

รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการวิจัยระยะสั้น เรื่อง การศึกษาข้อมูลเบื้องต้นสำหรับการฟื้นฟู
อนุรักษ์ และจัดการสืบสานทรัพยากรทางวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน ของ
ชุมชนในอำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน

โดย

ผู้วิจัย:

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. รัศมี ชูทรงเดช

ภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร

เสนอต่อ

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

วันที่ 1 มิถุนายน พ.ศ 2550

รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการวิจัยระยะสั้น เรื่อง การศึกษาข้อมูลเบื้องต้นสำหรับการฟื้นฟู
อนุรักษ์ และจัดการสืบสานทรัพยากรทางวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน ของ
ชุมชนในอำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน

โดย

ผู้วิจัย:

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. รัชมี ชูทรงเดช

ภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

(ความเห็นในรายงานนี้เป็นของผู้วิจัย สกว. ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยเสมอไป)

EXECUTIVE SUMMARY

Project Code: P4908/008
Project Title: A Preliminary Study of Pai Communities in Mae Hong Son Province for Rehabilitation, Conservation, Management and Preservation of Sustainable Cultural Resources
Investigator: Rasmi Shoocongdej
Department of Archaeology, Faculty of Archaeology, Silpakorn University
Email Address: rasmi@su.ac.th, rasmi13@hotmail.com
Project Duration: 1 September-30 November 2006
(Extension 2 months to January 2007)

A preliminary study project for Rehabilitation, Conservation, Management and Preservation of Sustainable Cultural Resources of Pai Communities in Mae Hong Son Province is a pilot project which aims to study and collect information of Pail cultural heritage as well as develop mechanism for involvement of organizations in Pai, for instance, government sectors, local administrations, local communities, scholars. This project will provide basic information and guideline for a fully develop research project for Rehabilitation, Conservation, Management and Preservation of Sustainable Cultural Resources.

Research goals include: 1) to study and review literature on cultural history of Pai, 2) to develop archaeological and cultural resource capacities for sustainable cultural resource management, 3) to strengthen the local communities for cultural resource management, and 4) to establish an information and learning center on archaeology and cultural history of Pai.

The results include 1) literature review provide information that generated a new knowledge concerning cultural history of Pai indicating a long and continued occupation since Lanna period (500 years ago) to present , 2) there is very little research done on cultural history of Pai, 3) Pai has a capacity for future development of sustainable cultural tourism and research is urgently needed before rapid urban expansion, 4) Three brainstorming workshops informed that the surrounding communities of Pai aware and concern of their cultural heritage and have their capacities to manage them , and 5) information on history and archaeology will be a basic knowledge for fully develop research and the future research will help to develop a cultural or learning center in the future.

Keyword: Rehabilitation, Conservation, Management, Preservation, Sustainable, Cultural Resources

บทคัดย่อ

สำหรับผู้บริหาร

รหัสโครงการ: P4908/008
ชื่อโครงการ: โครงการวิจัยนำร่องระยะสั้นการศึกษาข้อมูลเบื้องต้นสำหรับการฟื้นฟู อนุรักษ์ และจัดการสืบสานทรัพยากรทางวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนของชุมชนในอำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน
หัวหน้าโครงการ : ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. รัศมี ชูทรงเดช
คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร
อีเมล: rasmi@su.ac.th , rasmi13@hotmail.com
ระยะเวลาโครงการ: 1 สิงหาคม - 30 พฤศจิกายน 2549 (รวมระยะเวลา 4 เดือน)
(ขออนุมัติขยายเวลาอีก 2 เดือน ถึงเดือนมกราคม 2550)

การศึกษาข้อมูลเบื้องต้นสำหรับการฟื้นฟู อนุรักษ์ และจัดการสืบสานทรัพยากรทางวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนของชุมชนในอำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน เป็นโครงการนำร่องระยะสั้นที่เน้นศึกษาและรวบรวมข้อมูล เกี่ยวกับมรดกวัฒนธรรมของเมืองปาย และพัฒนาไกด์ไลน์ไปสู่การมีส่วนร่วมขององค์กรต่างๆ ในอำเภอปาย เช่น หน่วยงานราชการ องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น ภาคเอกชน ชุมชนท้องถิ่น ผู้รู้ และนักวิชาการ ที่ทำงานวิจัยอยู่ในพื้นที่ ฯลฯ เพื่อเป็นข้อมูลและแนวทางในการพัฒนาโครงการวิจัยที่เต็มรูปแบบ สำหรับฟื้นฟู อนุรักษ์ และจัดการสืบสานทรัพยากรทางวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์ของโครงการ คือ 1) ศึกษาและประเมินสถานภาพความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์วัฒนธรรมในอดีตของเมืองปาย 2) พัฒนาศักยภาพของแหล่งโบราณคดีและแหล่งทรัพยากรทางวัฒนธรรมในการจัดการความรู้เกี่ยวกับท้องถิ่นและการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน 3) พัฒนาศักยภาพของชุมชนท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างยั่งยืน และ 4) พัฒนาศูนย์ข้อมูลและการเรียนรู้เกี่ยวกับโบราณคดีและประวัติศาสตร์ของเมืองปายที่เชื่อมโยงกับภูมิภาคอื่นๆ และประเทศเพื่อนบ้าน

ผลการวิจัย คือ 1) ทำให้ทราบว่าปายมีประวัติศาสตร์วัฒนธรรมที่เก่าแก่ไปถึงสมัยอาณาจักรล้านนายุครุ่งเรืองเมื่อประมาณ 500 กว่าปีมาแล้ว และมีการอพยพเคลื่อนย้ายเข้ามาของคนหลายชาติพันธุ์อย่างต่อเนื่องจนกระทั่งปัจจุบัน จากการทบทวนเอกสารทำให้ทราบว่ายังไม่มีมีการค้นคว้าและรวบรวมความรู้ประวัติศาสตร์ของเมืองปายอย่างจริงจัง 2) ทราบสถานภาพความรู้ด้านประวัติศาสตร์วัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ว่ายังมีงานวิจัยอย่างลุ่มลึกในภูมิทัศน์ของเวลาค่อนข้างน้อยมาก 3) ทราบศักยภาพของแหล่งโบราณคดีและแหล่งทรัพยากรทางวัฒนธรรมในการจัดการความรู้เกี่ยวกับท้องถิ่นและการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ว่าจะต้องมีการสำรวจทางโบราณคดีอย่างละเอียดเพื่อรวบรวมข้อมูลก่อนที่จะถูกทำลายโดยการขยายตัวของเมือง และจะต้องทำการอนุรักษ์เบื้องต้นอย่างเร่งด่วน 4) การจัดเวที 3 ครั้งทำให้ทราบว่าชุมชนรอบนอกตัวเมืองปายมีสำนึกและความสนใจในการสืบค้น อนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่นตนเอง ซึ่งแสดงถึงศักยภาพของชุมชนในการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมต่อไป และ 5) ข้อมูลทางประวัติศาสตร์และหลักฐานทางโบราณคดี เป็นข้อมูลเบื้องต้น

เพื่อเป็นแนวทางในการทำการวิจัยอย่างลุ่มลึกต่อไป ข้อมูลจากการวิจัยสามารถนำไปพัฒนาจัดตั้งศูนย์ข้อมูลหรือ ศูนย์กลางการเรียนรู้ต่อไปในอนาคต

คำหลัก: การฟื้นฟู, การอนุรักษ์, การจัดการ, การสืบสาน, ความยั่งยืน, ทรัพยากรทาง วัฒนธรรม

คำนำ

โครงการวิจัยนี้เป็นโครงการวิจัยระยะสั้นที่เกิดจากความสนใจของผู้วิจัย หลังจากเข้าร่วมประชุมระดมความคิดกับผู้ประสานงานและฝ่ายต่างๆ ของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) เกี่ยวกับเรื่องการท่องเที่ยวและงานวิจัยในจังหวัดแม่ฮ่องสอนเมื่อประมาณ 2 ปีที่ผ่านมาว่าจะทำอย่างไรจึงสามารถจะทำการสังเคราะห์ความรู้จากงานวิจัยต่างๆ ที่ทำโดยนักวิจัยท้องถิ่นและนักวิจัยจากส่วนกลาง เพื่อนำมาใช้ประโยชน์ในการจัดการท่องเที่ยวและการพัฒนาท้องถิ่น ผู้วิจัยจึงสนใจที่ถอดความรู้จากงานวิจัยโบราณคดีที่อำเภอปางมะผ้า และเปรียบเทียบเชื่อมโยงกับพื้นที่ใกล้เคียง เพื่อการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โดยเลือกอำเภอปายเป็นพื้นที่วิจัย เนื่องจากอำเภอปายเป็นเมืองท่องเที่ยวที่สำคัญของจังหวัดแม่ฮ่องสอน และกำลังได้รับผลกระทบจากการท่องเที่ยวอย่างรุนแรง และเกิดการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมและวิถีชีวิตอย่างรวดเร็ว ความรู้เกี่ยวกับภูมิหลังความเป็นมาของผู้คน วัฒนธรรม ประเพณีแทบจะไม่ได้ได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวและคนรุ่นใหม่ของอำเภอปาย การพัฒนาการท่องเที่ยวของอำเภอปายไม่ได้เริ่มต้นจากการพัฒนาองค์ความรู้ขึ้นมาก่อน ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะทำการสำรวจข้อมูลเบื้องต้นโดยใช้วิธีการวิจัยแบบที่ทำในอำเภอปางมะผ้า โดยการสร้างเนื้อหาความรู้เป็นแกนนำในการพัฒนาความรู้และเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

รายงานฉบับนี้ เป็นรายงานเบื้องต้นที่ใช้เวลาในการรวบรวมข้อมูลในระยะเวลาสั้นๆ เพื่อประมวลข้อมูลและประเมินสถานภาพของความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์วัฒนธรรม เพื่อจะนำมาเป็นพื้นฐานในวางแผนการค้นคว้าวิจัยต่อไป

ผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่า รายงานนี้ คงจะเป็นรายงานที่มีคุณค่าและมีประโยชน์อย่างกว้างขวางแก่ชุมชนท้องถิ่น นักเรียนและนักศึกษา และผู้ที่สนใจศิลปวัฒนธรรมของอำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน

รัศมี ชูทรงเดช

เมษายน 2550

อุดรธอน วังท่าพระ

คำขอบคุณ

โครงการวิจัยนี้จะสำเร็จลงมิได้เลย หากไม่ได้รับความร่วมมือช่วยเหลือจากสถาบันและบุคคลมากมาย ขอขอบคุณสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ที่สนับสนุนเงินทุนในการทำงานวิจัย ภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี ที่อนุญาตให้เวลาคณะผู้วิจัยในการทำงานวิจัยอย่างเต็มที่

นอกเหนือจากสถาบันแล้วมีบุคคลมากมายที่ผู้วิจัยอยากจะขอขอบคุณไว้ ณ ที่นี้

ขอบพระคุณศาสตราจารย์ ศาสตราจารย์ปิยะวัติ บุญ-หลง ผู้อำนวยการคนปัจจุบันที่กรุณาให้คำแนะนำและสนับสนุนโครงการวิจัย อาจารย์อำนาจ คอวนิช ที่กรุณาให้โอกาส ส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดโครงการวิจัยนี้ ขอขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์สุรพล นาถะพินธุ คณบดีคณะโบราณคดี ที่สนับสนุนการทำงานวิจัยมาโดยตลอด

ขอบพระคุณน้ำใจของชาวบ้านแม่ฮี้ แม่નાငါး เวียงเหนือ เวียงใต้ หมอแปง ที่มีน้ำใจให้กับทีมวิจัย และให้ความเป็นมิตรให้กับคณะผู้วิจัยในระหว่างการรวบรวมข้อมูลเบื้องต้น ขอขอบคุณ ครูจันทร์ อินทสาร จากบ้านเวียงเหนือ คุณคงศักดิ์ ใจเป่ง นายทศ. แม่નાငါး อ. บัณฑิต แสนคำ ประธานสภาวัฒนธรรมอำเภอปาย พ่อใจ อินยา นายวิชชัย ดานัน จากบ้านแม่ฮี้ หมออำพัน จากบ้านแม่ปิง พ่อหลวงเสรี จากบ้านปางเปก คุณบัวคำ ติโตะ ประธานกลุ่มแม่บ้านโฮตอป บ้านแม่ปิง คุณพิชัย แพรงแสง ไวยาวัจกรบ้านหมอแปง คุณดวงจันทร์ อรุณภูมิ (ดวง เกสต์เฮาส์) และ พ่อหลวง มาฮู (แม่เย็นเกสต์เฮาส์) คุณขรรค์ ยาดิ จากบ้านแม่નાငါးใน รศ.ดร. อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์ อาจารย์ ดร.ธณี เลิศล้อมไธ ดร. ฮันส์ เพนซ์ รศ. นาฏสุดา ภูมิจำนง ค้ สมชาย บุญกร อ. ดวงใจ หล่อธนาวิชย์ พ.อ.หญิง นงลักษณ์ ลิ้มศิริ คุณฉัตรฉัตร วิลาสัย ทีมวิจัยจากเครือข่ายวิจัยและพัฒนา ระบบสนับสนุนการตัดสินใจ (ครส.) แม่ฮ่องสอน ที่กรุณาร่วมเป็นวิทยากรในการจัดเวทีทั้ง 3 ครั้ง และเสนอข้อคิดเห็นที่เป็นประโยชน์ต่องานวิจัย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สุภาภรณ์ จินตมาณีโรจน์ ที่ให้กำลังใจและถามไถ่การทำงานมาโดยตลอด ขอขอบคุณ ป้าดวง แหว่งดวงเกสต์เฮาส์ ที่ทำให้รู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของครอบครัวขณะที่อยู่ที่ปาย

ท้ายนี้ ขอขอบคุณผู้ช่วยนักวิจัยทุกคน นุชนางค์ ชุมดี สิริวรรณ สิริวิชย์ นายทรงศักดิ์ ปัญญา และอุดมลักษณ์ ชุ่มตระกูล อนุสรณ์ อำพันศรี สุวิชา พักกะสา อาสาสมัครจากมหาวิทยาลัยศิลปากร และ เชียงใหม่ที่มาช่วยในการจัดเวทีระดมความคิด ขอขอบคุณ ศิริลักษณ์ กัณหาศรี และที่ช่วยงานระหว่างทาง จนกระทั่งโครงการเสร็จสิ้น นอกจากนี้ ยังมีบุคคลอีกมากมายที่ให้ความอนุเคราะห์คณะวิจัยในระหว่างที่ทำงานในพื้นที่ ซึ่งไม่อาจจะเอ่ยนามได้ทั้งหมดในที่นี้

สุดท้าย ความดีที่มีในงานวิจัยนี้ขออุทิศให้กับคุณแม่สมพร ชูทรงเดช ที่เป็นกำลังใจในการไล่ล่าความฝันมาโดยตลอด และอาจารย์อำนาจ คอวนิช ผู้ที่เห็นความสำคัญของงานวิจัย มีความสนใจและติดตามงานวิจัยเสียสละที่ทั้งสองท่านไม่มีโอกาสได้เห็นผลงานที่เสร็จสิ้นนี้....ผู้วิจัยหวังว่าผลงานชิ้นนี้จะมีประโยชน์ต่อผู้สนใจทั่วไป

รัศมี ชูทรงเดช

สารบัญ

	หน้า
คำนำ	
บทคัดย่อสำหรับผู้บริหาร	
คำขอบคุณ	ก
สารบัญ	ข
บทนำ	1
1. หลักการและเหตุผล	1
2. วัตถุประสงค์	2
3. กระบวนการวิจัย	2
4. ผลที่คาดว่าจะได้รับ	4
5. ผลการวิจัยเมื่อเสร็จสิ้นโครงการ	4
บทที่ 1 สิ่งแวดล้อมทางกายภาพและวัฒนธรรม	6
1.1 สิ่งแวดล้อมทางกายภาพ	6
1.2 สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม	10
บทที่ 2 วิธีการดำเนินงานวิจัย	14
2.1 การเลือกพื้นที่วิจัย	14
2.2 ขั้นตอนในการวิจัย	15
บทที่ 3 การประเมินสถานภาพความรู้	18
3.1 การประเมินเอกสาร	18
3.2 ภูมิหลังทางสังคมและวัฒนธรรมของอำเภอปาย	20
บทที่ 4 ผลการสำรวจ	25
4.1 ข้อมูลทางโบราณคดี	25
4.1.1 แหล่งโบราณคดี	28
4.1.2 โบราณวัตถุที่สำคัญ	37
4.2 ข้อมูลแหล่งทรัพยากรวัฒนธรรม	30
4.3 ข้อมูลเกี่ยวกับยุทธศาสตร์การพัฒนา	33
บทที่ 5 การจัดเวทีระดมความคิด	38
5.1 เส้นแห่งปายในอดีต	38
5.2 ของดีบ้านแม่ฮี้	40
5.3 อนาคตของปายจะไปทางไหน	41
บทที่ 6 สรุปและข้อเสนอแนะสำหรับงานวิจัยต่อไป	43
6.1 สรุปผลของการวิจัย	43

6.2	ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในอนาคต	45
6.3	ปัญหาที่พบระหว่างทำวิจัย	47
บรรณานุกรม		49
ภาคผนวก		
ภาคผนวกที่ 1	ลำดับของราชวงศ์ในสมัยต่างๆ	53
ภาคผนวกที่ 2	ข้อมูลการสัมภาษณ์	58
ภาคผนวกที่ 3	เอกสารประกอบการจัดเวที 3 ครั้ง	62
ภาคผนวกที่ 4	การถอดเทปการระดมความคิด 3 ครั้ง	
	ภาคผนวกที่ 4.1 เวที 1: เส้นห์ของปายในอดีต	129
	ภาคผนวกที่ 4.2 เวที 2: ของดีบ้านแม่ฮี้	209
	ภาคผนวกที่ 4.3 เวที 3: อนาคตของปายจะไปทางไหน	211

บทนำ

รัศมี ชูทรงเดช

หลักการและเหตุผล

ระบบทุนนิยมเสรีในโลกยุคโลกาภิวัตน์ได้ส่งผลกระทบทางด้านวัฒนธรรม สังคมและเศรษฐกิจต่อประเทศกำลังพัฒนาโดยตรง โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงทางด้านวัฒนธรรมที่เป็นผลจากกระแสของเศรษฐกิจบริโภคนิยมจากประเทศตะวันตก การท่องเที่ยวในยุคที่โลกไร้พรมแดนก็เป็นปัจจัยหนึ่งซึ่งส่งเสริมให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่นในโลก

ประเทศไทยก็ได้รับผลกระทบจากกระแสของโลกาภิวัตน์เช่นเดียวกัน โดยเฉพาะจากนโยบายการท่องเที่ยวที่รัฐส่งเสริมโดยเน้นด้านการตลาดเป็นหลัก เช่น นโยบายเรื่องหนึ่งตำบลหนึ่งแหล่งท่องเที่ยว หน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนจึงพยายามดำเนินงานตามนโยบายนี้ อำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน ซึ่งเป็นพื้นที่หนึ่งที่มีความร่ำรวยทั้งด้านทรัพยากรทางธรรมชาติและด้านวัฒนธรรม เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์สำหรับผู้สนใจในด้านนี้เป็นเวลามากกว่า 20 ปีแล้ว แต่เมื่อประมาณ 10 ปีที่ผ่านมาได้มีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นในพื้นที่อย่างรวดเร็ว มีนายทุนทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติเข้าไปซื้อที่ดินและบ้านเรือนปรับเปลี่ยนเป็นร้านค้าและที่พัก(เกสต์เฮาส์) เพื่อให้บริการแก่นักท่องเที่ยว(ต่างชาติ) ชุมชนท้องถิ่นก็เริ่มย้ายถิ่นฐานออกนอกเมือง วัฒนธรรมดั้งเดิมที่เคยมีอยู่ก็เริ่มเสื่อมถอย เกิดปัญหาอาชญากรรม โสเภณี ยาเสพติด และปัญหาเยาวชนมากขึ้น การเสื่อมถอยและวิกฤตทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในระยะหลังๆ นี้ นับว่าเป็นเรื่องที่น่าเป็นห่วงเป็นอย่างยิ่ง ประกอบกับรัฐและองค์กรในระดับท้องถิ่นพยายามขยายและส่งเสริมการท่องเที่ยว โดยนำตัวเลขทางเศรษฐกิจมาเป็นเกณฑ์แสดงถึงความเจริญของพื้นที่(อำเภอปาย) ซึ่งถ้ามองแต่ในด้านผลได้ทางเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียวโดยไม่มีการจัดการที่ดีแล้ว เชื่อแน่ว่าจะเป็นผลดีแก่ท้องถิ่นเพียงในระยะสั้นๆ เท่านั้น แต่ในระยะยาวกลับจะเป็นการทำลายทรัพยากรธรรมชาติที่สมบูรณ์และมีผลต่อวัฒนธรรมที่ฝังรากลึกของท้องถิ่น ซึ่งจะเป็นการสูญเสียที่สำคัญยิ่งและอาจจะไม่สามารถนำกลับคืนมาได้ ในที่สุดก็จะทำให้แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติสวยงาม และวิถีชีวิตวัฒนธรรมท้องถิ่นที่มีเอกลักษณ์ของตนเอง ซึ่งเคยเป็นเสน่ห์ที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ ให้มาเยือนเพื่อศึกษาหาความรู้และพักผ่อนสูดูหายไปด้วย ดังจะเห็นได้ในปัจจุบันที่นักท่องเที่ยวคุณภาพจากต่างประเทศ เริ่มเปลี่ยนจุดหมายจากอำเภอปาย ไปสู่เมืองเวียงเวียง หลวงพระบาง หรือฮาลอง ในสาธารณรัฐประชาชนลาวและเวียดนามมากขึ้น ทั้งนี้ เนื่องจากที่ผ่านมามีนักท่องเที่ยวได้พยายามพัฒนาการท่องเที่ยวโดยเน้นธุรกิจเป็นหลัก จนกลายเป็นเมืองธุรกิจบันเทิงที่ไม่มีความแตกต่างไปจากที่อื่นๆ จนไม่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่โดดเด่นเหมือนเช่นที่เคยเป็น ส่งผลให้จำนวนนักท่องเที่ยวที่มีคุณภาพลดลงอย่างน่าเป็นห่วง กลายเป็นแหล่งมั่วสุมของนักท่องเที่ยวประเภทฉาบฉวย เป็นพัฒนาการเดียวกันกับที่เกิดขึ้นในเมืองพัทยาหรือหาดป่าตองของจังหวัดภูเก็ต และนับวันก็จะส่งผลกระทบต่อทางลบต่อการท่องเที่ยวของอำเภอปาย มีผลต่อทรัพยากรธรรมชาติ และกระทบต่อวิถีชีวิตวัฒนธรรมอันดีงามของชุมชนในอำเภอปายมากยิ่งขึ้น

ดังนั้น การวิกฤตการณ์เสื่อมถอยของสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจที่ยั่งยืนของเมืองปายนั้น จำเป็นจะต้องกลับไปสู่ความเข้าใจรากเหง้าและภูมิปัญญาของคนโบราณที่เคยอาศัยอยู่ในเมืองปายในอดีต ความรู้ความ

โครงการวิจัยระยะสั้น เรื่องการศึกษาข้อมูลเบื้องต้นสำหรับการฟื้นฟูอนุรักษ์ และจัดการสภานทรัพยากรทางวัฒนธรรม

อย่างยั่งยืนของชุมชนในอำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน

เข้าใจในอดีตนี้จะเป็นการสร้างความสำนึกที่ทำให้เกิดความภาคภูมิใจในคุณค่าของ “ของดี” ที่มีอยู่ในบ้านเมืองของตัวเอง ส่งผลต่อการอนุรักษ์ พื้นฟูและการดำรงรักษาอัตลักษณ์ของเมืองไว้ ซึ่งจะทำให้นักท่องเที่ยวสนใจและกลับมาเมืองปายเพื่อทำความรู้จักเมืองปายในฐานะที่เป็นเมืองที่มีประวัติศาสตร์อารยธรรมที่ยาวนาน แทนที่จะปล่อยให้เมืองของบุปผาชน(ฮิปปี้)หรือเป็นเสมือนกับถนนข้าวสารที่ 2 และที่สำคัญยิ่งเมืองปายยังมีโอกาสที่จะดึงดูดนักท่องเที่ยวที่มีคุณภาพเข้ามาแทนที่ หากมีการฟื้นฟูและจัดการในแนวทางพระราชดำริคือการกลับไปสู่ความเรียบง่ายและความพอเพียง โดยใช้วิถีชีวิตและวัฒนธรรมท้องถิ่นอันดีงามที่มีอยู่เดิม เป็นแกนในการร้อยรัดสังคมให้เข้มแข็ง และอนุรักษ์ทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นให้เป็นเสน่ห์ของเมืองปายที่ยั่งยืนต่อไป

ดังนั้น โครงการนำร่องระยะสั้นนี้ จึงจะเน้นศึกษาและรวบรวมข้อมูล “ของดีเมืองปาย” และพัฒนากลไกที่นำไปสู่การมีส่วนร่วมขององค์กรต่างๆ ในอำเภอปาย เช่น หน่วยงานราชการ องค์กรการบริหารส่วนท้องถิ่น ภาคเอกชน ชุมชนท้องถิ่น ผู้รู้ และนักวิชาการที่ทำงานวิจัยอยู่ในพื้นที่ ฯลฯ เพื่อเป็นข้อมูลและแนวทางในการพัฒนาโครงการวิจัยที่เต็มรูปแบบ เพื่อฟื้นฟู อนุรักษ์ และจัดการสืบสานทรัพยากรทางวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์

โครงการนำร่องระยะสั้นนี้มีวัตถุประสงค์หลักคือการศึกษาและสำรวจข้อมูลพื้นฐานที่มีอยู่ในพื้นที่ ซึ่งข้อมูลเหล่านี้จะเป็นสิ่งที่สำคัญในการพัฒนาโครงการวิจัยที่เต็มรูปแบบ โดยจะให้ความสำคัญในด้านต่อไปนี้ คือ

1. ศึกษาและประเมินสถานภาพความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์วัฒนธรรมในอดีตของเมืองปาย
2. พัฒนาศักยภาพของแหล่งโบราณคดีและแหล่งทรัพยากรทางวัฒนธรรมในการจัดการความรู้เกี่ยวกับท้องถิ่นและการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน
3. พัฒนาศักยภาพของชุมชนท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างยั่งยืน
4. พัฒนาศูนย์ข้อมูลและการเรียนรู้เกี่ยวกับโบราณคดีและประวัติศาสตร์ของเมืองปายที่เชื่อมโยงกับภูมิภาคอื่นๆ และประเทศเพื่อนบ้าน

พื้นที่วิจัย

อำเภอปาย (7 ตำบล) จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ระยะเวลาในการวิจัย

4 เดือน (1 สิงหาคม – 30 พฤศจิกายน 2549)

กระบวนการวิจัย

1. สืบค้นเอกสารเพื่อประเมินสถานภาพของความรู้
2. สืบค้นแหล่งโบราณคดีและทรัพยากรทางวัฒนธรรม เพื่อจัดระบบฐานข้อมูลสารสนเทศทางภูมิศาสตร์เพื่อใช้ประโยชน์ในการจัดการพื้นที่ การเรียนรู้และการท่องเที่ยว โดยมีคนในท้องถิ่นเป็นผู้เข้าร่วมทำงานด้วย

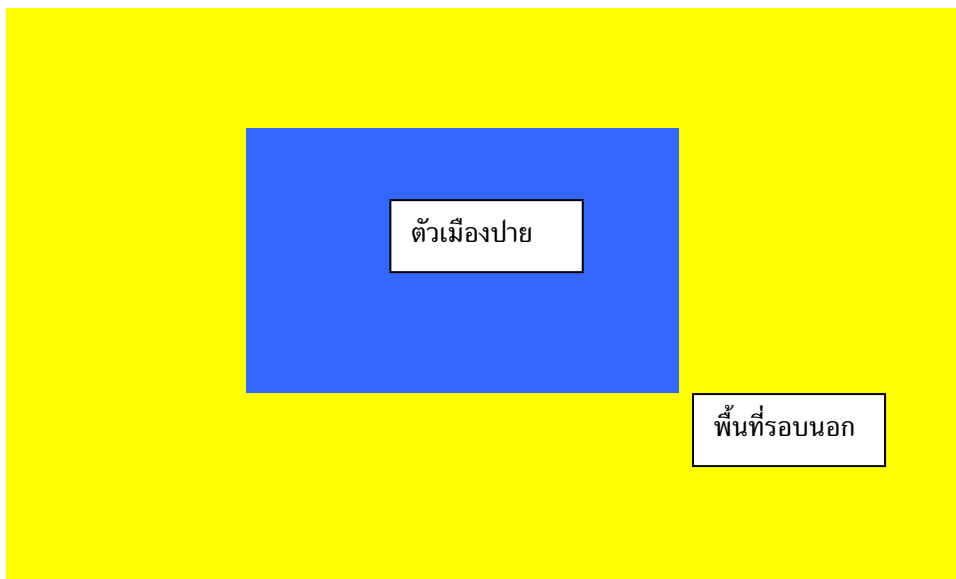
โครงการวิจัยระยะสั้น เรื่องการศึกษาข้อมูลเบื้องต้นสำหรับการฟื้นฟู อนุรักษ์ และจัดการสืบสานทรัพยากรทางวัฒนธรรม
อย่างยั่งยืนของชุมชนในอำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน

- กิจกรรม** 4 เดือน ระหว่าง 1 สิงหาคม – 30 พฤศจิกายน 2549 (ได้ขออนุมัติขยายเวลาอีก 2 เดือนถึงเดือนมกราคม 2550)

*วัน เวลาที่จัดเวทีระดมความคิดเห็นการเปลี่ยนแปลง

พื้นที่ในการศึกษา

ตัวเมืองและตำบลรอบๆ

วิธีการดำเนินงาน

1. รวบรวมปัญหาที่พบโดยจำแนกและจัดหมวดหมู่ของปัญหาทั้งในตัวเมืองปายและเขตรอบนอก อำเภอปายเพื่อนำมาใช้ในการตั้งโจทย์วิจัยที่ชัดเจนและช่วยในการวางแผนยุทธศาสตร์ต่อไป
2. รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับทุนทางวัฒนธรรมและธรรมชาติรอบๆ ตัวเมืองอำเภอปาย
3. รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับองค์กรต่างๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อประเมินปัญหา
4. แสวงหา Key persons สำหรับองค์กรต่างๆ ที่จะทำงานร่วมกันจากการจัดเวทีแต่ละครั้ง

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1. ข้อมูลสำคัญในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ที่จะผสมผสานประวัติศาสตร์วัฒนธรรมและวิถีชีวิตของท้องถิ่น
2. แนวทางสร้างกลไกที่จะเชื่อมโยงความร่วมมือกันระหว่างองค์กรต่างๆ ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และประชาชน เพื่อนำข้อมูลที่ได้ไปใช้พัฒนาโครงการวิจัยที่เต็มรูปแบบ

ผลวิจัยเมื่อเสร็จสิ้นโครงการ

1. ทราบสถานภาพความรู้ด้านประวัติศาสตร์วัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ว่ายังมีงานวิจัยอย่างลุ่มลึกในทุกมิติของเวลาค่อนข้างน้อยมาก
2. ทราบศักยภาพของแหล่งโบราณคดีและแหล่งทรัพยากรทางวัฒนธรรมในการจัดการความรู้เกี่ยวกับท้องถิ่นและการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ว่าจะต้องมีการสำรวจทางโบราณคดีอย่างละเอียดเพื่อรวบรวมข้อมูลก่อนที่จะถูกทำลายโดยการขยายตัวของเมือง และจะต้องทำการอนุรักษ์เบื้องต้นอย่างเร่งด่วน

โครงการวิจัยระยะสั้น เรื่องการศึกษาข้อมูลเบื้องต้นสำหรับการฟื้นฟู อนุรักษ์ และจัดการสภานทรัพยากรทางวัฒนธรรม
อย่างยั่งยืนของชุมชนในอำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน

3. พัฒนาศักยภาพของชุมชนท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างยั่งยืน โดยการแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์เกี่ยวกับท้องถิ่นและโบราณคดี เพื่อสามารถจะเป็นผู้เฝ้าระวังทรัพยากรทางวัฒนธรรมภายในชุมชน
4. ทราบแนวทางในการพัฒนาศูนย์ข้อมูลและการเรียนรู้เกี่ยวโบราณคดีและประวัติศาสตร์ของเมืองปายที่เชื่อมโยงกับภูมิภาคอื่นๆ และประเทศเพื่อนบ้าน โดยต้องการค้นคว้าวิจัยอย่างละเอียดทั้งพื้นที่ เพราะการเติบโตของอำเภอปายเกี่ยวข้องกับภาคเหนือ และประเทศพม่า โดยเฉพาะการตั้งอยู่ในเส้นทางทางการค้าโบราณคดี และรวบรวมข้อมูลทรัพยากรทางวัฒนธรรมภายในชุมชน เช่น โบราณวัตถุ ข้าวของเครื่องใช้ในอดีต ภูมิปัญญาดั้งเดิมที่กำลังสูญหาย หรือสูญหายไปแล้ว เพื่อเป็นตัวอย่างในการจัดแสดง การฟื้นฟูและการสืบสานมรดกของอดีตของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ต่อไป

บทที่ 1

สิ่งแวดล้อมทางกายภาพและวัฒนธรรม

รัศมี ชูทรงเดช

สำหรับบทนี้ นำเสนอข้อมูลพื้นฐานของสิ่งแวดล้อมทางกายภาพและวัฒนธรรม เพื่อช่วยเป็น
ฐานความรู้สำหรับความเข้าใจถึงพัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในอำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน

1.1 สิ่งแวดล้อมทางกายภาพ

อำเภอปาย เป็นพื้นที่ราบแอ่งกระทะ ที่เรียกว่า “แอ่งปาย” ซึ่งล้อมรอบด้วยภูเขา มีอาณาบริเวณที่
ครอบคลุมประมาณ 2,244.7 ตารางกิโลเมตร (พงษ์พ้อ อาสนจินดา และสุรพงษ์ เลิศทัศนีย์ 2542X

ทิศเหนือ	ติดกับจังหวัดดองกี ประเทศสาธารณรัฐเมียนมาร์
ทิศใต้	ติดกับตำบลป่าแป๋ อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่
ทิศตะวันออก	ติดกับวัดจันทร์ อำเภอแม่แจ่มและอำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่
ทิศตะวันตก	ติดกับห้วยปูลิง อำเภอเมืองจังหวัดแม่ฮ่องสอน

เขตการปกครอง

อำเภอปายแบ่งเขตการปกครองออกเป็น 7 ตำบล หมู่บ้าน (สภาวัฒนธรรมอำเภอปาย 2548, สสำรวจ
เพิ่มเติม 2549) คือ

1. ตำบลเวียงใต้ 8 หมู่บ้าน

- หมู่ 1 บ้านเมืองพร้าว
- หมู่ 2 บ้านเจ้าหม้อ
- หมู่ 3 บ้านป่าขาม
- หมู่ 4 บ้านเมืองแพร่
- หมู่ 5 บ้านน้ำฮู มีบ้านบริเวณ คือบ้านสันติชล
- หมู่ 6 บ้านห้วยปูลิง มีบ้านบริเวณ คือบ้านห้วยนา
- หมู่ 7 บ้านใหม่สหสัมพันธ์
- หมู่ 8 บ้านแสงทองเวียงใต้ มีบ้านบริเวณ คือบ้านทุ่งเปา

2. ตำบลเวียงเหนือ 10 หมู่บ้าน

- หมู่ 1 บ้านโป่ง
- หมู่ 2 บ้านใหม่
- หมู่ 3 บ้านตาลเจ็ดคั่น
- หมู่ 4 บ้านเมืองน้อย

โครงการวิจัยระยะสั้น เรื่องการศึกษาข้อมูลเบื้องต้นสำหรับการฟื้นฟู อนุรักษ์ และจัดการสภานาทรัพยากรทางวัฒนธรรม
อย่างยั่งยืนของชุมชนในอำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน

- หมู่ 5 บ้านโสัง
- หมู่ 6 บ้านห้วยหก
- หมู่ 7 บ้านหัวแม่เมือง
- หมู่ 8 บ้านศรีดอนชัย
- หมู่ 9 บ้านกึ่งเหนือ
- หมู่ 10 บ้านห้วยเฮี้ยะ

3. ตำบลแม่นาเติง 11 หมู่บ้าน

- หมู่ 1 บ้านแม่นาเติงนอก
- หมู่ 2 บ้านแม่นาเติงใน
- หมู่ 3 บ้านม่วงสร้อย มีบ้านบริเวณ คือบ้านป่ายาง
- หมู่ 4 บ้านหมอแปง มีบ้านบริเวณ คือบ้านยะโป้
- หมู่ 5 บ้านแม่ของ
- หมู่ 6 บ้านนาจลอง
- หมู่ 7 บ้านปางแปก
- หมู่ 8 บ้านแม่นะ
- หมู่ 9 บ้านคอยผีลู่ มีบ้านบริเวณ คือบ้านในของ และบ้านน้ำปลาบุง
- หมู่ 10 บ้านไทรงาม
- หมู่ 11 บ้านนาจลองใหม่

4. ตำบลแม่ฮี้ 6 หมู่บ้าน

- หมู่ 1 บ้านแม่เหิน
- หมู่ 2 บ้านทรายขาว
- หมู่ 3 บ้านท่าปาย
- หมู่ 4 บ้านแม่ปิง และบ้านห้วยหวาย
- หมู่ 5 บ้านแม่ฮี้
- หมู่ 6 บ้านห้วยแก้ว

5. ตำบลทุ่งยาว 12 หมู่บ้าน

- หมู่ 1 บ้านทุ่งโป่ง
- หมู่ 2 บ้านทุ่งยาวเหนือ
- หมู่ 3 บ้านทุ่งยาวใต้
- หมู่ 4 บ้านสบแพม
- หมู่ 5 บ้านแพมกลาง
- หมู่ 6 บ้านแพมบก
- หมู่ 7 บ้านแม่ฮีแลบ

- หมู่ 8 บ้านปางตอง
- หมู่ 9 บ้านดินธาตุ
- หมู่ 10 บ้านร้องเหย่ง
- หมู่ 11 บ้านกุงแกง
- หมู่ 12 บ้านมะโนรา

6. ตำบลเมืองแปง 9 หมู่บ้าน

- หมู่ 1 บ้านเมืองแปง
- หมู่ 2 บ้านหมากพริก
- หมู่ 3 บ้านเหมืองแร่
- หมู่ 4 บ้านสบสา
- หมู่ 5 บ้านแกงหอม (ม้ง)
- หมู่ 6 บ้านห้วยผักห้า
- หมู่ 7 บ้านปางแปก
- หมู่ 8 บ้านแกงหอม (กะเหรี่ยง)
- หมู่ 9 บ้านห้วยหมี่

7. ตำบลโป่งสา 7 หมู่บ้าน

- หมู่ 1 บ้านโป่งสา
- หมู่ 2 บ้านห้วยไร่ (ขุนสานอก)
- หมู่ 3 บ้านห้วยเคื้อ
- หมู่ 4 บ้านแม่เหมืองหลวง
- หมู่ 5 บ้านขุนสาใน
- หมู่ 6 บ้านโป่งตาก
- หมู่ 7 บ้านปางตอง

แม่น้ำ

อำเภอปาย มีลำน้ำที่สำคัญ 2 สายที่เป็นแหล่งอุปโภค-บริโภค และเส้นทางสำคัญในการสัญจรในอดีต และปัจจุบัน คือลำน้ำปาย และลำน้ำของ และมีลำน้ำสาขาย่อยในตำบลต่างๆ อีกจำนวนมาก ได้แก่ ที่ตำบลเวียงเหนือมีลำน้ำห้วยแม่เมือง ลำน้ำห้วยหยวก ลำน้ำห้วยหก ลำน้ำห้วยเฮี้ยะ ลำน้ำห้วยช้างเผ่า ลำน้ำห้วยน้อย ลำน้ำห้วยผา ลำน้ำห้วยงู ลำน้ำห้วยโป่ง ลำน้ำห้วยกัวหน่อ ลำน้ำห้วยปูล ลำน้ำห้วยสัน ลำน้ำห้วยผาแดง ลำน้ำห้วยยาว เป็นต้น

แม่น้ำปาย มีต้นน้ำอยู่บริเวณทิวเขาถนนธงชัยบรรจบกับทิวเขาแดนลาวในเขตอำเภอปาย แม่น้ำไหลจากเหนือลงสู่ทิศใต้ ไหลผ่านอำเภอปาย แล้วหักไปทางทิศตะวันตกผ่านอำเภอเมืองจังหวัดแม่ฮ่องสอน มีความยาวประมาณ 135 กิโลเมตร แล้วจึงไหลออกนอกประเทศลงสู่แม่น้ำสาละวิน ในประเทศสหภาพพม่า รวมความยาวทั้งสิ้นประมาณ 180 กิโลเมตร (กรมทรัพยากรธรณี 2525:2-3)

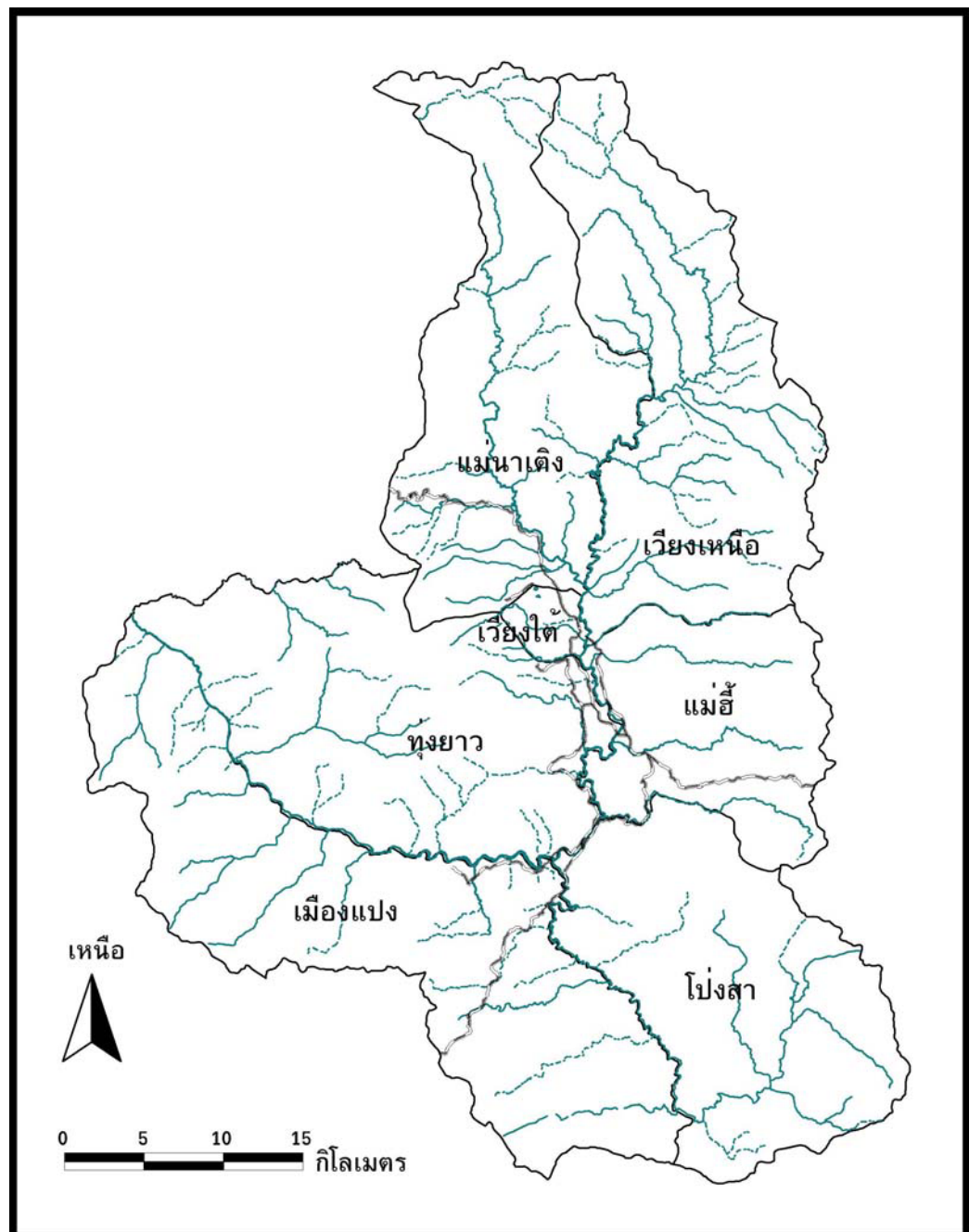
โครงการวิจัยระยะสั้น เรื่องการศึกษาข้อมูลเบื้องต้นสำหรับการฟื้นฟู อนุรักษ์ และจัดการสบสานทรัพยากรทางวัฒนธรรม

อย่างยั่งยืนของชุมชนในอำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน

แม่น้ำของ มีต้นน้ำอยู่ที่คอยผัดกุด ไหลลงแม่น้ำปายที่ตำบลแม่นาแดง มีความยาวประมาณ 70 กิโลเมตร

ภูเขา

อำเภอปายมีคอยจำนวน 12 คอย คือคอยสันกลาง คอยลิกี คอยธาตุ คอยอัน คอยบ่อไคร้ คอยสามหมื่น คอยแม่ฮี้ คอยแม่ยะ คอยคอกควาย คอยเซาะ คอยแม่แจ่มน้อย และคอยอังกฤษ (กวี วรรกวิณ 2547: 69) มียอดเขาสูงคือคอยกั้วลม สูงประมาณ 1,390 เมตร อยู่ที่บ้านลแม่นาแดง

แผนที่ 1 แผนที่แสดงขอบเขตตำบลต่างๆ ของอำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน

โครงการวิจัยระยะสั้น เรื่องการศึกษาข้อมูลเบื้องต้นสำหรับการฟื้นฟู อนุรักษ์ และจัดการสบสานทรัพยากรทางวัฒนธรรม
อย่างยั่งยืนของชุมชนในอำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน

1.2 สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม

อำเภอปายเป็นอำเภอที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ภาษาและวัฒนธรรม เช่นเดียวกับอำเภออื่นๆ ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน เนื่องจากเป็นจังหวัดชายแดนทำให้มีการเคลื่อนย้ายของคนไป-มาของคนหลากหลายชาติพันธุ์ ศาสนา และวัฒนธรรมด้วยสาเหตุต่างๆ เป็นระยะเวลาหลายศตวรรษ (สภาวัฒนธรรมอำเภอปาย 2548) สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมไม่ว่าจะเป็นเรื่องของศิลปะ วัฒนธรรม ความเชื่อ ศาสนา และประเพณีล้วนแต่เกิดจากพื้นฐานของที่มาของผู้คนว่าเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ใด แต่ละกลุ่มก็มีอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตนเอง ความผูกพันระหว่างชุมชน ยิ่งชุมชนใดเป็นชุมชนที่มาตั้งถิ่นฐานใหม่ หรือชุมชนเก่าและมีประวัติศาสตร์ยาวนาน ความเหนียวแน่นในการอนุรักษ์วัฒนธรรมก็ยังคงมีมาก

ในส่วนนี้ จะนำเสนอรูปที่มาจากกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ โดยสังเขป จากเอกสารโครงการสืบค้นประวัติหมู่บ้าน อำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน ซึ่งได้รวบรวมที่มาของหมู่บ้านและกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ

กลุ่มชาติพันธุ์ที่พบในอำเภอปายปัจจุบัน มีทั้งหมด 9 กลุ่ม คือ คนเมือง ซึ่งก็ยังไม่สามารถจะจำแนกแยกได้อย่างชัดเจนว่าเป็นกลุ่มใดบ้าง ไทยลื้อ ไทยใหญ่ กะเหรี่ยง กะเหรี่ยง ลีซอ ม้ง มูเซอ จีนฮ่อ และไทยจากอีสาน การเข้ามาตั้งถิ่นฐานในอำเภอปายมีสาเหตุหลายประการ นับตั้งแต่การอพยพมาจากพม่า รัฐบาลเพื่อสร้างบ้านเมืองตั้งแต่สมัยโบราณ การมารับจ้างทำงานกับบริษัทป่าไม้ การขยายที่ทำกิน และการมาหางานทำในปัจจุบันหรือลงทุนธุรกิจ

1.2.1 คนเมือง

คนเมือง เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีจำนวนมากที่สุดในอำเภอปาย มีการกระจายตั้งบ้านเรือนอยู่ 6 ตำบล ส่วนใหญ่จะมาจากเชียงใหม่

พบในตำบลเวียงใต้ ที่บ้านเวียงใต้ เมืองแปง บ้านเหมืองแร่ ซึ่งเป็นกลุ่มที่เข้ามาตั้งรกรากประมาณ พ.ศ. 2510 บ้านสบสา

ตำบลทุ่งยาว ได้แก่บ้านทุ่งโป่ง ซึ่งมีการตั้งถิ่นฐานเมื่อประมาณหลังพ.ศ. 2412 โดยเจ้าฟ้าโกหล่านจากเมืองหมอกใหม่ยกมาตีปาย บ้านทุ่งยาวเหนือ บ้านทุ่งยาวใต้ บ้านสบแพม ซึ่งมีการอพยพของคนเมืองมาจากสันป่าตอง เชียงใหม่เมื่อประมาณพ.ศ. 2400

ตำบลเวียงเหนือ ที่บ้านบ้านโป่งเวียงเหนือ บ้านใหม่ บ้านโสม และบ้านศรีดอนชัย มีคนเมืองจากเชียงใหม่เข้ามาตั้งถิ่นฐานเมื่อประมาณ พ.ศ. 2090 บ้านเมืองน้อย

ตำบลโป่งสา มีบ้านโป่งสา อายุประมาณ 100 กว่าปี บ้านห้วยไร่ (ขุนसानอก) ย้ายมาจากตำบลแม่สะเมิง ตั้งเมื่อพ.ศ. 2455

ตำบลแม่ฮี้ มีบ้านแม่ฮีน ก่อตั้งก่อนการเข้ามาของบริษัทบอมเบย์เบอร์มา และบริษัทบอร์เนียว และต่อมาได้มีการย้ายเข้ามาจากอำเภอเวียงแหง อำเภอสันป่าตอง และอำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ บ้านทรายขาว ตั้งเมื่อพ.ศ. 2481 เดิมพม่าเป็นผู้ก่อตั้ง แต่ปัจจุบันคนเมืองอาศัยอยู่เป็นส่วนใหญ่ บ้านท่าปาย มีอายุประมาณ 50 ปีเศษ

ตำบลแม่ตาด มี บ้านม่วงสร้อย มีคนไต่มาอยู่ที่นี้ก่อนสงครามโลกครั้งที่สอง แล้วก็มีมีการย้ายเข้ามาอยู่ของคนเมืองต่อมา บ้านหมอแปง มีคนเมืองประมาณ 20 % บ้านนาจลอง ตั้งเมื่อประมาณพ.ศ. 2466 มาจาก

บ้านแม่ฮื้อ ต่อมาเมื่อเกิดน้ำท่วมที่เขื่อนภูมิพลจังหวัดตาก มีชาวบ้านย้ายมากจากบ้านแอ่น บ้านตาล อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่ บ้านนาจลองใหม่ ตั้งเมื่อพ.ศ. 2475

1.2.2 ไทยลื้อ

ไทยลื้อพบเพียงตำบลแม่ฮื้อ ไทยลื้ออาจจะนับได้ว่าเป็นกลุ่มเดียวกับคนเมือง แต่การจำแนกกลุ่มว่าตัวเองมาจากไหนเป็นการระบุโดยชุมชนที่ค้นคว้าประวัติศาสตร์ของตนเองที่บ้านแม่ฮื้อ ในที่นี้จึงแยกไทยลื้อออกมาจากกลุ่มของคนเมือง

ตำบลบ้านแม่ฮื้อ ที่บ้านแม่ฮื้อ ตั้งเมื่อประมาณ 250 ปีมาแล้วโดยไทยลื้อจากบ้านแม่สาบ อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่

1.2.3 ไทยใหญ่

ไทยใหญ่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่พบจำนวนมากรองลงมาจากคนเมือง และเป็นชุมชนดั้งเดิมที่มาอยู่ที่ปาย เป็นเวลานานนับร้อยปี พบว่าตั้งบ้านเรือนใน 5 ตำบล

พบในตำบลเวียงใต้ บ้านเวียงใต้ ประมาณพ.ศ. 2427 ไทยใหญ่จากเมืองพร้าวและเชียงตอง เข้ามาตั้งหมู่บ้านชื่อบ้านเมืองพร้าว จากบ้านหม้อ ก็มาตั้งหมู่บ้านเรียกว่าบ้านเจ้าหม้อ จากบ้านป่าขามก็มาตั้งบ้านป่าขาม และจากแพร่และน่าน ก็มาตั้งหมู่บ้านชื่อบ้านเมืองแพร่

ตำบลทุ่งยาว ได้แก่บ้านทุ่งโป่ง ซึ่งมีการตั้งถิ่นฐานเมื่อประมาณหลังพ.ศ. 2412 โดยเจ้าฟ้าโกหล่าน จากเมืองหมอกใหม่ยกมาตีปาย บ้านแพมกลาง เป็นกลุ่มคนพื้นเมืองมาจากเชียงใหม่ เมื่อพ.ศ. 2465 บ้านแพมบก เป็นกลุ่มที่ย้ายมาจากแม่ฮ่องสอน เมื่อประมาณ 200 ปีมาแล้ว บ้านกุงแกง ขยายมาจากบ้านทุ่งโป่งมีอายุประมาณ 130 ปี

ตำบลเวียงเหนือ ที่บ้านโป่งเวียงเหนือ บ้านใหม่ บ้านโฮ้ง และบ้านศรีดอนชัย เป็นไทยใหญ่ที่อพยพมาจากเมืองแสนหวี เมืองสีป้อ เมืองลายข้า เมืองน่าย เมืองหมอกใหม่ เมืองรางเครือ ประเทศพม่า เมื่อพ.ศ. 1860 บ้านตาลเจ็ดคั่น ตั้งขึ้นหลังจากบ้านเวียงเหนือ

ตำบลแม่ฮื้อ มีบ้านแม่ฮื้อน ก่อตั้งก่อนการเข้ามาของบริษัทบอมเบย์เบอร์ม่า และบริษัทอร์เนียว และต่อมามีการย้ายเข้าของไทยใหญ่จากรัฐฉาน

ตำบลแม่่นาเติง มีบ้านแม่่นาเติงนอก ตั้งเมื่อประมาณพ.ศ. 2410 บ้านแม่่นาเติงใน ตั้งเมื่อพ.ศ. 2440 เป็นไทยใหญ่ที่อพยพมาจากอำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ บ้านม่วงสร้อย มีคนไ้มาอยู่ที่นี้ก่อนสงครามโลกครั้งที่สอง บ้านหมอบแปง มีคนไทยใหญ่ประมาณ 50 % บ้านแม่ของ

1.2.4 กะเหรี่ยง

กะเหรี่ยงเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่พบจำนวนมากรองลงมาจากคนไทยใหญ่ และบางชุมชนเป็นชุมชนดั้งเดิมที่มาอยู่ที่ปายเป็นเวลานานนับร้อยปี พบว่าตั้งบ้านเรือนใน 5 ตำบล

กลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงพบในตำบลเมืองแปง ได้แก่ บ้านแกงหอม (กะเหรี่ยง) มีอายุประมาณร้อยกว่าปีมาแล้ว บ้านห้วยหมึศรีสวัสดิ์ ตั้งเมื่อประมาณ 2513

ตำบลทุ่งยาว มีบ้านปางตอง ซึ่งเป็นกะเหรี่ยงที่อพยพมาจากบ้านวัดจันทร์และจากจังหวัดแม่ฮ่องสอน บ้านลูกป่าก่อ ย้ายมาจากบ้านแม่อุ้มอง อำเภอปางมะผ้า บ้านมะโนรา ตั้งเมื่อพ.ศ. 2400

ตำบลเวียงเหนือ มีบ้านเมืองน้อยที่มีชาวกะเหรี่ยงอพยพมาจากอำเภอเชียงดาว อำเภอแม่แตง และอำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน เมื่อพ.ศ. 2468 บ้านห้วยหก มีอายุประมาณเกือบ 100 ปี บ้านกึ่งหน่อ ตั้งเมื่อประมาณ พ.ศ. 2508 บ้านห้วยเฮี้ยะ ตั้งเมื่อพ.ศ. 2502

ตำบลโป่งสา มีบ้านโป่งสา อายุประมาณ 100 กว่าปี บ้านห้วยไร่ (ขุนसानอก) ตั้งเมื่อพ.ศ. 2455 บ้านห้วยเคื่อง ตั้งขึ้นเมื่อประมาณ 100 ปีเศษย้ายมาจากบ้านขุนसानอก บ้านแม่เหมืองหลวง เป็นหมู่บ้านใหม่ที่ย้ายมาจากบ้านโป่งสา บ้านเหนือและบ้านคอยหลวง บ้านโป่งตาก ตั้งขึ้นเมื่อพ.ศ. 2445 อพยพมาจากบ้านกัวสือ ตำบลยังเมิน อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่ บ้านปางตอง ตั้งเมื่อประมาณ 100 ปีเศษ อพยพมาจากหมู่บ้านปางขุน อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่

ตำบลแม่ธิ มีบ้านแม่เย็น ก่อตั้งก่อนการเข้ามาของบริษัทบอมเบย์เบอร์มา และบริษัทอร์เนียว และต่อมามีการย้ายเข้ามาจากแม่สะเรียง บ้านแม่ปิง ตั้งเมื่อพ.ศ. 2400 ย้ายมาจากบ้านเมืองแพร่ ตำบลเวียงใต้ อำเภอปาย บ้านห้วยแก้ว เดิมเป็นชุมชนเดียวกับบ้านแม่ปิง ต่อมาแยกหมู่บ้าน

1.2.5 ลิซอ

ลิซอเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ใหม่ที่เพิ่งย้ายเข้ามาอยู่ในอำเภอปาย พบว่าตั้งบ้านเรือนใน 5 ตำบล

พบในตำบลเวียงใต้ ที่บ้านใหม่ บ้านสันติชล ซึ่งมีการตั้งหมู่บ้านประมาณ พ.ศ. 2519

ตำบลทุ่งยาว ที่บ้านแม่ฮิแลบ ตั้งขึ้นเมื่อพ.ศ. 2516 ย้ายมาจากบ้านคอยอันอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน และตำบลเมืองคอง อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่

ตำบลเวียงเหนือ ที่บ้านหัวแม่เมือง อพยพมาจากอำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ ตั้งขึ้นเมื่อพ.ศ. 2495

ตำบลโป่งสา บ้านแม่เหมืองหลวง เป็นหมู่บ้านใหม่ที่ย้ายมาจากบ้านโป่งสา บ้านเหนือและบ้านคอยหลวง

ตำบลแม่นาเติง มีบ้านปางแปก ย้ายมาจากบ้านแม่นาไข อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย บ้านน้ำปาลามู เมื่อประมาณ 2490 เป็นลิซอจากพม่าเข้ามาอยู่ที่อำเภอฝาง และตั้งถิ่นฐานในคอยสามหมื่น อำเภอเวียงแหง จังหวัดเชียงใหม่ แล้วก็อพยพมาอยู่ที่อำเภอปายเมื่อประมาณ พ.ศ. 2537 บ้านคอยฝิถู ตั้งมาประมาณ 20 ปี บ้านไทรงาม

1.2.6 ม้ง

ม้งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่เพิ่งย้ายเข้ามาอยู่ในอำเภอปายไม่นาน พบใน 2 ตำบล

พบในตำบลเมืองแปง ได้แก่ บ้านหมากพริก บ้านแกงหอม (ม้ง) ซึ่งตั้งหมู่บ้านตั้งแต่สมัยสงครามโลกครั้งที่สอง บ้านห้วยผักห้า ขยายมาจากบ้านแกงหอม (ม้ง) ในตำบลทุ่งยาว ที่บ้านขุนสาใน เป็นชุมชนที่ย้ายมาจากอำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่ ตั้งเมื่อประมาณ 50 กว่าปี

1.2.7 มูเซอ

มูเซอเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่เพิ่งย้ายเข้ามาอยู่ในอำเภอปายไม่นาน พบใน 2 ตำบล

พบในตำบลแม่ธิ ที่บ้านห้วยหวาย ตั้งเมื่อประมาณ 2517 ย้ายมาจากตำบลกื๊ดช้าง อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ และบ้านป่าแดด อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย

ตำบลแม่नाเติง มีบ้านป่ายาง ตั้งเมื่อประมาณพ.ศ. 2512 บ้านหมอบแปง มีคนมูเซอประมาณ 20 % บ้านยะโป้ มีอายุประมาณ 20 ปี มาจากบ้านป่ายางและบ้านอื่นๆ ในอำเภอปาย ส่วนใหญ่เป็นมูเซอแดง

1.2.8 จีนฮ่อ

จีนฮ่อเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่เพิ่งย้ายเข้ามาอยู่ในอำเภอปายจากยูนนาน ประเทศจีน พบใน 2 ตำบล

พบในตำบลเวียงใต้ ที่บ้านน้ำฮู บ้านใหม่ และสันติชล ซึ่งมีการตั้งหมู่บ้านประมาณ พ.ศ. 2519 และจีนฮ่ออีกกลุ่มที่มาค้าขาย คือจีนฮ่อจากยูนนานเป็นมุสลิมที่เข้ามาทำการค้าขายในตำบลเวียงใต้

1.2.9 อีสาน

คนไทยอีสานเป็นกลุ่มคนที่เพิ่งเข้ามาอยู่ใหม่ พบ 2 ตำบล

ตำบลแม่नाเติง มีบ้านหมอบแปง มีคนอีสานประมาณ 10 %

นอกจากนี้ ยังมีคนไทยจากหลายภูมิภาคของประเทศไทย และชาวต่างชาติเข้ามาตั้งรกรากและแต่งงานกับคนท้องถิ่น เพราะเข้ามาประกอบธุรกิจการท่องเที่ยวอีกจำนวนมากที่ไม่ได้รวมไว้ในที่นี้

1.3 สรุป

ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพและวัฒนธรรมทำให้ทราบว่าสิ่งแวดล้อมมีส่วนสำคัญที่ทำให้เกิดเป็นชุมชน และอัตลักษณ์ของปายที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการจัดตั้งถิ่นฐาน ชุมชนแรกเริ่ม เช่นชุมชนตำบลเวียงเหนือ และเวียงใต้ เป็นชุมชนที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในระยะแรกเริ่มจะตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ราบหุบเขา และที่ราบลาดตะพักน้ำที่พ้นจากน้ำท่วมในช่วงหน้าน้ำ เพราะเป็นทำเลที่ดีสำหรับการทำเกษตรกรรม และการคมนาคม ตลอดจนการค้าขาย แต่ชุมชนใหม่ที่เพิ่งย้ายเข้ามาตั้งรกรากมักจะตั้งถิ่นฐานอยู่บนพื้นที่สูงและบริเวณริมน้ำ นอกจากนี้ค่อยๆ ในอำเภอปายก็จะมีมีการสร้างพระธาตุซึ่งเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ของชุมชนทั้งในอดีตและปัจจุบัน

บทที่ 2

วิธีการดำเนินงานวิจัย

รัศมี ชูทรงเดช

สำหรับการทำงานวิจัยนี้ เป็นโครงการนำร่องระยะสั้นที่มีวัตถุประสงค์หลักคือการศึกษาและสำรวจข้อมูลพื้นฐานที่มีอยู่ในพื้นที่ ซึ่งข้อมูลเหล่านี้จะเป็นสิ่งที่สำคัญในการพัฒนาโครงการวิจัยที่เต็มรูปแบบ โดยจะให้ความสำคัญในด้านต่อไปนี้ คือ

1. ศึกษาและประเมินสถานภาพความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์วัฒนธรรมในอดีตของเมืองปาย ว่ามีร่องรอยการเข้ามาอยู่อาศัยที่เก่าแก่ที่สุดเมื่อไหร่ มีกลุ่มคนย้ายเข้ามาที่กลุ่มและที่ระลอก ข้อมูลเหล่านี้มีความสำคัญต่อการเข้าใจของภูมิหลังหรือรากเหง้าของชุมชนปายในปัจจุบัน
2. พัฒนาศักยภาพของแหล่งโบราณคดีและแหล่งทรัพยากรทางวัฒนธรรมในการจัดการความรู้เกี่ยวกับท้องถิ่นและการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน
3. พัฒนาศักยภาพของชุมชนท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างยั่งยืน เพราะเมื่อชุมชนมีการรวบรวมความรู้เกี่ยวกับตัวเองทั้งทางด้านประวัติศาสตร์ ภูมิปัญญาดั้งเดิม และศิลปวัฒนธรรมของบรรพชน ก็สามารถเป็นพื้นฐานในการพัฒนาในมิติอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านสังคมและเศรษฐกิจต่อไป
4. พัฒนาศูนย์ข้อมูลและการเรียนรู้เกี่ยวกับโบราณคดีและประวัติศาสตร์ของเมืองปายที่เชื่อมโยงกับภูมิภาคอื่นๆ และประเทศเพื่อนบ้าน โดยอาศัยพื้นฐานข้อมูลที่ได้จากการรวบรวมเพื่อใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาต่อไป

ดังนั้น วิธีการดำเนินงานวิจัย จึงจำเป็นต้องมีการวางแผนงานวิจัยที่รัดกุมและชัดเจน เพราะจำเป็นต้องดำเนินงานในระยะเวลาที่สั้น เพื่อรวบรวมข้อมูลเบื้องต้นและเสนอแนะสำหรับการดำเนินงานวิจัยขั้นต่อไป

2.1 การเลือกพื้นที่วิจัย

การเลือกศึกษาอำเภอปายจังหวัดแม่ฮ่องสอน เพราะอำเภอปายมีความเหมาะสมหลายประการ

1. ลักษณะภูมิประเทศของอำเภอปายที่มีทั้งภูเขา ที่ราบหุบเขา และที่ราบริมน้ำ มีความเหมาะสมในการตั้งถิ่นฐานของคน จึงน่าจะมีร่องรอยการอยู่อาศัยตั้งแต่อดีตจนกระทั่งปัจจุบัน
2. อำเภอปายมีการเติบโตอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะการเป็นต้นทางของการท่องเที่ยวจังหวัดแม่ฮ่องสอน การขยายตัวของเมืองอาจจะมีส่วนสำคัญที่ทำให้เกิดการทำลายแหล่งโบราณคดีและวัฒนธรรมท้องถิ่นโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ หรือรู้เท่าไม่ถึงการณ์ จึงควรจะต้องทำการสำรวจและขึ้นทะเบียนแหล่งโบราณคดี และรวบรวมมรดกวัฒนธรรมท้องถิ่น เพื่อพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชนเกี่ยวกับภูมิหลังในมาตุภูมิของตนเอง และพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน

3. การท่องเที่ยวของอำเภอปาย เน้นเรื่องการท่องเที่ยวแหล่งทรัพยากรธรรมชาติเป็นหลัก การท่องเที่ยวทางโบราณคดีและวัฒนธรรมยังได้รับความสนใจน้อย เพราะขาดเนื้อหาความรู้ที่จะถ่ายทอดออกมาเป็นเรื่องราวที่น่าสนใจสำหรับผู้มาเยือน จึงจำเป็นต้องรวบรวมและประเมินสถานภาพของความรู้ เพื่อเป็นแนวทางในการประมวลความรู้เกี่ยวกับโบราณคดีและวัฒนธรรมท้องถิ่นสำหรับการจัดการความรู้และการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนต่อไป

4. การค้นคว้าวิจัยของโครงการ โบราณคดีบนพื้นที่สูงในอำเภอปายมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน พบว่ามีชุมชนในอดีตและปัจจุบันน่าจะมีความสัมพันธ์กัน โดยน่าจะมีการเคลื่อนย้ายไปมาข้ามพรมแดนของเขตการปกครองกระทรวงมหาดไทยปัจจุบัน ดังนั้นอำเภอปายจึงน่าจะพบหลักฐานทางโบราณคดีที่คล้ายคลึงกันกับที่อำเภอปายมะผ้า การสำรวจและค้นคว้าวิจัยเพิ่มเติมที่อำเภอปาย จะช่วยขยายพหุความรู้ประวัติศาสตร์วัฒนธรรมท้องถิ่นของจังหวัดแม่ฮ่องสอน

2.2 ขอบเขตในการวิจัย

7 ตำบลในอำเภอปาย

2.3 ขั้นตอนในการวิจัย

การวางแผนและขั้นตอนของการดำเนินงานวิจัยมี ดังนี้

1. การประเมินเอกสาร

การประเมินเอกสาร มีขั้นตอนในการดำเนินการ ดังนี้

1.1 การค้นคว้าข้อมูลพื้นฐาน

ดำเนินการค้นคว้าจากห้องสมุดมหาวิทยาลัยศิลปากร ศูนย์มานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และหน่วยงานราชการต่างๆ เช่น สำนักงานวัฒนธรรมประจำจังหวัด แม่ฮ่องสอน สำนักงานวัฒนธรรมประจำอำเภอปาย ที่ทำการขององค์การบริหารส่วนตำบลต่างๆ นอกจากนี้ยังพยายามรวบรวมเอกสารที่ปราชญ์ท้องถิ่นได้รวบรวมและเขียนประวัติของพื้นที่

1.2 การประเมินเอกสาร

หลังจากที่รวบรวมเอกสารแล้วก็ต้องอ่านเอกสารอย่างละเอียด โดยวิเคราะห์และประเมิน เพื่อตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล เช่น ใครเขียน เขียนเมื่อไหร่ เขียนอย่างไร (เขียนเชิงบรรยาย วิเคราะห์ สังเคราะห์) วิธีการรวบรวมข้อมูลอย่างไร (เรียบเรียง สำรวจ ข้อมูลขั้นต้น) ลักษณะของเอกสารเป็นแบบไหน (เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัย หรือเป็นส่วนหนึ่งของเอกสารที่แจกสำหรับการท่องเที่ยว) มีการวิเคราะห์ข้อมูลหรือไม่ ข้อมูลในเอกสารต่างๆ ตรงกันหรือไม่

1.3 การสังเคราะห์ข้อมูลจากเอกสาร เพื่อใช้เป็นพื้นฐานสำหรับการทำความเข้าใจเกี่ยวกับภูมิหลังของอำเภอปาย ที่มาของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ และเป็นแนวทางในการวิจัยต่อไป

2. การสัมภาษณ์

การสัมภาษณ์ มีการสัมภาษณ์บุคคลจากภาคีต่างๆ ทั้งในส่วนของการ ราชการ เอกชนและชุมชน ท้องถิ่น และเลือกสัมภาษณ์ผู้อาวุโสประจำตำบล โดยมีโจทย์หลัก ดังนี้

- 2.1 มีความเข้าใจเกี่ยวกับความเป็นมาของท้องถิ่น ชุมชน หมู่บ้านของตนเองมากน้อยเพียงใด
- 2.2 มีความเห็นอย่างไรเกี่ยวกับสถานการณ์ของอำเภอยุคปัจจุบัน
- 2.3 อยากให้มีการศึกษารวบรวมและอนุรักษ์ประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรมของอำเภอยุคปัจจุบันหรือไม่ มีข้อเสนอ/ข้อคิดอย่างไร

การสัมภาษณ์จะเป็นคำถามปลายเปิด และตรวจสอบข้อมูลจากบุคคลที่เล่าเรื่องเดียวกัน เพื่อนำมารวบรวมเป็นข้อมูลเบื้องต้นสำหรับการวางแผนงานวิจัยด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่นต่อไป

3. การสำรวจ

การสำรวจแบ่งออกเป็น 3 ส่วนคือ 1) การสำรวจแหล่งโบราณคดี เช่น วัดร้าง 2) การสำรวจสถานที่สำคัญจากประวัติศาสตร์บอกเล่า เช่น บ้านพักของจอมพล ป. พิบูลสงคราม และ 3) การสำรวจสภาพพื้นที่หมู่บ้านโดยรอบ แหล่งทรัพยากรและศิลปวัฒนธรรมในท้องถิ่น

การสำรวจพื้นที่เป็นการดำเนินการภายหลังจากการประเมินเอกสารและการสัมภาษณ์ส่วนบุคคล เพื่อสำรวจเบื้องต้นก่อนจะวางแผนการดำเนินงานอย่างมีระบบว่ามีแหล่งโบราณคดี หรือสถานที่จริงหรือไม่ มีสภาพเป็นอย่างไร อายุสมัยเท่าไร และสามารถจะดำเนินการต่อไปอย่างไร

4. การจัดเวทีระดมความคิด

การจัดเวทีระดมความคิด เป็นเครื่องมือสำคัญในการรวบรวมและประมวลสถานภาพของความรู้เกี่ยวกับอำเภอยุคปัจจุบันในระยะเวลาที่จำกัดจากปราชญ์ท้องถิ่น นักวิชาการ และผู้สนใจทั่วไป โดยโครงการฯ ได้จัดเวที จำนวน 3 ครั้งคือ

ครั้งที่ 1 เรื่อง “เสน่ห์ของปายในอดีต” จัดเมื่อวันที่ 23-24 สิงหาคม 2549 ณ หอประชุมโรงเรียนปายวิทยาคาร อำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน

การจัดประชุมระดมความคิดครั้งที่ 1 เป็นการจัดเวทีขนาดใหญ่ มีผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นผู้เปิดการประชุม มีการนำวิทยากรที่เป็นนักวิชาการจากภายนอก และวิทยากรที่เป็นปราชญ์ท้องถิ่นและผู้รู้ทางศาสนา มาร่วมบรรยาย เพื่อจะรวบรวมและประเมินความรู้ในเวลาอันจำกัด และช่วยในการวางแผนการจัดระดมความคิด รวมทั้งประเมินความสนใจของชุมชนท้องถิ่นเกี่ยวกับเรื่องโบราณคดี และประวัติศาสตร์วัฒนธรรม

ครั้งที่ 2 เรื่อง “ของดีบ้านแม่ฮี้” จัดเมื่อวันที่ 4 ธันวาคม 2549 ณ ที่ทำการองค์การบริหารส่วนตำบลแม่ฮี้ ตำบลแม่ฮี้ อำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน

การจัดเวทีระดมความคิดครั้งที่ 2 เป็นการจัดเวทีขนาดเล็ก โดยมีนายกองค์การบริหารส่วนตำบลแม่ฮี้เป็นผู้เปิดการประชุม เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้รู้ท้องถิ่น และผู้สนใจเข้าร่วมระดมความคิดอย่างจริงจังเกี่ยวกับความเข้าใจเรื่องประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของตนเองและความคาดหวังในการจัดการต่อไป

ในอนาคต การเลือกตำบลบ้านแม่ฮู้ เพราะเป็นชุมชนที่มีความเข้มแข็งและมีความตระหนักรู้ต่อการเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เกิดจากการท่องเที่ยว ประกอบกับพื้นที่กำลังถูกรุกจากการขยายตัวของเกษตรเฮาส์ ครั้งที่ 3 เรื่อง “อนาคตของปายจะไปทางไหนดี” จัดเมื่อวันที่ 20 มกราคม 2550 ณ วัดป่าขาม ตำบลเวียงใต้ อำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน

การจัดเวทีระดมความคิดครั้งที่ 3 เป็นการจัดเวทีขนาดกลาง โดยมีผู้อำนวยการสภาวัฒนธรรมประจำจังหวัดแม่ฮ่องสอน เป็นผู้เปิดการประชุม การจัดเวทีครั้งนี้ได้เชิญตัวแทนจากชุมชนต่างๆ เพื่อแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ของแต่ละชุมชน โดยทางโครงการได้สำรวจหาบุคคลหลัก (key persons) ที่มีความสนใจ มีความห่วงใย และต้องการอนุรักษ์วิถีชีวิต วัฒนธรรมท้องถิ่น และเชิญมาเป็นวิทยากรระดมความคิดเกี่ยวกับปัญหาและทิศทางการดำเนินการต่อไปในอนาคต

2.4 สรุป

การวิจัยระยะสั้นเพื่อศึกษาข้อมูลเบื้องต้นสำหรับการฟื้นฟู อนุรักษ์ และจัดการ สืบสานทรัพยากรทางวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนของชุมชนในอำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอนนั้น มีข้อจำกัดที่สำคัญคือระยะเวลาในการรวบรวมข้อมูลเพื่อนำมาใช้ในการพัฒนาโครงการวิจัยให้เต็มรูปแบบ ดังนั้นการวางแผนงานวิจัยจึงจำเป็นต้องทำให้รัดกุมภายใต้เวลาอันจำกัดแต่สามารถรวบรวมข้อมูลให้ได้ ผู้วิจัยจึงออกแบบวิธีการทำงานที่ประสานกันระหว่างการประเมินเอกสาร การสัมภาษณ์ สำรวจและจัดเวที ซึ่งการจัดเวทีระดมความคิดเป็นเครื่องมือที่ช่วยให้สามารถมองภาพรวมของสถานภาพของความรู้ได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะการจัดเวทีครั้งที่ 1 ภายในตัวเมืองปาย ทำให้ทราบว่าคนส่วนใหญ่ที่อาศัยอยู่ในเมืองเป็นคนที่มาจากที่อื่น ดังนั้นจึงมีการปรับเปลี่ยนแผนการจัดเวทีไปจัดรอบนอก เพื่อกระตุ้นความสนใจจากคนท้องถิ่นที่มีจำนวนมากซึ่งอาศัยอยู่ในตำบลรอบนอก

บทที่ 3

การประเมินสถานภาพของความรู้

รัศมี ชูทรงเดช

สำหรับบทนี้ นำเสนอความรู้เกี่ยวกับภูมิหลังและพัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรมของผู้คนที่อาศัยอยู่ในอำเภอปายตั้งแต่อดีตที่ผ่านมาที่ไปอย่างไร ซึ่งจะเป็นข้อมูลที่สำคัญซึ่งจะช่วยให้เกิดความเข้าใจถึงหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์ สังคมและวัฒนธรรมในปัจจุบัน

3.1 การประเมินเอกสารเบื้องต้น

จากการประเมินเอกสารเบื้องต้น พบว่ามีหนังสือและบทความซึ่งรวบรวมประวัติศาสตร์และความเป็นมาของชุมชนปายอยู่น้อยมาก ส่วนใหญ่พบว่ามี การค้นคว้ารวบรวมข้อมูลเมื่อประมาณไม่เกิน 10 ปีที่ผ่านมา งานที่เด่นๆ และมักมีการใช้อ้างอิง มีประมาณ 5 เล่ม 3 บทความ ได้แก่

งานวิจัยของฮันส์ เพนซ์ (2519:72-76) เรื่อง “ศิลาจารึกวัดศรีเกิด อำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน” เป็นงานที่ศึกษาเชิงลึก จากผู้เชี่ยวชาญด้านจารึกล้านนา จากสถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ โดยดร. ฮันส์ เพนซ์ ได้อ่านศิลาจารึกที่พบจากวัดศรีเกิด (หมอแปง) ความสำคัญของงานชิ้นนี้ คือทำให้เราทราบว่าชื่อปายนั้นปรากฏมาตั้งแต่ประมาณระหว่าง พ.ศ. 2032-2033 ในสมัยล้านนา

วิวรรณ แสงจันทร์ (2537: 64-67) เรื่อง “เมืองน้อย ข้อมูลจากตำนานและหลักฐานทางโบราณคดี” เป็นงานที่สำรวจเบื้องต้นที่ดำเนินโดยนักโบราณคดี เพื่อตรวจสอบอายุสมัยและสภาพของแหล่งโบราณคดีว่าเป็นอย่างไร งานสำรวจของวิวรรณ จัดว่าเป็นงานบุกเบิกทางด้านโบราณคดีชิ้นเดียวที่พบในขณะนี้ อย่างไรก็ดี เนื่องจากเป็นเพียงงานสำรวจเบื้องต้น ไม่มีการขุดค้นและสำรวจบริเวณรอบๆ ทำให้ยังขาดข้อมูลความรู้เกี่ยวกับแหล่งโบราณคดี และอายุสมัย รวมทั้งประเด็นการตั้งชุมชนในสมัยล้านนา

โกศล กันธะรส (2542: 183-202) จากโรงเรียนประชาอนุเคราะห์ 22 อำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน เรื่อง “เมืองปาย: ทิวทางชาติพันธุ์ตั้งแต่อดีต” ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่องการประมวลความรู้ท้องถิ่นมิติวัฒนธรรม ซึ่งได้รับการสนับสนุนการวิจัยจากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ประจำปีพ.ศ. 2541 งานของอาจารย์โกศล เป็นงานที่รวบรวมข้อมูลทางด้านโบราณคดี กลุ่มชาติพันธุ์ไทยใหญ่และไทยวน และปัญหาที่เกิดขึ้นในเมืองปายปัจจุบัน รวมทั้งการท่องเที่ยว แต่แทบจะไม่ได้พูดถึงเรื่องของกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ที่อาศัยอยู่ในอำเภอปายปัจจุบันเช่นกระเหรี่ยง มูเซอ ลีซอ เป็นต้น งานชิ้นนี้เป็นงานศึกษารุ่นแรกๆ ที่มักจะมีการเอ่ยถึงอยู่เสมอ โดยวิธีการศึกษาใช้วิธีการสำรวจเอกสาร การสำรวจจากสถานที่จริงและสัมภาษณ์บุคคล 4 คน

คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ ในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว (2542) เรื่อง “วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดแม่ฮ่องสอน” เป็นหนังสือที่รวบรวมข้อมูลประวัติศาสตร์ โบราณคดี ศิลปะวัฒนธรรมและบุคคลสำคัญของจังหวัดแม่ฮ่องสอนในภาพรวม จึงไม่มีรายละเอียดของแต่ละเรื่อง หากผู้ใดสนใจที่จะต้องการค้นคว้าเฉพาะเรื่อง ก็อาจจะมีข้อมูลพื้นฐานเล็กน้อยเพื่อเป็นแนวทางในการค้นคว้าต่อไป ดังนั้นข้อมูลเกี่ยวกับอำเภอ

โครงการวิจัยระยะสั้น เรื่องการศึกษาข้อมูลเบื้องต้นสำหรับการฟื้นฟู อนุรักษ์ และจัดการสืบสานทรัพยากรทางวัฒนธรรม

อย่างยั่งยืนของชุมชนในอำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ปลายก็เป็นเพียงส่วนหนึ่งของเนื้อหา ซึ่งก็ไม่มีรายละเอียดที่มากนัก ได้แก่เรื่องของเมืองโบราณเวียงเหนือ พระพุทธรูปสำคัญ และสงครามโลกครั้งที่สอง

อุดร วงษ์ทับทิม และคณะ (2545) เรื่อง “โครงการชุมชนกับการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และวัฒนธรรม ตำบลแม่สี อำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน” ได้รับการสนับสนุนการวิจัยจากสำนักงานสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ในชุดโครงการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ปีพ.ศ. 2544 โดยการวิจัยเน้นการวิจัยเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวที่บ้านแม่สี วิธีการวิจัยคือการรวบรวมพื้นฐานทางด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ศิลปวัฒนธรรมและทรัพยากรธรรมชาติ โดยการสำรวจและสัมภาษณ์ เพื่อให้ทราบศักยภาพของทรัพยากร และจัดเวทีระดมความคิดจากชุมชนเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวภายในหมู่บ้าน อุดรได้รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่น เพิ่มเติมจากงานของโกศลโดยเฉพาะข้อมูลเกี่ยวกับการเข้ามาตั้งถิ่นฐานของชุมชนในช่วงเวลาต่างๆ ตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ การตั้งถิ่นฐานของลัวะ อังกฤษเข้ามาทำสัมปทานป่าไม้ และสงครามมหาเอเชียบูรพา อย่างไรก็ตาม ข้อมูลที่รวบรวมมาทั้งหมด ไม่ได้มีการตรวจสอบความถูกต้องเพียงแต่นำเสนอในภาพรวมกว้างๆ หรือผิวเผินเพื่อประกอบการนำเสนอเรื่องการจัดการท่องเที่ยวเท่านั้น จึงทำให้ยังไม่มีข้อมูลที่ลุ่มลึกทางด้านวิชาการที่จะใช้เป็นฐานในการค้นคว้าต่อ เนื่องจากจุดประสงค์ของโครงการไม่ได้ศึกษาโบราณคดีและประวัติศาสตร์วัฒนธรรมของอำเภอปายโดยตรง

สภากาชาดอำเภอปาย (2548) เรื่อง “โครงการสืบค้นประวัติหมู่บ้าน อำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน จุดประสงค์ของการรวบรวมประวัติศาสตร์หมู่บ้าน ก็เพื่อเป็นสืบสานวัฒนธรรมของท้องถิ่น และให้คนที่อาศัยอยู่ในอำเภอปาย ได้ทราบประวัติความเป็นมาของท้องถิ่น การรวบรวมดำเนินโดยคณะกรรมการบริหารสภากาชาดอำเภอปาย ที่มีนายบัณฑิต แสนคำเป็นประธานสภากาชาดอำเภอปาย โดยมีผู้รู้ของแต่ละหมู่บ้าน กำนัน ผู้ใหญ่บ้านของทุกหมู่บ้าน และสำนักงานปกครองอำเภอปาย เป็นแหล่งข้อมูลที่สำคัญ เอกสารชิ้นนี้เป็นการสำรวจข้อมูลเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของแต่ละหมู่บ้าน ประชากร วิถีชีวิต ขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมท้องถิ่น เป็นเอกสารให้ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับหมู่บ้านต่างๆ ไม่มีรายละเอียดมากนัก เพราะมีการกำหนดแบบฟอร์มเพื่อบันทึกรายละเอียดต่างๆ ให้อยู่ในรูปแบบเดียวกัน แต่ก็สามารถพอที่จะสังเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานในภาพรวมได้ ข้อมูลของแต่ละหมู่บ้านก็มีความไม่สม่ำเสมอในการรวบรวม อาจจะเกี่ยวข้องกับการมีผู้รู้ประจำหมู่บ้าน หากหมู่บ้านใดมีปราชญ์ท้องถิ่นที่รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของตนก็จะมีเรื่องที่สืบค้นไปได้หลายร้อยปี เช่นบ้านเวียงเหนือ บ้านเวียงใต้ เป็นต้น อย่างไรก็ตามงานรวบรวมชิ้นนี้นับว่าเป็นงานที่สำคัญเพราะเป็นการรวบรวมความรู้โดยคนภายในท้องถิ่นเอง

และเอกสารฉบับล่าสุดที่รวบรวมข้อมูลทางด้านประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี บุคคลสำคัญในท้องถิ่น คือ “หนังสือประวัติศาสตร์วัฒนธรรมจังหวัดแม่ฮ่องสอน” ซึ่งรวบรวมและเรียบเรียง โดยสำนักงานวัฒนธรรมประจำจังหวัดแม่ฮ่องสอน (2549) หนังสือเล่มนี้มีวัตถุประสงค์ที่จะสืบค้น ข้อนรอยความเป็นมาของเมืองแม่ฮ่องสอนจากหลักฐานทางโบราณคดี และโบราณวัตถุ โดยได้รับการจัดสรรงบประมาณตามยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดแม่ฮ่องสอน (CEO) ปีงบประมาณ 2549 เนื้อหาของหนังสือเล่มนี้เป็นการรวบรวมบทความของนักวิชาการที่ได้มาบรรยายในการประชุมระดมความคิดเรื่องสืบค้นประวัติศาสตร์วัฒนธรรมจังหวัดแม่ฮ่องสอน ซึ่งจัดในปีเดียวกัน และนักวิชาการประจำสำนักงานวัฒนธรรมก็ได้รวบรวมข้อมูลเอกสารและสัมภาษณ์บุคคลสำคัญท้องถิ่นเพิ่มเติม มีเนื้อหาของการค้นคว้าใหม่เช่นงานโบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ และข้อมูลที่ละเอียดขึ้นของหลักฐานทางโบราณคดีของอำเภอปาย เช่นเรื่องของแหล่งโบราณคดีเวียงน้อย ซึ่งไม่มีในเล่มแรก คือ “วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดแม่ฮ่องสอน”

โครงการวิจัยระยะสั้น เรื่องการศึกษาข้อมูลเบื้องต้นสำหรับการฟื้นฟูอนุรักษ์ และจัดการสภากาชาดทางวัฒนธรรม
อย่างยั่งยืนของชุมชนในอำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน

นอกจากนี้การจัดลำดับเนื้อหาภายในเล่มก็มีการเรียงลำดับตามเวลา เช่น โบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ของแม่ฮ่องสอน ยุคประวัติศาสตร์ของแม่ฮ่องสอน บุคคลทางประวัติศาสตร์จังหวัดแม่ฮ่องสอน และผู้สร้างชื่อเสียงให้กับจังหวัด ประวัติศาสตร์แม่ฮ่องสอนที่เกี่ยวข้องกับต่างประเทศ มรดกวัฒนธรรมและธรรมชาติของจังหวัดแม่ฮ่องสอน และแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ สำหรับภาพรวมของหนังสือนี้ ยังขาดการวิเคราะห์ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลที่เรียบเรียง และเนื้อหา ยังไม่ได้ละเอียดมากนัก การเรียบเรียงยังไม่สามารถจะทำให้กลมกลืนเป็นเอกภาพ อย่างไรก็ตาม หนังสือเล่มนี้จัดว่าเป็นข้อมูลเบื้องต้นที่ดีสำหรับการค้นคว้าต่อไป

3.2 ภูมิหลังทางสังคมและวัฒนธรรมของอำเภอปาย

การสืบค้นประวัติศาสตร์วัฒนธรรมของผู้คนที่อาศัยอยู่ในอำเภอปายนี้จะจัดลำดับตามหลักฐานทางโบราณคดี เอกสารทางประวัติศาสตร์และประวัติศาสตร์บอกเล่า หรือมุขปาฐะ และการจัดแบ่งยุคสมัยในที่นี้ก็จัดเป็นเบื้องต้น เพื่อรวบรวมหลักฐานต่างๆ ให้เป็นหมวดหมู่และเป็นระบบที่ง่ายแก่การศึกษาเปรียบเทียบกับพื้นที่อื่นๆ ในภาคเหนือของประเทศไทย เพราะอำเภอปายไม่เกิดขึ้นอย่างโดดเดี่ยว ลำพัง แต่มีความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกับบ้านเมืองรอบๆ

สำหรับการจัดลำดับพัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรมในที่นี้ จะแบ่งออกเป็น 5 ช่วง เพื่อจัดหมวดหมู่ของหลักฐานทางโบราณคดีและข้อมูลจากประวัติศาสตร์บอกเล่า โดยปรับจากการจัดลำดับอายุสมัยของ รัศมี ชูทรงเดช (2547) และ สวัสดิ์ อ่องสกุล (2544) เป็นหลักสำหรับการเปรียบเทียบ และทำให้สามารถจะช่วยในการวิเคราะห์ว่าข้อมูลใดมีและข้อมูลใดยังขาดอยู่ คือ 1) สมัยก่อนล้านนา 2) สมัยล้านนา 3) สมัยรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ 4) สมัยสงครามโลกครั้งที่สอง และ 5) สมัยปัจจุบัน อย่างก็ดี ผู้วิจัยก็ตระหนักว่าการใช้ลำดับอายุสมัยอาจมีความแตกต่างไปจากท้องถิ่นได้ และสามารถจะเปลี่ยนแปลงได้เมื่อมีการศึกษาวิจัยอย่างลุ่มลึกในอนาคต

3.2.1 สมัยก่อนล้านนา (35,000 ปีมาแล้ว-ก่อนพุทธศตวรรษที่ 19)

ร่องรอยหลักฐานทางโบราณคดีสมัยก่อนล้านนา แทบจะไม่มีหลักฐานปรากฏในเอกสารที่ตีพิมพ์เผยแพร่ อาจจะเนื่องจากไม่ใช่หลักฐานที่พบเห็นได้อย่างชัดเจนเช่นเดียวกับวัดร้าง หรือพระพุทธรูป หรือจารึก มีเพียงเอกสารของโกศล กันชะรส ที่อ้างถึงรายงานการสำรวจของพระครูปลัดกวีวัณนจรักษ์ สุระมณี วัดเจดีย์หลวง จังหวัดเชียงใหม่ ที่กล่าวถึงหลักฐานของถ้ำผีแมนบ้านห้วยหก เป็นถ้ำที่อยู่ห่างจากบ้านห้วยหกไปทางทิศตะวันตกประมาณ 1,500 เมตร พบซากกระดูกและกระดูกคล้ายกับรางไม้ให้อาหารเหลืออยู่บ้าง แต่ส่วนใหญ่ถูกชาวบ้านเผาไปเกือบหมดแล้ว และเอกสารของสภาวัฒนธรรมประจำอำเภอปาย

นอกจากนี้ ยังได้รายงานว่าพบเครื่องมือเครื่องใช้ของมนุษย์ถ้ำที่พบตามถ้ำผีแมน จากถ้ำคอยู่กั้ง ตั้งอยู่ทางใต้ของบ้านห้วยเสี้ยว (โกศล กันชะรส 2542: 183-84)

ซึ่งเป็นข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องก่อนประวัติศาสตร์เท่าที่สำรวจพบได้จากเอกสาร ผู้วิจัยยังไม่ได้ไปตรวจสอบตามแหล่งโบราณคดีดังกล่าว จึงไม่สามารถจะยืนยันได้ว่าเป็นแหล่งโบราณคดีในวัฒนธรรมโลงไม้หรือไม่ อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยบรรจุข้อมูลนี้ไว้ในสมัยก่อนอาณาจักรล้านนา เพื่อจะได้ทำการศึกษาและตรวจสอบต่อไป

3.2.2 สมัยล้านนา (พ.ศ. 1839-2317)

สมัยล้านนาเป็นช่วงเวลาที่ข้อมูลเกี่ยวกับอำเภอปายมากที่สุด เพราะมีหลักฐานทางโบราณคดีประเภท โบราณสถานและโบราณวัตถุ รวมทั้งประวัติศาสตร์บอกเล่าที่มีการถ่ายทอดสืบต่อกันมาในแต่ละรุ่น

สำหรับประวัติของการตั้งเมืองปายนั้น มีข้อมูลจากตำนานที่มีการรวบรวมโดยปราชญ์ท้องถิ่น คือครู จันทร อินทสาร (สุภาพชนวกที่ 3 หัวข้อเสน่ห์ของปายในอดีต) และครูดวงดี ใจเป่ง สภาวัฒนธรรมประจำ อำเภอปาย (2548) และสภาวัฒนธรรมจังหวัดแม่ฮ่องสอน (2549)

อาณาจักรล้านนาสมัยรุ่งเรือง (พ.ศ.1898-2068)

เมืองปาย เป็นหัวเมืองสำคัญของอาณาจักรล้านนา โดยเป็นเมืองหน้าด่านที่สำคัญในสมัยอาณาจักร ล้านนาเรืองเรือง ในสมัยพญาอดเชียงราย และเสื่อมในสมัยพญาเกษเชษฐราช

หลักฐานโบราณวัตถุที่สำคัญที่สนับสนุนการเผยแพร่ของพุทธศาสนาจากอาณาจักรล้านนาในสมัยพญา อดเชียงราย คือ จารึกวัดศรีเกิด ซึ่งกล่าวถึง “การสร้างมหาเจดีย์ในอาราม (วัด) ศรีเกิด หรือวัดหนองบัว (ร้าง) เพื่ออุทิศถวายผลบุญแด่ พระญาอดเชียงรายและพระราชมารดา โดยพระมหาสามีสัทธรรมราชรัตนเจ้า ระหว่าง จุลศักราช 851-852 หรือปีพ.ศ. 2032-2033” (สุรศักดิ์ ศรีสาอังก์ 2549: 433)

นอกจากนั้น ก็ยังพบหลักฐานของพระพุทธรูปปางมารวิชัย สำริด ที่มีรูปแบบศิลปะล้านนาที่นิยมสร้าง ในพุทธศตวรรษที่ 21 อยู่ในช่วงรัชสมัยของปลายรัชกาลพระเจ้าติโลกราช-พญาเกษเชษฐราช (ดูรายละเอียดใน บทที่ 4)

แหล่งโบราณคดีที่สำคัญคือ แหล่งโบราณคดีเวียงน้อย บ้านเวียงน้อย ตำบลเวียงเหนือ ที่สันนิษฐานว่า สร้างระหว่างสมัยพญาอดเชียงราย สมัยพญาอดเชียงราย (พ.ศ. 2030-2038) กษัตริย์ล้านนาดำดับที่ 10 เป็น ราชันดาของพระเจ้าติโลกราช และใช้ต่อเนื่องจนกระทั่งสมัยพญาเกษเชษฐราช (พ.ศ. 2068-2081) ซึ่งเป็นช่วง ที่อาณาจักรล้านนาเริ่มเสื่อม พญาเกษเชษฐราช หรือพระเมืองเกษเกล้า หรือพญาอ้าย เป็นพระอนุชาของพญา แก้ว ก่อนหน้าที่จะครองราชย์เป็นกษัตริย์ล้านนา ทรงครองเมืองน้อย ซึ่งชื่อเมืองปรากฏในตำนานพื้นเมือง เชียงใหม่ ใช้เป็นสถานที่สำหรับกักกันพระมหากษัตริย์ที่ถูกถอดถอนจากราชสมบัติ หรือพระราชวงศ์ที่ พระมหากษัตริย์ไม่ไว้วางพระราชหฤทัย ชื่อเมืองปรากฏเป็นครั้งแรกในสมัยพระเจ้าติโลกราช และมาอีกหลาย รัชกาล จนกระทั่งองค์สุดท้ายคือพญาเกษเชษฐราช (สุรศักดิ์ ศรีสาอังก์ 2549: 420-39)

งานศึกษาของสรวิศ อ่องสกุล (2544: 204-206) ได้วิเคราะห์ว่าในช่วงพ.ศ.2068 เป็นต้นมาสถาบัน พระมหากษัตริย์ของอาณาจักรล้านนาเริ่มอ่อนแอ กรณีของพญาเกษเชษฐราช ทรงครองเมืองน้อย ทำให้ไม่มี ฐานอำนาจที่เชียงใหม่เมื่อขึ้นเป็นกษัตริย์ทำให้มีอุปสรรคในการปกครอง ถูกต่อต้านจากขุนนาง ทรงถูกปลด ออกจากตำแหน่งเมื่อ พ.ศ. 2081 และตอนหลังถูกเชิญให้กลับไปครองราชย์ครั้งที่ 2 ระหว่างพ.ศ. 2086-2088 ก็ ถูกปลงพระชนม์ ดังนั้นแหล่งโบราณคดีเมืองน้อยจึงเป็นสถานที่สำคัญต่อความเข้าใจของประวัติศาสตร์ล้านนา ก่อนการปกครองของพม่า

นอกจากนี้ยังพบว่ามีการกระจายโบราณสถานกระจายในพื้นที่ตำบลต่างๆ ของอำเภอปาย (ดูรายละเอียดในบทที่ 4)

อาณาจักรล้านนาสมัยตกอยู่ภายใต้การปกครองของพม่า

(พ.ศ. 2101-2317)

อาณาจักรล้านนาสมัยตกอยู่ภายใต้การปกครองของพม่าเป็นเวลา 200 ปี มีราชวงศ์พม่าปกครองล้านนาถึง 3 ราชวงศ์ สมัยของพระเจ้าบุเรงนอง (พ.ศ. 2101) จนกระทั่งพ.ศ. 2317 สมัยพระเจ้าตากสินในปัจจุบัน เรายังไม่มีความรู้เกี่ยวกับเมืองปายในช่วงที่อาณาจักรล้านนาตกเป็นประเทศราชของพม่า เมื่อเปรียบเทียบกับเชียงใหม่ ซึ่งได้รับการยกฐานะเป็นศูนย์กลางเทียบเท่ากับเชียงใหม่ หลักฐานทางโบราณคดีที่แสดงอิทธิพลของพม่าก็ยังไม่มีการศึกษา (สร้อยดี อ่องสกุล 2544: 223-254)

อาณาจักรล้านนาสมัยเป็นเมืองประเทศราชแห่งราชอาณาจักรสยาม

(พ.ศ. 2325-2442)

ช่วงเวลานี้ตรงกับรัชสมัยของพระเจ้ากาวิละ-พระเจ้าอินทรวโรรสสุริยวงษ์ของล้านนา และตรงกับสมัยรัชกาลที่ 1-รัชกาลที่ 5

ในสมัยพระเจ้ามโหตรประเทศ เจ้าผู้ครองเชียงใหม่ของล้านนา ซึ่งตรงกับสมัยรัชกาลที่ 3 ได้ส่งเจ้าแก้วเมืองมาไปคล้องช้าง พบว่าเมืองปายมีลักษณะเหมือนเมืองเชียงใหม่ จึงแนะนำให้เจ้าส่งของย้ายไปสร้างเวียงใหม่ในที่ราบกลางหุบเขาปาย เมื่อพ.ศ. 2375 ปัจจุบันคือบ้านเวียงใต้ (สภากาวิละธรรมประจำอำเภอปาย 2548: 1)

3.2.3 สมัยรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ (พ.ศ. 2417-2474)

สำหรับสมัยรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ เป็นสมัยที่ครอบคลุมระหว่างรัชสมัยของพระเจ้าอินทวิชยานนท์-พลตรีเจ้าแก้วนครรัฐ แห่งเชียงใหม่ ตรงกับรัชกาลของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว-พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

เหตุการณ์สำคัญในสมัยนี้ที่เกี่ยวข้องกับปาย คือ เมื่อพ.ศ. 2443 รัฐบาลสยาม จัดการปกครองมณฑลพายัพ ยกเมืองแม่ฮ่องสอน ขุนยวม เมืองยวม และเมืองปาย เป็นอำเภอ เรียกว่าเชียงใหม่ตะวันตก

และมีการทำไม้สักในเขตจังหวัดแม่ฮ่องสอนอยู่ภายใต้สัมปทานที่บริษัทบอมเบย์ เบอร์มาของอังกฤษ พ.ศ. 2434 ได้รับจากรัฐบาลสยาม เป็นเวลา 50 ปีจนกระทั่งพ.ศ. 2472 บริษัทได้สร้างสำนักงานสาขาตามเมืองต่างๆ ตั้งแต่ปายจนถึงแม่สะเรียง (สภากาวิละธรรมประจำจังหวัดแม่ฮ่องสอน 2549: 154) ช่วงของการทำไม้สักของบริษัทบอมเบย์ เบอร์มามีประวัติศาสตร์บอกเล่าที่กล่าวถึงกลุ่มคนหลายกลุ่มจากจังหวัดอื่นๆ เข้ามาอยู่ที่ปายเพื่อรับจ้างตัดไม้สัก เช่นกะเหรี่ยง ไทยใหญ่ ซึ่งทำหน้าที่ในมัดซุงให้เป็นแพ คนไทยใหญ่ปัจจุบันตั้งรกรากที่บ้านแม่ฮื้อ (อุดร วงศ์ทับทิม และคณะ 2545)

3.2.4 สมัยสงครามโลกครั้งที่สอง (พ.ศ. 2484-2488)

สำหรับเหตุการณ์ในสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง อำเภอปายก็มีหลักฐานที่สัมพันธ์กับเหตุการณ์สงครามในครั้งนั้น แม้ว่าจะไม่ใช่สถานที่สำคัญเช่นที่อำเภอขุนยวม หรืออำเภอแม่สะเรียง

ญี่ปุ่นยกพลขึ้นบกเมื่อวันที่ 8 ธันวาคม 2484 เพื่อเดินทางไปพม่าและมลายู ต่อมาวันที่ 25 มกราคม 2465 รัฐบาลไทย โดยหลวงพิบูลสงคราม ประกาศสงครามกับฝ่ายพันธมิตร (พวงเพชร สุรัตน์วิกุล และคณะ 2543: 282-83) ญี่ปุ่นมีแผนการเดินทางไปสู่เคลลี ประเทศอินเดีย ซึ่งเป็นอาณานิคมของประเทศอังกฤษขณะนั้น โดยเข้าไปทางพม่าเพื่อโจมตีอังกฤษผ่านเทือกเขาอิมพาล เข้าโคธิมา และอินเดีย อย่างไรก็ตามการปะทะที่รุนแรงระหว่างเดือนเมษายน-มิถุนายน 2487 (www.search.com/reference/Battle_of_Imphal) และในที่สุดกองทัพญี่ปุ่นก็ต้องถอยร่นกลับ บาดเจ็บและล้มตายเป็นจำนวนมาก (ดูเอกสารภาคผนวกที่ 3 ในหัวข้อเส้นห้าของปายในอดีต)

ปายเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์สมัยสงครามโลกครั้งที่สอง 2 ช่วงใหญ่ๆ คือ ในช่วงแรก เกี่ยวกับการสร้างทางเพื่ออำนวยความสะดวกแก่ทหารญี่ปุ่นในการเดินทางไปพม่า เส้นทางสำคัญคือแม่มาลัย-ปาย-แม่ฮ่องสอน-ขุนยวม-ต่อแพ-ห้วยคั่นนุ่น ทหารญี่ปุ่นกลุ่มแรกที่มาถึงปาย คือกองเสบียง ได้มาจัดตั้งกองเสบียงที่วัดหลวง เมื่อประมาณ ระหว่างพ.ศ. 2484-85 หลังจากกองเสบียงก็คือกองทหารช่างพร้อมกับราษฎรไทยที่รับจ้างแรงงาน โดยมีการตั้งที่พักเรียงรายทางระยะ 3-5 กิโลเมตร จากปาย-แม่นาเติง-นาป่าคา-ปางตอง-น้ำริน-ปางหลวง-ถ้ำแม่อุ้ม-บ้านท่าไคร้

และช่วงที่สอง เกี่ยวกับการถอยของกองทัพญี่ปุ่น เมื่อพ.ศ. 2486 ซึ่งทยอยกลับมาเป็นกลุ่มๆ เข้ามาที่อำเภอปาย โดยมาพักที่วัดกลางเป็นที่ตั้งของสถานพยาบาล และทหารที่ตายก็ฝังไว้ที่วัดกลางและวัดป่าขาม หลังจากสงครามเสร็จสิ้นประมาณ 2 ปี จอมพลป. พิบูลสงครามได้สร้างบ้านพักจำนวน 3 หลังในตำบลเวียงเหนือปัจจุบัน และสร้างสนามบินปาย (สภากาชาดธรรมประจำจังหวัดแม่ฮ่องสอน 2549: 177)

สำนักโบราณคดีและพิพิธภัณฑที่ 6 เชียงใหม่ได้จัดทำโครงการศึกษาเชิงอนุรักษ์แหล่งฝังศพทหารญี่ปุ่นสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง จังหวัดแม่ฮ่องสอน ระหว่างปีพ.ศ. 2542-43 (สทวัฒน์ แนนหนา และฉิมณวุฒิ วิลาลัย 2543) ได้สำรวจที่อำเภอปายพบแหล่งที่พักของทหารญี่ปุ่นจำนวน 7 แห่ง คือบ้านแม่นะ บ้านแม่นาเติง ตัวอำเภอเมืองปาย (วัดกลาง วัดป่าขาม โรงเรียนบ้านเวียงใต้ บ้านห้วยปู-บริเวณสนามบินอำเภอปาย) วัดน้ำฮู บ้านท่าปาย โป่งน้ำร้อน และบ้านทุ่งยาว และที่ฝังศพจำนวน 5 แห่ง คือทุ่งนาบ้านแม่นาเติง ที่ว่างระหว่างวัดกลางและวัดป่าขาม หัวสนามบินปายบ้านห้วยปู ดันมะม่วงปากทางเข้าบ้านทุ่งยาว และเชิงคอยอิด่าง อย่างไรก็ตามที่สถานดังกล่าวยังไม่ได้มีการขุดค้นตรวจสอบ

3.2.5 สมัยปัจจุบัน (พ.ศ. 2489-ปัจจุบัน)

สมัยปัจจุบัน เป็นข้อมูลเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ชุมชนปัจจุบันที่อยู่ในอำเภอปาย เนื่องจากปายกลายเป็นเมืองที่อยู่ในเส้นทางการค้าระหว่างเชียงใหม่กับแม่ฮ่องสอน จึงมีคนหลายกลุ่มจากทั้งเชียงใหม่ แม่ฮ่องสอน แพร่ น่าน และภูมิภาคอื่นๆ ย้ายเข้ามาอยู่เพื่อการค้าขาย เช่นชาวจีนมุสลิมจากยูนนาน (ดูเอกสารภาคผนวกที่ 3 ในหัวข้อเส้นห้าของปายในอดีต) ปายเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงอย่างจริงจังเมื่อมีการสร้างทางหลวงหมายเลข 1095 จากเชียงใหม่ถึงปาย เมื่อพ.ศ. 2528 ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการดำรงชีพ เช่นการปลูกพืชเพื่อการพาณิชย์แทนข้าว มีการพัฒนาการท่องเที่ยวในช่วงพ.ศ. 2524 เป็นต้นมา ก็เริ่มมีการไหลบ่าของวัฒนธรรมเมือง และวัฒนธรรมตะวันตกซึ่งมาพร้อมกับนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเที่ยวที่อำเภอปาย รวมทั้งมีการย้ายถิ่นของคนจากภาคใต้ กรุงเทพฯ และจังหวัดต่างๆ รวมทั้งชาวต่างชาติเข้ามาอยู่ในปายมากขึ้น มีสัดส่วนของคนนอกจำนวนมากว่าคนในที่มีกำลังซื้อ/จ่าย และมาแย่งชิงทรัพยากรเพื่อจัดการการท่องเที่ยว หรือแสวงหาผลประโยชน์จากธุรกิจการท่องเที่ยว ทำให้ปายกำลังเผชิญหน้ากับการเปลี่ยนแปลงที่รุนแรงในขณะนี้ (ดวงใจ หล่อธนวิชัย 2549)

3.3 สรุป

จากการประเมินสถานภาพของความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์วัฒนธรรมของอำเภอปาย ทำให้ทราบว่าปายเป็นพื้นที่ซึ่งมีความเก่าแก่ไม่น้อยกว่า 500 ปีมาแล้ว หลักฐานจากคำบอกเล่ารายงานว่าน่าจะมีความเก่าแก่มากกว่านี้เพราะพบร่องรอยของโลงผีแมน แต่ก็ยังไม่สามารถจะยืนยันได้เพราะไม่มีการสำรวจและตรวจสอบว่ามีจริงหรือไม่ อย่างไรก็ดี พัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรมที่ประมวลในข้างต้น แสดงว่าปายมีการอยู่อาศัยของคนอย่างต่อเนื่อง มีความหลากหลายทางสังคมและวัฒนธรรม กลุ่มชาติพันธุ์ ซึ่งหากเราสามารถจะทำการศึกษาอย่างละเอียดและเป็นระบบก็จะทำให้เข้าใจถึงความหลากหลายทางวัฒนธรรมในปัจจุบัน เพราะแต่ละหมู่บ้านล้วนมีประวัติศาสตร์ของการตั้งถิ่นฐานที่สัมพันธ์กับเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ ข้อมูลที่รวบรวมมานั้นแสดงให้เห็นว่าเรามีข้อมูลเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของเมืองปายน้อยมาก และไม่สม่ำเสมอจึงเปรียบเสมือนจิ๊กซอว์ที่ขาดวันอยู่

บทที่ 4

ผลการสำรวจ

รัศมี ชูทรงเดช

หลักฐานทางโบราณคดีจากการสำรวจ สัมภาษณ์ และรวบรวมข้อมูลเอกสาร สามารถนำมาจัดจำแนกหมวดหมู่เพื่อให้ทราบสภาพของพื้นที่ในแง่ของข้อมูล และเพื่อเป็นฐานข้อมูลในการค้นคว้าวิจัยต่อไป คือ

4.1 ข้อมูลทางโบราณคดี

4.1.1 แหล่งโบราณคดี

แหล่งโบราณคดีส่วนใหญ่ เป็นศาสนสถานที่ยกสร้างในสมัยล้านนา แต่ยังไม่สามารถระบุอายุสมัยได้ทุกแห่ง

ตำบลเวียงเหนือ

1. แหล่งโบราณคดีเวียงน้อย

ที่ตั้ง	บ้านเมื่อน้อย ตำบลเวียงเหนือ อำเภอป่าตอง จังหวัดแม่ฮ่องสอน
สภาพของแหล่งโบราณคดี	เป็นวัดขนาดเล็ก มีร่องรอยของซากเจดีย์ซึ่งมีร่องรอยลักลอบขุดค้น และโบราณสถานหลงเหลืออยู่ มีการบูรณะกำแพงแก้วใหม่ วัดนี้เรียกว่า “วัดหลวง” เมืองน้อย ตั้งอยู่ในหุบเขาตอนบนของกลุ่มแม่น้ำปาย
อายุสมัย	ระหว่างสมัยเจ้าพระยาอภัยเจียงราย-เจ้าพระยาเมืองเกษมธุราช ประมาณ พุทธศตวรรษที่ 21
ข้อคิดเห็น	ปรากฏชื่อเมืองน้อยในตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ สุรศักดิ์ ศรีสำอางค์ สันนิษฐานว่าเมืองน้อยเป็นชุมชนโบราณในสมัยล้านนา ใช้เป็นสถานที่กักกันองค์พระมหากษัตริย์ที่ถูกถอดถอนออกจากราชสมบัติ หรือพระราชวงศ์ที่พระมหากษัตริย์ไม่ไว้พระราชหฤทัย ชื่อเมืองปรากฏเป็นครั้งแรกในสมัยของพระเจ้าติโลกราช และต่อมาอีกหลายรัชกาล จนกระทั่งองค์สุดท้ายคือรัชกาลเจ้าพระยาเมืองเกษมธุราช
อ้างอิง	ปัจจุบันมีพระจำพรรษาอยู่ในบริเวณวัด 1 รูป (สำรวจเมื่อพ.ศ. 2549) สุรศักดิ์ ศรีสำอางค์ 2549: 420-39

2. แหล่งโบราณคดีเวียงเหนือ

ที่ตั้ง	อยู่ในเขตบ้านเวียงเหนือ ตำบลเวียงเหนือ อำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน
สภาพของแหล่งโบราณคดี	เป็นเนินดินมีขนาดประมาณ 500-600 และมีคูน้ำและคันดินเป็นกำแพงล้อมรอบ มีประตู 4 ทิศ ไร่ คูเมือง กว้าง ระหว่าง 5-8 เมตร และลึกประมาณ 3.5 เมตร ไม่พบร่องรอยโบราณสถานภายในเมือง สภาพปัจจุบัน ภายในมีการตั้งบ้านเรือน วัด และสถานที่ราชการ
อายุสมัย	พ.ศ. 1860 โดยไทยใหญ่
ข้อคิดเห็น	ชุมชนได้ทำการอนุรักษ์พื้นที่ภายในเมืองโบราณไว้ ไม่ให้มีการก่อสร้างอาคารใดๆ ภายในเมือง จึงไม่มีการทำลายเกิดขึ้น
อ้างอิง	คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ 2542: 81-82, สำนักงานวัฒนธรรมแม่ฮ่องสอน 2549, สภาวัฒนธรรมประจำอำเภอปาย 2548: 48-50

3. โบราณสถานร้าง 1

ที่ตั้ง	บ้านก๊วหน่อ ตำบลเวียงเหนือ อำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน
สภาพของแหล่งโบราณคดี	เจดีย์วัดเก่า
อายุสมัย	ไม่ทราบอายุ
ข้อคิดเห็น	ควรสำรวจและตรวจสอบต่อไป
อ้างอิง	สภาวัฒนธรรมอำเภอปาย 2548: 62

ตำบลแม่ฮี้

1. โบราณสถานร้าง 1

ที่ตั้ง	บ้านแม่ฮี้ ตำบลแม่ฮี้ อำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน
สภาพของแหล่งโบราณคดี	เป็นวัดขนาดเล็ก มีร่องรอยของพระธาตุอยู่บนยอดคอกอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของหมู่บ้าน
อายุสมัย	ไม่ทราบอายุ
ข้อคิดเห็น	ชุมชนต้องการให้มีการบูรณะเพื่อเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ประจำหมู่บ้าน และต้องการสร้างถนนเพื่อพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเหมือนพระธาตุแม่เย็น
อ้างอิง	สภาวัฒนธรรมอำเภอปาย 2548: 88, สำรวจเมื่อเดือนธันวาคม 2549

2. โบราณสถานร้าง 2

ที่ตั้ง	บ้านแม่เย็น ตำบลแม่ฮี้ อำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน
สภาพของแหล่งโบราณคดี	เป็นเนินขนาดใหญ่ มีร่องรอยอาคารโบราณสถาน เจดีย์ มีร่องรอยการถูกถล่มรอบขุดค้นหลายจุด

อายุสมัย	พบจารึกวัดศรีเกิด ที่ถูกนำไปเก็บไว้ที่โรงเรียนราชประชานุเคราะห์ 22 สมัยล้านนา อายุประมาณพ.ศ. 2032-2033
ข้อคิดเห็น	สันนิษฐานว่าอาจจะเป็นวัดขนาดใหญ่และน่าจะมีความสำคัญแห่งหนึ่งในอำเภอปาย อยู่ภายในพื้นที่ซึ่งเคยเป็นศูนย์ข้อมูลของอำเภอปาย แต่ปัจจุบันถูกทิ้งร้างไป จึงควรจะต้องทำการขึ้นทะเบียนและบันทึกไว้เบื้องต้น หากมีการศึกษาในรายละเอียดสามารถพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวต่อไปได้ในอนาคต
อ้างอิง	สำรวจเมื่อเดือน 4 ธันวาคม 2549

3. โบราณสถานร้าง 3

ที่ตั้ง	บ้านแม่เย็น ตำบลแม่ฮี้ อำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน
สภาพของแหล่งโบราณคดี	เป็นเนินขนาดเล็ก มีร่องรอยอาคารโบราณสถาน
อายุสมัย	ไม่ทราบอายุ
ข้อคิดเห็น	สันนิษฐานว่าอาจจะเป็นวัดขนาดเล็ก อยู่ภายในเขตสหัสเสาศี ซึ่งเสี่ยงต่อการถูกปรับไถเพื่อการสร้างเขตสหัสเสาศีหรือบ้านเรือนในอนาคต จึงควรจะต้องทำการขึ้นทะเบียนและบันทึกไว้เบื้องต้น หากมีการศึกษาในรายละเอียดสามารถพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวต่อไปได้ในอนาคต
อ้างอิง	สำรวจเมื่อเดือน 4 ธันวาคม 2549

4. โบราณสถานร้าง 4

ที่ตั้ง	บ้านแม่ปิง ตำบลแม่ฮี้ อำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน
สภาพของแหล่งโบราณคดี	เป็นเนินขนาดเล็ก มีซากอิฐเป็นลานกว้างประมาณ 3 แห่งห่างจากหมู่บ้านประมาณ 800 เมตร
อายุสมัย	ไม่ทราบอายุ
ข้อคิดเห็น	สันนิษฐานว่าอาจจะเป็นวัดขนาดเล็ก จึงควรจะต้องทำการขึ้นทะเบียนและบันทึกไว้เบื้องต้น หากมีการศึกษาในรายละเอียดสามารถพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวต่อไปได้ในอนาคต
อ้างอิง	สภาพวัฒนธรรมประจำอำเภอปาย 2548: 86

ตำบลโป่งสา

1. โบราณสถานร้าง 1

ที่ตั้ง	บ้านห้วยเค็ด ตำบลโป่งสา อำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน
สภาพของแหล่งโบราณคดี	ซากปรักหักพังของสิ่งก่อสร้างในสมัยโบราณ
อายุสมัย	ไม่ทราบอายุ
ข้อคิดเห็น	ควรดำเนินการสำรวจและตรวจสอบ

โครงการวิจัยระยะสั้น เรื่องการศึกษาข้อมูลเบื้องต้นสำหรับการฟื้นฟู อนุรักษ์ และจัดการสืบสานทรัพยากรทางวัฒนธรรม
อย่างยั่งยืนของชุมชนในอำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน

อ้างอิง

สภาวัฒนธรรมอำเภอป่า 2548: 70

2. โบราณสถานร้าง 2

ที่ตั้ง บ้านโป่งสา ตำบลโป่งสา อำเภอป่า จังหวัดแม่ฮ่องสอน
สภาพของแหล่งโบราณคดี วัดร้าง 2-3 แห่ง ถูกทำลายเพื่อหาของมีค่า
อายุสมัย ไม่ทราบอายุ คนท้องถิ่นคิดว่าเป็นของลัวะ
ข้อคิดเห็น ควรดำเนินการสำรวจและตรวจสอบ
อ้างอิง สภาวัฒนธรรมอำเภอป่า 2548: 66

3. โบราณสถานร้าง 3

ที่ตั้ง บ้านห้วยไร่ (ขุนสานอก) ตำบลโป่งสา อำเภอป่า จังหวัดแม่ฮ่องสอน
สภาพของแหล่งโบราณคดี วัดร้าง
อายุสมัย ไม่ทราบอายุ คนท้องถิ่นคิดว่าเป็นของลัวะ
ข้อคิดเห็น ควรดำเนินการสำรวจและตรวจสอบ
อ้างอิง สภาวัฒนธรรมอำเภอป่า 2548: 69

ตำบลเมืองแปง

1. โบราณสถานร้าง 1

ที่ตั้ง บ้านสบสา ตำบลเมืองแปง อำเภอป่า จังหวัดแม่ฮ่องสอน
สภาพของแหล่งโบราณคดี พระธาตุเจดีย์ วัดเก่า
อายุสมัย ไม่ทราบอายุ
ข้อคิดเห็น ควรดำเนินการสำรวจและตรวจสอบ
อ้างอิง สภาวัฒนธรรมอำเภอป่า 2548: 21

4.1.2 โบราณวัตถุที่สำคัญ

โบราณวัตถุที่สำคัญโดยเฉพาะศิลาจารึกและพระพุทธรูปนั้นมีการศึกษารูปแบบศิลปะและอ่านจารึกโดย ดร. ฮันส์ เพนซ์ นักประวัติศาสตร์และนักจารึกล้านนา จากสถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และนาย สุรศักดิ์ ศรีสำอางค์ นักประวัติศาสตร์ศิลปะ-โบราณคดี ซึ่งปัจจุบันเป็นผู้อำนวยการสำนักพิพิธภัณฑสถาน กรมศิลปากร

ตำบลเวียงเหนือ

1. พระพุทธรูปปางมารวิชัยสำริด

สถานที่เก็บ	วัดศรีดอนชัย ตำบลเวียงเหนือ อำเภอป่าเย็บ จังหวัดแม่ฮ่องสอน
อายุสมัย	ศิลปะล้านนา อายุประมาณต้นพุทธศตวรรษที่ 21
อ้างอิง	สุรศักดิ์ ศรีสำอางค์ 2549: 434

ตำบลเวียงใต้

1. พระพุทธรูปปางมารวิชัย สำริด

สถานที่เก็บ	วัดหลวง ตำบลเวียงใต้ อำเภอป่าเย็บ จังหวัดแม่ฮ่องสอน
ความสำคัญ	จารึกที่ฐานพระพุทธรูป
รายละเอียด	จารึกระบุว่าหล่อขึ้นเมื่อพ.ศ. 2028
อายุสมัย	ศิลปะล้านนา จารึกจารเมื่อประมาณ พ.ศ. 2028 ตรงกับสมัยปลายรัชกาลพระเจ้าติโลกราช
อ้างอิง	สุรศักดิ์ ศรีสำอางค์ 2549: 435

2. พระพุทธรูปปางมารวิชัย สำริด

สถานที่เก็บ	วัดน้ำฮู ตำบลเวียงใต้ อำเภอป่าเย็บ จังหวัดแม่ฮ่องสอน
อายุสมัย	ศิลปะล้านนา อายุประมาณพุทธศตวรรษที่ 21
อ้างอิง	สุรศักดิ์ ศรีสำอางค์ 2549: 435

ตำบลแม่ฮี้

1. ศิลปจารึกวัดศรีเกิด

สถานที่	วัดดอนมูล (วัดหมอบแปลง) ตำบลแม่ณาตอง อำเภอป่าเย็บ จังหวัดแม่ฮ่องสอน
ความสำคัญ	จารึกที่ฐานพระพุทธรูป
รายละเอียด	กล่าวถึงการสร้างมหาเจดีย์ในอาราม (วัดศรีเกิด) หรือวัดหนองบัว (ร้าง) เพื่ออุทิศถวายผลบุญแด่เจ้าพระญาอดเชียงรายและพระราชมารดา โดยพระมหาสวามี สัทธรรมราชรัตนเจ้า
อายุสมัย	ศิลปะล้านนา จารึกจารเมื่อประมาณ พ.ศ. 2032-2033
อ้างอิง	สุรศักดิ์ ศรีสำอางค์ 2549: 433-34

ตำบลแม่นาเติง

1. พระพุทธรูปปางมารวิชัยสำริด

สถานที่	วัดคอนมูล (วัดหมอแปง) ตำบลแม่นาเติง อำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน
ความสำคัญ	จารึกที่ฐานพระพุทธรูป
รายละเอียด	กล่าวถึงเจ้าเมืองปาย หรือ เจ้าหมื่นพวยศรีธมมจินดา สร้างพระพุทธรูปน้ำหนักสี่หมื่นห้าพันทอง
อายุสมัย	ศิลปะล้านนา หล่อเมื่อพ.ศ. 2045 (ตรงกับรัชกาลเจ้าพระยาเมืองแก้ว พ.ศ. 2038-2068)
อ้างอิง	สุรศักดิ์ ศรีสาอังก์ 2549: 420-39

2. สมุดคัมภีร์ใบลาน

สถานที่	วัดหมอแปง ตำบลแม่นาเติง อำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน
อายุสมัย	จารึกบนใบลาน ภาษาไทยใหญ่ อายุประมาณ 100 กว่าปี มีจำนวนไม่น้อยกว่า 100 เล่ม
อ้างอิง	จากการสัมภาษณ์เจ้าอาวาสวัดหมอแปง เมื่อวันที่ 19 มกราคม 2550

ตำบลทุ่งยาว

1. พระพุทธรูปปางมารวิชัยสำริด 1

สถานที่	วัดทุ่งยาว ตำบลทุ่งยาว อำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน
อายุสมัย	ศิลปะล้านนา อายุประมาณต้นพุทธศตวรรษที่ 21
อ้างอิง	สุรศักดิ์ ศรีสาอังก์ 2549: 435

2. พระพุทธรูปปางมารวิชัยสำริด 2

สถานที่	วัดทุ่งยาว ตำบลทุ่งยาว อำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน
อายุสมัย	ศิลปะล้านนา อายุประมาณต้นพุทธศตวรรษที่ 21
อ้างอิง	สุรศักดิ์ ศรีสาอังก์ 2549: 435

4.2 ข้อมูลแหล่งทรัพยากรวัฒนธรรม

สำหรับข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งทรัพยากรวัฒนธรรมเพื่อช่วยในการประเมินศักยภาพของแต่ละชุมชนในการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมอย่างเป็นรูปธรรมนั้น ผู้วิจัยใช้ข้อมูลเอกสารเป็นหลัก โดยเฉพาะของสภาวัฒนธรรมประจำอำเภอปาย (2549) สำนักงานวัฒนธรรมประจำจังหวัดแม่ฮ่องสอน (2549) และงานวิจัยของอุดม วงศ์ทับทิมและคณะ (2545)

ตำบลเวียงใต้

มีสถานที่ทางวัฒนธรรมที่ชุมชนท้องถิ่นเห็นว่ามีความสำคัญ มีจำนวน 9 แห่ง คือ

1. วัดหลวง

คุณค่า มีความหมายกับชุมชนท้องถิ่น และช่วยทำให้ทราบประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานของชุมชนไทยใหญ่

2. วัดป่าขาม

คุณค่า มีความหมายกับชุมชนท้องถิ่น และช่วยทำให้ทราบประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานของชุมชนไทยใหญ่ รวมทั้งประวัติศาสตร์สงครามโลกครั้งที่ 2

3. วัดกลาง

คุณค่า มีความหมายกับชุมชนท้องถิ่น และช่วยทำให้ทราบประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานของชุมชน

4. ศาลเจ้าพ่อมื่อเหล็ก

คุณค่า มีความหมายกับชุมชนท้องถิ่น และช่วยทำให้ทราบประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานของชุมชน

5. กู่เจ้าฟ้า

คุณค่า มีความหมายกับชุมชนท้องถิ่น และช่วยทำให้ทราบประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานของชุมชน

6. กู่พระสงฆ์

คุณค่า มีความหมายกับชุมชนท้องถิ่น และช่วยทำให้ทราบประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานของชุมชน

7. เสาหลักเมือง

คุณค่า มีความหมายกับชุมชนท้องถิ่น และช่วยทำให้ทราบประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานของชุมชน

8. ขัวมุง

คุณค่า มีความหมายกับชุมชนท้องถิ่น และช่วยทำให้ทราบประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานของชุมชน

9. วัดน้ำฮู

คุณค่า มีความหมายกับชุมชนท้องถิ่น และช่วยทำให้ทราบประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานของชุมชน

ตำบลเมืองแปง

มีสถานที่ทางวัฒนธรรมที่ชุมชนท้องถิ่นเห็นว่ามีความสำคัญ มีจำนวน 4 แห่ง คือ

1. วัดเมืองแปง

คุณค่า มีความหมายกับชุมชนท้องถิ่น และช่วยทำให้ทราบประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานของชุมชนดั้งเดิม

2. รอยพระพุทธรูป

คุณค่า มีความหมายกับชุมชนท้องถิ่น และช่วยทำให้ทราบประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานของชุมชน รวมทั้งความเชื่อดั้งเดิม

3. เจดีย์พระธาตุเก่า บ้านสบสา

คุณค่า มีความหมายกับชุมชนท้องถิ่น และช่วยทำให้ทราบประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานของชุมชน รวมทั้งความเชื่อดั้งเดิม

4. รอยพระพุทธรูป

คุณค่า มีความหมายกับชุมชนท้องถิ่น และช่วยทำให้ทราบประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานของชุมชน รวมทั้งความเชื่อดั้งเดิม

ตำบลทุ่งยาว

มีสถานที่ทางวัฒนธรรมที่ชุมชนท้องถิ่นเห็นว่ามีค่าสำคัญ มีจำนวน 3 แห่ง คือ

1. วัดไทยใหญ่ บ้านทุ่งโป่ง

คุณค่า มีความหมายกับชุมชนท้องถิ่น และช่วยทำให้ทราบประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานของชุมชน

2. วัดทุ่งยาว บ้านทุ่งยาว

คุณค่า มีความหมายกับชุมชนท้องถิ่น และช่วยทำให้ทราบประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานของชุมชน

3. พระธาตุจอมแจ้ง บ้านตีนคอย

คุณค่า มีความหมายกับชุมชนท้องถิ่น และช่วยทำให้ทราบประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานของชุมชน

ตำบลเวียงเหนือ

มีสถานที่สำคัญ จำนวน 6 แห่ง คือ

1. วัดศรีดอนชัย

คุณค่า มีความหมายกับชุมชนท้องถิ่น และช่วยทำให้ทราบประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานของชุมชน

2. วัดโป่งเวียงเหนือ

คุณค่า มีความหมายกับชุมชนท้องถิ่น และช่วยทำให้ทราบประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานของชุมชน

3. เจดีย์หลวง บ้านเวียงน้อย

คุณค่า มีความหมายกับชุมชนท้องถิ่น และช่วยทำให้ทราบประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานของชุมชนตั้งแต่สมัยล้านนา

4. เจดีย์คอกงมู บ้านกึ่งหน่อ

คุณค่า มีความหมายกับชุมชนท้องถิ่น และช่วยทำให้ทราบประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานของชุมชน

5. รอยพระพุทธรูปที่บ้านทุ่งทอง

คุณค่า มีความหมายกับชุมชนท้องถิ่น และช่วยทำให้ทราบประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานของชุมชน

6. บ้านพักสามหลังของจอมพล. ปิบูลสงคราม

คุณค่า ปัจจุบันถูกรื้อถอนไปโดยความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ แต่สถานที่ยังคงมีคุณค่าและความหมายต่อประวัติศาสตร์สงครามโลกครั้งที่ 2

ตำบลแม่เฒ่า

มีสถานที่ทางวัฒนธรรมที่ชุมชนท้องถิ่นเห็นว่ามีความสำคัญ มีจำนวน 1 แห่ง คือ

1. วัดพระธาตุแม่เย็น บ้านแม่เย็น

คุณค่า มีความหมายกับชุมชนท้องถิ่น และช่วยทำให้ทราบประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานของชุมชนดั้งเดิม

ตำบลแม่नादेิง

มีสถานที่ทางวัฒนธรรมที่ชุมชนท้องถิ่นเห็นว่ามีความสำคัญ มีจำนวน 2 แห่ง คือ

1. ศาลบ้านเจ้าเมือง บ้านแม่नादेิง

คุณค่า มีความหมายต่อความเชื่อของชุมชนท้องถิ่น

2. วิหารเก่าแก่ บ้านม่วงสร้อย

คุณค่า ศิลปะพื้นเมืองผสมไทยใหญ่ ช่วยทำให้ทราบประวัติศาสตร์ชุมชน

4.3 ข้อมูลเกี่ยวกับยุทธศาสตร์การพัฒนา

การพัฒนาโครงการวิจัยให้เต็มรูปแบบ จำเป็นที่จะต้องศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับยุทธศาสตร์การพัฒนาของอำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน ว่ามีทิศทางอย่างไร ซึ่งแต่ละองค์การบริหารส่วนตำบลได้จัดทำแผนพัฒนาสามปี (2550-2552) ซึ่งโครงการฯ ได้รวบรวมเอกสารมาจำนวน 4 ตำบล ได้แก่ องค์การบริหารส่วนตำบลเวียงเหนือ (2549) องค์การบริหารส่วนตำบลเวียงใต้ (2549) องค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งยาว (2549) และองค์การบริหารส่วนตำบลแม่नादेิง (2549)

โดยสรุป แผนยุทธศาสตร์การพัฒนาดำบลต่างๆ ในอำเภอปาย เป็นแผนการพัฒนาท้องถิ่นตามนโยบายของรัฐบาล แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ และแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดตามโครงการบูรณาการแผนชุมชนเพื่อความเข้มแข็งของชุมชนและเอาชนะความยากจน แผนพัฒนาทั้งหมดจึงมีความคล้ายคลึงกัน ในที่นี้เสนอข้อมูลของแผนพัฒนาจังหวัดและแผนพัฒนาท้องถิ่น

4.3.1 การพัฒนาตามแผนพัฒนาจังหวัด (องค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งยาว 2549:24-26)

วิสัยทัศน์ของจังหวัดแม่ฮ่องสอน “จังหวัดแม่ฮ่องสอน เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ รักษาสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ เพิ่มบทบาทการค้าชายแดน ดำเนินการตามแผนพัฒนาชีวิต”
มัญจาคีรี ดังนี้

1. การจัดการปัญหาความยากจน

แนวทางการพัฒนา

- มั่นคงในอาชีพ มีรายได้เพิ่มขึ้น
- เรียนรู้ และพึ่งตนเอง
- คนจนได้รับการพัฒนา

2. การพัฒนาคนและสังคมที่มีคุณภาพ

แนวทางการพัฒนา

- **การเรียนรู้ตลอดชีวิต**
- **เชิดชูคุณค่าความเป็นไทย**
- ประชาชนมีสุขภาพสมบูรณ์
- ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน
- พัฒนาการกีฬาสู่ความเป็นเลิศ

3. การพัฒนาเศรษฐกิจและการแข่งขัน

แนวทางการพัฒนา

- เพิ่มมูลค่าผลผลิตทางการเกษตร
- พัฒนาขีดจำกัดความสามารถในการแข่งขัน
- **ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม**
- พัฒนา Logistic
- พัฒนาเครื่องมือทางเศรษฐกิจการเงินการคลัง

4. การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

แนวทางการพัฒนา

- ความหลากหลายทางชีวภาพ
- บริหารจัดการทรัพยากรดิน
- บริหารจัดการทรัพยากรน้ำ
- ให้ชุมชนมีส่วนร่วม

5. การค้าขายแดนและความสัมพันธ์กับประเทศเพื่อนบ้าน

แนวทางการพัฒนา

- สร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับประเทศเพื่อนบ้าน

6. การบริหารจัดการที่ดี

แนวทางการพัฒนา

- ประชาชนพึงพอใจในการบริการ
- เพิ่มประสิทธิภาพในการใช้งบประมาณ
- ลดขั้นตอนการทำงาน
- สร้างกระบวนการมีส่วนร่วม
- ยกระดับการเรียนรู้ของบุคลากร

7. ความมั่นคงชายแดน

แนวทางการพัฒนา

- หมู่บ้านชายแดนเข้มแข็ง
- ป้องกัน/ปราบปรามการผลิตและเคลื่อนย้ายยาเสพติด
- สกัดกั้นการหลบหนีเข้าเมือง

4.3.2 การพัฒนาตามแผนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดแม่ฮ่องสอน

(องค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งยาว 2549:26-27)

มียุทธศาสตร์ ดังนี้

1. การพัฒนาระบบโครงสร้างพื้นฐานและสาธารณูปโภค

แนวทางการพัฒนา

- การพัฒนาโครงสร้างด้านการคมนาคมขนส่ง
- การพัฒนาปรับปรุงสาธารณูปโภคและสาธารณูปการ

2. การพัฒนาเศรษฐกิจ การส่งเสริมการลงทุน พาณิชยกรรม หัตถกรรม และสินค้า OTOP

แนวทางการพัฒนา

- การพัฒนาศักยภาพด้านการประกอบอาชีพ
- ส่งเสริมการค้าขายชายแดนกับประเทศเพื่อนบ้าน
- การส่งเสริมเศรษฐกิจแบบพอเพียงตามแนวพระราชดำริ

3. การพัฒนาด้านการส่งเสริมคุณภาพชีวิต การพัฒนาคนและสังคมที่มีคุณภาพ

แนวทางการพัฒนา

- การส่งเสริมการเรียนรู้ การศึกษา
- การขจัดปัญหาความยากจน
- การส่งเสริมสุขอนามัย การกีฬาและนันทนาการ
- การเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน

4. การพัฒนาด้านการอนุรักษ์ ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม จารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น

แนวทางการพัฒนา

- การส่งเสริมการอนุรักษ์วัฒนธรรม จารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น
- การสืบทอดวัฒนธรรมและการจัดการแหล่งเรียนรู้

5. การพัฒนาด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม

แนวทางการพัฒนา

- การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
- การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

6. การพัฒนาด้านการท่องเที่ยว

แนวทางการพัฒนา

- การพัฒนาและปรับปรุงแหล่งท่องเที่ยว
- การพัฒนาการบริหารจัดการท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบ

7. การพัฒนาบริหารจัดการบ้านเมืองที่ดี

แนวทางการพัฒนา

- การสร้างจิตสำนึกและพัฒนาขีดความสามารถบุคลากรภาครัฐ
- การตรวจสอบและสร้างกระบวนการมีส่วนร่วม
- การปรับปรุงกฎระเบียบ วิธีการทำงานและการสร้างแรงจูงใจ
- การส่งเสริมประชาธิปไตยและกระบวนการประชาสังคม

4.4 สรุป

ข้อมูลจากการสำรวจเบื้องต้นทั้งทางด้านโบราณคดี แหล่งทรัพยากรทางวัฒนธรรม และแผนพัฒนาทั้งในระดับจังหวัดและท้องถิ่น ทำให้ทราบสถานภาพของความรู้เกี่ยวกับโบราณคดี ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมของชุมชนปายว่ามีเป็นอำเภอที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ล้านนาและประวัติศาสตร์ไทย ข้อมูลดังกล่าวสามารถจะช่วยในการวางแผนเพื่อพัฒนาและจัดการแหล่งทรัพยากรทางวัฒนธรรมก่อนที่จะถูกทำลายโดยการพัฒนาของเมือง

บทที่ 5

การจัดเวทีระดมความคิด

นุชนางค์ ชุมดี และศิริวรรณ สิริวนิชย์

โครงการเสวนาภูมิหลังของสังคมและวัฒนธรรมเมืองปายดำเนินการจัดเสวนาเวทีต่างๆ 3 เวที เพื่อรวบรวมข้อมูลความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับอำเภอปายจากนักปราชญ์ท้องถิ่น ชุมชน และนักวิชาการในเวลาอันจำกัด ซึ่งจะช่วยในการสืบค้นเอกสารและสำรวจพื้นที่

เวทีระดมความคิด 3 ครั้ง ประกอบด้วย ครั้งที่ 1 “เสน่ห์ปายในอดีต” ครั้งที่ 2 “ของดีแม่ฮ่องสอน” และครั้งที่ 3 “อนาคตปายไปทางไหน?” ซึ่งมีผลการดำเนินงานดังต่อไปนี้

5.1 โครงการเสวนาภูมิหลังของสังคมและวัฒนธรรมเมืองปาย ครั้งที่ 1

เรื่อง “เสน่ห์ปายในอดีต”

ในการจัดเสวนาครั้งนี้เป็นการรวบรวมความรู้เกี่ยวกับโบราณคดีและประวัติศาสตร์วัฒนธรรมทุกด้านในอดีตของเมืองปายเสวนา ภายใต้หัวข้อการเสวนาในหลายประเด็น เพื่อให้ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับปายจากวิทยากรท้องถิ่นและนักวิชาการเฉพาะสาขา เพื่อนำไปสู่การระดมความคิดสำหรับการแนวทางการสืบค้นประวัติศาสตร์ในอนาคต ซึ่งการจัดเวทีครั้งนี้ทำให้เราทราบข้อมูลพื้นฐานที่เป็นความรู้ทางด้านโบราณคดี ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของเมืองปาย เพื่อใช้ในการพัฒนา จัดการ พื้นฟู และอนุรักษ์วัฒนธรรม โดยมีความรู้ดั้งเดิมเหล่านี้เป็นฐานของการศึกษาสามารถสรุปเป็นประเด็นสำคัญดังนี้

ประเด็นที่ 1 พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของเมืองปาย ในหัวข้อเรื่อง “ประวัติศาสตร์เมืองจากมุมมองท้องถิ่น” ของ ครูจันทร์ อินทสาร และ “ประวัติศาสตร์หมู่บ้านในเมืองปายปัจจุบัน” ของบัณฑิต แสนคำ ซึ่งเป็นปราชญ์ท้องถิ่นเล่าเรื่องประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่ได้ศึกษาจากเอกสาร หลักฐานทางประวัติศาสตร์และความทรงจำช่วยให้เห็นถึงพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของเมืองปายรวมทั้งพัฒนาการการตั้งถิ่นฐานของชาวเมืองปาย และมีความสำคัญในฐานะที่เป็นเมืองประวัติศาสตร์ โดยที่อำเภอปายประกอบด้วยเมืองที่มีความสำคัญหลักๆ ในประวัติศาสตร์ 3 เมือง คือ เมืองน้อย เมืองปายและเมืองเป่ง ที่มีความสัมพันธ์กับเมืองอื่นๆ ที่มีพื้นที่เกี่ยวเนื่องกัน เช่น พื้นที่ปางมะผ้า พื้นที่เวียงแหง นอกจากนี้ชุมชนโบราณเมืองน้อยที่น่าสนใจโดยคุณชินณวุฒิ ทำให้เห็นความสำคัญของแอ่งที่ราบปายที่อยู่ในเส้นทางคมนาคมติดต่อระหว่างเมืองต่างๆ เช่น เชียงใหม่ พม่า เป็นต้น

ประเด็นที่ 2 ความหลากหลายทางชาติพันธุ์ของเมืองปาย จากการรวบรวมความรู้เกี่ยวกับเมืองปายโบราณพบว่าการเข้ามาตั้งถิ่นฐานในพื้นที่เมืองปายหลายช่วงเวลา และหลายกลุ่มชาติพันธุ์ ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของปายมีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ด้วยที่เมืองปายตั้งในบริเวณลุ่มน้ำปาย

- เป็นพื้นที่ราบที่เหมาะสมแก่การทำเกษตรกรรม
- เป็นเมืองรอยต่อใน 3 รัฐใหญ่ คือรัฐล้านนา รัฐเมืองห่มใหม่ (ตรงข้ามแม่ฮ่องสอนในเขตพม่า) และรัฐกันตาวดี (หรือ คะวี่ณี หรือรัฐกะเหรี่ยงแดง) ในหัวข้อ “เมืองปายในประวัติศาสตร์ไทใหญ่” ของ รณิ เลิศเลื่อมใสซึ่งเป็นงานวิจัยเกี่ยวกับชาวไทอาหม ที่อยู่ระหว่างจีนกับพม่า อธิบายภาพของการอพยพเคลื่อนย้ายมุ่งสู่ทางทิศตะวันตก และ ทิศใต้ ในรัฐฉาน ปาย และแม่ฮ่องสอน
- ปายเป็นเมืองการค้า และในช่วงที่แม่ฮ่องสอนทำสัมปทานป่าไม้กับอังกฤษก็ยิ่งส่งเสริมให้เกิดการอพยพแรงงานชาวไทใหญ่ที่เข้ามาเป็นแรงงานและค้าขายในเมืองปายและแม่ฮ่องสอนมากขึ้น นอกจากนี้ยังมีกลุ่มชาติพันธุ์อื่นที่เข้ามาของชุมชนมุสลิม ที่เป็นชาวจีนยูนนาน ในหัวข้อ “ประวัติศาสตร์ชุมชนมุสลิมในเมืองปาย” ของคุณสมชาย บุญกร อธิบายว่าพื้นที่เมืองปายมีคนจีนมุสลิมที่เดินทางเข้ามาค้าขาย ทางเชียงตุง เชียงราย ฝาง แม่ฮ่องสอน โดยมีกลุ่มที่เข้ามาค้าขายที่นี้ก่อนหน้าแล้ว บางคนแต่งงานกับคนพื้นเมืองที่เมืองปายแล้วตั้งรกรากที่เมืองปาย
- ปาย ในฐานะที่เป็นเมืองตั้งขึ้นใหม่ ในช่วงสมัยเจ้าเจ็ดตน ที่เรียกว่า “ยุคเก็บผักใส่ส้า เก็บข้าใส่เมือง” ทำให้มีการเข้ามาของกลุ่มชาติพันธุ์อื่น เช่น กลุ่มลื้อ กลุ่มคนเมือง ซึ่งการเข้ามาของกลุ่มคนเหล่านี้ส่งผลให้เกิดความหลากหลายทางชาติพันธุ์และวัฒนธรรมในพื้นที่เมืองปายมากขึ้น

ประเด็นที่ 3 การเปลี่ยนแปลงจากอดีตถึงปัจจุบันของเมืองปาย ทั้งในเรื่องของลักษณะทางกายภาพของเมืองปายในเรื่องการตั้งถิ่นฐาน และการกระจายตัวของครัวเรือนผ่านแผนที่ทางภูมิศาสตร์ของอำเภอปาย ในช่วง 20 กว่าปีที่ผ่านมา ชี้ให้เห็นว่าการตั้งถิ่นฐานของชุมชนนั้นกระจายตัวตามลุ่มน้ำ และขยายไปตามที่ราบลุ่ม และภายในช่วงหลังชุมชนได้ขยายตัวไปทางที่ราบลุ่มตอนบนและทางตะวันตกมากขึ้น และการเปลี่ยนแปลงรูปแบบของกิจกรรมชุมชนที่มีการขยายตัวมากแต่การปรับตัวของธุรกิจชุมชนที่มาจากภายนอก โดยเฉพาะในเขตพื้นที่เวียงใต้หรือตัวเมืองปายที่มีการใช้พื้นที่เพื่อธุรกิจการท่องเที่ยว และที่น่าตระหนักคือการสืบสานเข้าสู่พื้นที่เกษตรกรรมซึ่งเป็นวิถีชีวิตดั้งเดิม แต่เป็นการดำรงชีพหลักของคนปาย ผลกระทบต่างๆ โดยเฉพาะการใช้ทรัพยากรน้ำที่เป็นปัญหาต่อส่วนร่วม

จากการตั้งคำถามและระดมความคิดในการเสวนาครั้งนี้ทำให้เกิดการตั้งข้อสังเกตว่าต้องหาแนวทางร่วมมือระหว่างคนในพื้นที่และคนนอกพื้นที่ เนื่องจากว่าปายเป็นพื้นที่ที่มีการเคลื่อนย้ายคนเข้าออกจำนวนมาก ดังนั้นจึงอยากหาแนวทางความร่วมมือของคนทั้งสองฝ่ายที่เข้ามาใช้ประโยชน์ในปาย เพื่อเรียกร้องให้คนปายรู้จักตนเองและรักษาวัฒนธรรมท้องถิ่น เช่น ปอยกาตหลู่ ประเพณีเลี้ยงผีเมือง เพราะการท่องเที่ยวที่ปายไม่ใช่คำตอบสุดท้ายแต่การท่องเที่ยวเป็นเรื่องของคนที่เรียนรู้จากประสบการณ์จริง และควรให้การท่องเที่ยวที่ปายเป็นอย่างที่เคยเป็น ไม่เช่นนั้นนักท่องเที่ยวที่มาปายก็จะรู้จักปายแต่เปลือก ไม่รู้จักสิ่งที่อยู่ข้างใน (คนปาย) นอกจากนี้ผู้เข้าร่วมเสนอให้ผู้ที่มีอำนาจในเรื่องของการขับเคลื่อนแนวทางที่เป็นรูปธรรม ร่วมกับชุมชนในการนำเสนอแผนพัฒนาต่างๆ

อย่างไรก็ดี ยังจะต้องมีการเพิ่มเติมความรู้เกี่ยวกับเมืองปายอีกหลายๆ ด้าน ทั้งด้านโบราณคดี ประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานรวมทั้งประเพณีวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ หรือเหตุการณ์ร่วมสมัยในพื้นที่เมืองปาย เช่น เมืองปายในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 และการให้สัมปทานและการจัดเก็บภาษีป่าไม้ในเมืองปาย เพื่อรวบรวมเป็นฐานข้อมูลเบื้องต้นในการร่วมสร้างประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของชุมชนเมืองปาย

5.2 โครงการเสวนาภูมิหลังของสังคมและวัฒนธรรมเมืองปาย ครั้งที่ 2

เรื่อง “ของดีบ้านแม่ฮี้”

มีโจทย์หลักของการเสวนาครั้งนี้ได้ลดพื้นที่ศึกษาลงเป็นพื้นที่ตำบลแม่ฮี้ ซึ่งการเลือกจัดเวทีที่บ้านแม่ฮี้ นั้น เนื่องจากบ้านแม่ฮี้มีหลักฐานทางโบราณคดี ประวัติศาสตร์ชุมชนที่เก่าแก่แห่งหนึ่งในอำเภอปาย และมีความหลากหลายหลายทางวัฒนธรรม ซึ่งสามารถเป็นตัวอย่างของกระบวนการจัดการแบบมีส่วนร่วมของชุมชนที่อยู่นอกเขตเศรษฐกิจการท่องเที่ยว เพื่อเป็นจุดเริ่มต้นในการสืบสร้างประวัติศาสตร์วัฒนธรรมของปาย อันจะนำไปสู่การพัฒนาจัดการอย่างยั่งยืนและพอเพียงในพื้นที่รอบนอกอื่นๆ ผ่านหัวข้อเสวนาเรื่อง “ของดีบ้านแม่ฮี้”

ในการจัดเสวนาครั้งนี้จัดรูปแบบกิจกรรมเป็น 2 รูปแบบ คือ รูปแบบที่ 1 การสำรวจและทัศนศึกษาในพื้นที่บ้านแม่ฮี้และบ้านแม่เย็นเป็นหลัก เพื่อรวบรวมความรู้เกี่ยวกับโบราณคดีและประวัติศาสตร์วัฒนธรรมในอดีตของบ้านแม่ฮี้ และรูปแบบที่ 2 จัดเวทีชาวบ้านเพื่อให้ผู้นำท้องถิ่น ราษฎรชาวบ้านในตำบลแม่ฮี้แลกเปลี่ยน “ของดี” และแนวทาง “การจัดการวัฒนธรรมท้องถิ่น” ของตนเอง

ประเด็นที่ 1 ของดีจากการสำรวจพื้นที่และความทรงจำ ทำให้ทราบว่าบ้านแม่ฮี้มีประวัติศาสตร์อันยาวนาน ทั้งเรื่องจารึกพระธาตุศรีเกิด พระธาตุแม่ฮี้ พระธาตุหนองบัว พระธาตุแม่เย็น ประกอบกับเรื่องราวความเป็นมาของบ้านแม่ฮี้ โดยพ่อใจ อินยาเป็นผู้นำถ่ายทอดประวัติความเป็นมาของบ้านแม่ฮี้ โดยโยงวิจิชีวิต ความเป็นอยู่เข้ากับความเชื่อเรื่องศาสนา และ ผี โดยโยงไปผีย่า ผีเรือน และผีเจ้าเมือง

ประเด็นที่ 2 เรื่องการจัดการวัฒนธรรมท้องถิ่น ในการระดมความคิดเกี่ยวกับการจัดการวัฒนธรรมทำให้เห็นปัญหาของการจัดการที่ผ่านมา เช่น การถกเถียงกันเรื่อง (1) การเก็บรักษาจารึก (2) การบูรณะวัดร้างหนองบัว รวมทั้งศูนย์วัฒนธรรมปายที่ขาดการดูแลรักษา ซึ่งชุมชนเองยังมีศักยภาพในด้านสังคม วัฒนธรรม ประเพณี เช่น วิถีชีวิตเกษตรกรรม หัตถกรรมการจักสานและอาหารการกินของชาวบ้าน เช่น การทำถั่วเน่า

ประเด็นที่ 3 เรื่องการทำงานวิจัยของคนในท้องถิ่นในที่ประชุมให้ความเห็นว่าน่าจะผลักดันให้ผู้นำท้องถิ่น และผลักดันไปสู่โรงเรียน แต่ปัญหาของการดำเนินงานก็คือ ขาดกำลังคน(ใน)ที่จะสนใจศึกษาและขาดงบประมาณในการสนับสนุน

อย่างไรก็ตามมีการนำเสนอ พื้นที่บ้านแม่ฮี้ ที่น่าจะเป็นตัวอย่างของการจัดการพื้นที่ของคนในเช่น

- แม่ฮี้มีกฎหมายห้ามขายที่ดิน เป็นประชาคมไม่ให้มีการขายที่ดินให้กับคนนอก
- แม่ฮี้(ปกากะญอ)มีงาน OTOP งานทอผ้า ย้อมสี

ประเด็นที่ 4 ในหัวข้อ “เส้นทางสู่การพัฒนา” ผลจากการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ตัวเมืองปายหรือเวียงใต้ที่กำลังขยายตัวมาทางตำบลแม่ฮี้ ปัจจุบันปรากฏให้เห็นในเขตพื้นที่แม่เย็นเนื่องจากเป็นพื้นที่ต่อเนื่อง ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการถือครองที่ดิน มีการซื้อที่ดินของคนนอกพื้นที่ โดยที่เห็นได้ชัด คือบริเวณบ้านแม่เย็น และกำลัง

เข้าสู่พื้นที่บ้านแม่สี โดยส่งผลกระทบต่อชุมชนอย่างรุนแรง เช่น เรื่องเสียงรบกวนจากมอเตอร์ไซด์ การเปลี่ยนแปลงค่านิยมของวัยรุ่นในชุมชน หรือ ค่าแรงงานของชาวบ้านที่ขึ้นสูงส่งผลต่อการจ้างงานภายในหมู่บ้าน

5.3 โครงการเสวนาภูมิหลังของสังคมและวัฒนธรรมเมืองปาย ครั้งที่ 3

เรื่อง “อนาคตเมืองปาย จะไปทางไหนดี?”

การจัดเสวนาในครั้งนี้เป็นการจัดเวทีชาวบ้านครั้งที่ 3 ภายใต้โครงการเสวนาภูมิหลังของสังคมและวัฒนธรรมเมืองปายที่ผ่านมา โดยที่มีเป้าหมายเพื่อต้องการรวบรวมความรู้ทางประวัติศาสตร์บอกเล่าของชาวบ้านในอำเภอปาย ซึ่งในครั้งนี้ได้เชิญตัวแทนวิทยากรจากหลากหลายตำบล ได้แก่ ตำบลเวียงใต้ ตำบลเวียงเหนือ ตำบลแม่สี ตำบลแม่มาเต็ง จากการจัดเสวนาเวทีชาวบ้านในครั้งนี้ 3 นี้ ทำให้เราเห็นถึงความหลากหลายในวิถีชีวิต ประเพณีวัฒนธรรมของชาวบ้านในเมืองปายที่มีมากกว่าที่ได้รู้จากเวทีที่ผ่านมา โดยสามารถสรุปเป็นประเด็นสำคัญดังนี้

ประการที่ 1 เมืองปายเป็นเมืองที่มีพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ ที่ยาวนานและเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญในทางยุทธศาสตร์การตั้งถิ่นฐานที่ผ่านมา จากการเสวนาช่วงเช้า ในหัวข้อเรื่อง“รู้จักเมืองปายจากมุมมองของคนใน” ซึ่งมีวิทยากร 4 ท่านหลักๆ คือ นายกอบต. คงศักดิ์ ใจแปง อาจารย์บัณฑิต แสนคำ และก็มีพ่อใจ อินยา แล้วก็คุณอำพัน ทำให้เห็นถึงการรับรู้ประวัติศาสตร์ของเมืองปายที่มีความต่อเนื่องของผู้คนในอดีต และมีการเคลื่อนไหวอพยพของผู้คนในพื้นที่นี้ รวมทั้งวิถีการดำเนินชีวิตประจำวัน การดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจ การเมืองของชาวบ้านในพื้นที่นี้ที่มีการเชื่อมต่อกับพื้นที่ใกล้เคียง ไม่ว่าจะเป็นทางแม่ฮ่องสอน ทางเชียงใหม่ หรือ เขตพื้นที่ชายแดน รวมทั้งเห็นถึงกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่ที่มีความหลากหลาย ทั้งคนเมือง ไทใหญ่ ลีซอ มูเซอ และปกากะญอ

ประการที่ 2 เสนอให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงในเมืองปายผ่านประสบการณ์ที่พบเห็นในพื้นที่ โดยนำเสนอถึงความวิตกกังวลและวิกฤติของเมืองปาย ในหลากหลายพื้นที่ อย่างเช่น พื้นที่ในบ้านแม่ปิง บ้านแม่สี ที่มีการเผชิญปัญหาในเรื่องของการซื้อขายที่ดิน เนื่องจากว่าที่ดินซึ่งต้นทุนทางชีวิตของชาวบ้านและเป็นทรัพยากรพื้นฐานที่มีความสำคัญยิ่ง กำลังหลุดมือไปอยู่ในตลาดการซื้อขายที่ดิน ซึ่งสิ่งนี้เป็นเหตุให้เกิดภาวะการถือครองที่ดินจากคนภายนอกที่เข้ามาทำธุรกิจเพิ่มมากขึ้น ดังนั้นชาวบ้านที่เห็นความสำคัญในเรื่องนี้จึงรวมตัวกันตั้งกฎเกณฑ์ห้ามซื้อขายที่ดินภายในหมู่บ้านขึ้น แต่อย่างไรก็ตามกฎเกณฑ์ดังกล่าวก็ยังไม่สามารถเป็นมาตรการที่สมบูรณ์แบบในการรองรับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรุนแรงในพื้นที่เมืองปายได้

ประการที่ 3 ชาวบ้านในพื้นที่เมืองปายมีการรวมกลุ่มกันเพื่อปรับตัวเองภายใต้กระแสการท่องเที่ยวที่เข้ามาในชุมชน อย่างเช่น เรื่องของการทอผ้าของชาวปกากะญอ และพัฒนาผลิตภัณฑ์ออกวางจำหน่ายให้กับนักท่องเที่ยว โดยมีการรวมกลุ่มจัดตั้งเป็นกลุ่มแม่บ้านขึ้นมา หรือ ในเรื่องของการทำธุรกิจเกสต์เฮาส์ ร้านอาหาร ร้านขายของที่ระลึกของชาวบ้านในเขตตำบลเวียงใต้และแม่เย็น เห็นได้ว่าการปรับตัวดังกล่าวของชาวบ้านนั้นก็มีทั้งที่ประสบความสำเร็จและไม่สำเร็จ ทั้งนี้เนื่องจากความสามารถ และ ความชำนาญที่มีเฉพาะอย่างแตกต่างกันออกไป เช่น เรื่องของภาษา

นอกจากนี้พ่อขรรค์ ได้หยิบยกตัวอย่างของวิธีการทำนาในอดีตของเมืองปายมาเล่าสู่กันฟังโดยที่พ่อขรรค์ มีความต้องการให้วิธีการทำการเกษตรของชาวบ้านยึดหลักการเกษตรแบบยั่งยืน ที่พึ่งพาตนเองให้มากที่สุด และจะนำไปสู่การสร้างชุมชนเข้มแข็งได้ในอนาคต หรือว่าจะเป็นที่บ้านหมอแปง ที่มีการรื้อฟื้นวัฒนธรรมไทใหญ่ขึ้นมา เช่น พิธีกรรมทางศาสนา ภาษาไทใหญ่ โดยใช้พื้นที่วัดหมอแปงเป็นพื้นที่ศูนย์กลางที่จะรวมชาวบ้านและเด็ก ๆ ให้เข้ามาร่วมกันแสดงออกทาง อัตลักษณ์ชาวไทใหญ่ และ เรียนรู้ซึ่งกันและกัน

ประการที่ 4 จากการนำเสนอของวิทยากรและร่วมกันระดมความคิดเห็นในเวทีครั้งนี้ เห็นถึงวิกฤติของเมืองปายที่ดำเนินไปตามกระแสการท่องเที่ยว ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของธุรกิจการท่องเที่ยวที่สนองตอบความต้องการของนักท่องเที่ยวเป็นหลัก โดยที่ไม่ได้มองเห็นถึงคุณค่าของเมืองปาย ในเรื่องของจุดเด่นที่ตนเองมีอยู่เช่น เรื่องของวิถีชีวิตของคนท้องถิ่น รูปแบบวัฒนธรรมประเพณีของชาวบ้านที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ซึ่งกระแสการเติบโตในภาคธุรกิจการท่องเที่ยวดังกล่าว กำลังทำลายคุณค่าของปายที่เคยดำรงอยู่และเป็นเสน่ห์ของปาย ดังนั้นจากข้อสรุปที่ได้ต่างเห็นพ้องต้องกันว่า ต้องมีการดำเนินการอย่างเร่งด่วนเพื่อเป็นแนวทางการป้องกันและแก้ไขปัญหาอย่างจริงจัง โดยที่อาจารย์อรุณจักรได้ให้ข้อคิดเห็นที่น่าสนใจว่า ควรสร้างประวัติศาสตร์ความทรงจำของคนในพื้นที่เมืองปายร่วมกันและอาจจัดตั้งเป็นพิพิธภัณฑ์เพื่อเป็นที่เก็บรวบรวมข้อมูลที่ได้ ซึ่งสิ่งเหล่านี้เหมือนเป็นคลังความรู้ของชาวบ้านในเรื่องต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นประวัติศาสตร์ชุมชน ประเพณีวัฒนธรรม และอื่นๆ นอกจากนี้ยังเสนอให้สอบถามจากนักท่องเที่ยวที่เข้ามาในเมืองปายทั้งไทยและต่างชาติ ว่าต้องการเมืองปายแบบไหน เพื่อเป็นการกระตุ้นและผลักดันให้ผู้มีอำนาจในอำเภอปายดำเนินตามแนวทางดังกล่าว ก็จะช่วยให้เราสามารถกำหนดกรอบทิศทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวที่ปายได้

5.4 สรุป

การสัมมนาทั้ง 3 ครั้ง ได้สะท้อนให้เห็นถึงความเป็นจริงที่เกิดขึ้นกับอำเภอปาย คือการท่องเที่ยวมีส่วนในการทำให้เกิดความสูญหายของประวัติศาสตร์ อัตลักษณ์ วิถีชีวิต ค่านิยม ประเพณี และวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่น โดยเฉพาะในรุ่นของคนหนุ่มสาวและเยาวชนปัจจุบัน แทบจะไม่รู้จักรากเหง้าของตนเองเลย ดังนั้นการสืบค้นประวัติศาสตร์ของแต่ละชุมชน จะเป็นสิ่งที่ช่วยฟื้นฟูพลังของชุมชนและสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน ในการต้านกระแสโลกาภิวัตน์

จริงจัง รวมทั้งยังเป็นเฉพาะช่วงเวลาที่น่าเสียดายที่กระจัดกระจาย ไม่เห็นความต่อเนื่องถึงการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นตั้งแต่อดีตจนปัจจุบัน ที่สำคัญความรู้ที่ถูกผลิตขึ้นมายังเน้นเฉพาะเรื่องของคนไทยใหญ่ คนเมือง ดังนั้นประวัติศาสตร์ของชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ยังเป็นที่รับรู้ที่น้อยมากของคนทั่วไป มีเพียงเรื่องของวัฒนธรรมประเพณี ความเชื่อเท่านั้น อาจจะเป็นเพราะการสร้างความรู้ทางด้านโบราณคดี ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นหรือชุมชน นั้นยังจำเป็นที่ต้องทำงานประสานงานกันระหว่างนักวิชาการและผู้รู้ นักวิชาการท้องถิ่น เพื่อแลกเปลี่ยนและตรวจสอบข้อมูลของกันและกัน รวมทั้งประมวลข้อมูลให้มีลักษณะที่ง่ายแก่ความเข้าใจของคนไทยทั่วไป หากพิจารณาจากหนังสือแนะนำการท่องเที่ยวและเว็บไซต์ต่างๆ เกี่ยวกับอำเภอปาย จะพบว่าส่วนใหญ่จะเป็นข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ และวัด แต่ไม่มีเรื่องราวเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของพื้นที่ กลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ข้อมูลที่บรรจุให้นักท่องเที่ยวเกี่ยวกับปายมีน้อยมาก จนทำให้นักท่องเที่ยวมองไม่เห็นความสำคัญและขาดความเข้าใจเกี่ยวกับความเป็นมาของพื้นที่ วิถีชีวิต วัฒนธรรม และผู้คน จึงไม่มีความเคารพต่อชุมชนท้องถิ่น

ดังนั้นการสร้างความรู้เพื่อทำให้คนไทยและนักท่องเที่ยวตระหนักถึงความสำคัญของอำเภอปายในฐานะที่เป็นเมืองที่มีวัฒนธรรม จึงจำเป็นที่จะต้องมีการวิจัยในสาขาวิชาการต่างๆ เข้าไปสนับสนุนและส่งเสริมการสืบค้น การพัฒนาชุมชนและการท่องเที่ยวที่เกี่ยวเนื่องจะต้องอยู่บนฐานของความรู้ที่ชุมชนมีเกี่ยวกับภูมิหลัง ภูมิปัญญาดั้งเดิมของบรรพชน จึงสามารถจะนำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืนในทุกด้าน เพราะภูมิปัญญาดั้งเดิมจากอดีตสามารถนำมาฟื้นฟู และสืบสานต่อไป เช่นความเชื่อเรื่องการสร้างพระธาตุ การเลือกตำแหน่งที่ตั้งของการสร้างวัดในสมัยโบราณ

6.1.2 ศักยภาพของแหล่งโบราณคดีและแหล่งทรัพยากรทางวัฒนธรรม

จากการสำรวจเอกสารและสำรวจพื้นที่ รวมทั้งสัมภาษณ์ผู้รู้ท้องถิ่นในแต่ละตำบล ทำให้สามารถทราบว่ามีแหล่งโบราณคดี และแหล่งทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่แสดงให้เห็นถึงความเก่าแก่ของพื้นที่เป็นจำนวนมาก และจำเป็นต้องมีการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับรูปแบบ เพื่อช่วยในการกำหนดอายุสมัย และสืบค้นประวัติของแหล่งทรัพยากรทางวัฒนธรรมนั้นๆ กับประวัติศาสตร์ความทรงจำของชุมชน เพื่อจะได้นำมาสืบสร้างประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของแต่ละหมู่บ้าน ตำบล อาจกล่าวได้ว่าข้อมูลที่มีอยู่ในปัจจุบัน แสดงว่าอำเภอปายมีศักยภาพในการพัฒนาทางด้านแหล่งโบราณคดีและแหล่งทรัพยากรทางวัฒนธรรมสำหรับการเป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมใหม่ๆ ในอำเภอได้เป็นอย่างดี

6.1.3 ศักยภาพของชุมชนท้องถิ่น

ชุมชนมีกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกัน และมีประวัติศาสตร์ความเป็นมาที่ยาวนาน เป็นชุมชนที่มีความสำคัญเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของพื้นที่และของชุมชนสูง ผลจากการระดมความคิดทั้ง 3 ครั้ง พบว่ามีผู้ที่ค้นคว้าสนใจศึกษาและรวบรวมเรียบเรียงข้อมูลเกี่ยวกับท้องถิ่นของตนไว้มีเพียง 2 ตำบลใหญ่ๆ คือตำบลเวียงเหนือ กับเวียงใต้ โดยปราชญ์ท้องถิ่นที่เขียนมีสองท่าน เป็นข้าราชการบำนาญ รับราชการเป็นครูมาก่อน คือครูจันทร์ อินทสาร และครูดวงดี ใจแปง และบุคคลที่เป็นหลักในการให้ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของสถานที่และชุมชน ส่วนใหญ่จะเป็นผู้อาวุโสภายในชุมชน ซึ่งต่างก็เป็นห่วงว่าความรู้เหล่านี้อาจจะสูญหายไปในอนาคต เพราะคนรุ่นใหม่ไม่สนใจที่จะเรียนรู้เกี่ยวกับตัวเอง แต่เมื่อประเมินสถานภาพจากการเข้าร่วมประชุม

และแสดงความคิดเห็น ผู้อาวุโสส่วนใหญ่เป็นที่เคารพของคนในชุมชน ดังนั้นจึงสามารถเป็นหลักในการเชื่อมประสานให้เกิดการรวมกันเพื่อทำงานรณรงค์อนุรักษ์เรื่องมรดกวัฒนธรรมของท้องถิ่นและศึกษาค้นคว้าเรื่องของอดีตของชุมชนได้ โดยที่จะต้องมีการสนับสนุนที่เป็นกิจกรรมที่ดึงดูดความสนใจของเยาวชนและคนหนุ่มสาวในแต่ละหมู่บ้าน ประกอบกับขณะนี้ชาวบ้านต่างก็เริ่มเห็นภัยคุกคามจากการท่องเที่ยวที่เข้ามาทำลายวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชนบ้านป่าขามภายในตัวเมืองปาย ชุมชนรอบๆ เมืองปายจึงเกิดการตื่นตัวที่จะป้องกันกระแสโลกาภิวัตน์ที่กำลังไหลบ่าเข้ามา

6.1.4 ศักยภาพในการพัฒนาศูนย์ข้อมูลและศูนย์การเรียนรู้

เมื่อประเมินข้อมูลทั้งเอกสารและข้อมูลทางด้านทรัพยากรทางวัฒนธรรมแล้ว อำเภอปายเป็นอำเภอที่มีความรู้ร่ายทางทรัพยากรทางวัฒนธรรม มีฐานทรัพยากรมากมาย ที่สามารถจะพัฒนาศูนย์ข้อมูลและศูนย์เรียนรู้หรือพิพิธภัณฑ์สำหรับเยาวชน ชุมชนท้องถิ่น และนักท่องเที่ยว แต่ปัญหาที่สำคัญคือ ยังขาดการจัดการข้อมูลโดยเฉพาะในเรื่องการสืบค้นประวัติศาสตร์ของแหล่งโบราณคดีและสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ และขาดความร่วมมือสนับสนุนอย่างจริงจังจากหน่วยงานที่รับผิดชอบ โดยการกำหนดนโยบายและแผนที่ชัดเจนทางด้านวัฒนธรรมเช่นสภาวัฒนธรรมประจำอำเภอ สำนักงานวัฒนธรรมประจำจังหวัด เทศบาล องค์การบริหารส่วนตำบล เป็นต้น

6.2 ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยต่อไป

6.2.1 ทิศทางในการวิจัย

1. การวิจัยทางโบราณคดี

การวิจัยทางโบราณคดีจะช่วยสืบค้นเรื่องของอดีต จากข้อมูลที่ได้จากการสำรวจเบื้องต้นและประเมินจากลักษณะของภูมิประเทศ โดยใช้ประสบการณ์เปรียบเทียบกับงานวิจัยทางด้านโบราณคดีที่อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอนนั้นเชื่อว่ามีความเป็นไปได้สูงที่จะพบแหล่งโบราณคดีอีกมากมายในอำเภอปาย และน่าจะมีร่องรอยของการเข้ามาอยู่อาศัยในอำเภอปายที่เก่ากว่าสมัยล้านนา ที่มีอายุประมาณ 500 ปีมาแล้ว

การสำรวจทางโบราณคดีอย่างเป็นระบบ เพื่อรวบรวมลักษณะของแหล่งโบราณคดีตำแหน่งที่ตั้ง สภาพของแหล่งโบราณคดี ตลอดจนโบราณวัตถุ จะช่วยทำให้สร้างความกระจ่างเกี่ยวกับความเป็นมาของคนที่อยู่ในพื้นที่นี้ในอดีตว่าดินแดนแห่งนี้มีความเก่าแก่เพียงใด โดยนักโบราณคดีสามารถจะตรวจสอบได้จากการศึกษารูปแบบของโบราณวัตถุสถานที่พบ

2. การวิจัยทางด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่น

การวิจัยทางด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่นจะช่วยเชื่อมโยงระหว่างอดีตกับปัจจุบัน การวิจัยด้านนี้จะเป็นการรวบรวมเอกสาร ตำรา นาน จารึก คัมภีร์ใบลาน และมุขปาฐะหรือประวัติศาสตร์บอกเล่า จากผู้รู้ และผู้อาวุโสภายในชุมชน โดยปลายทางคือการจัดลำดับพัฒนาการของชุมชนต่างๆ ที่อยู่ในอำเภอปาย และเชื่อมโยงความสัมพันธ์ในเชิงการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมกับบริบทของประวัติศาสตร์ล้านนา และประวัติศาสตร์ไทย

โครงการวิจัยระยะสั้น เรื่องการศึกษาข้อมูลเบื้องต้นสำหรับการฟื้นฟู อนุรักษ์ และจัดการสภานทรัพยากรทางวัฒนธรรม

อย่างยั่งยืนของชุมชนในอำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน

3. การวิจัยทางด้านมานุษยวิทยา

การวิจัยทางด้านมานุษยวิทยาจะช่วยเชื่อมโยงระหว่างอดีตกับปัจจุบันเช่นเดียวกับประวัติศาสตร์ โดยเฉพาะการศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ที่ไม่มีตัวหนังสือ และเป็นชนกลุ่มน้อย ซึ่งจะทำให้เกิดความเข้าใจถึงความเป็นมา ประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐาน ลักษณะของวัฒนธรรม และศึกษาเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่ส่งผลกระทบต่อชุมชนปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็นปัญหาสุขภาพจิต วัฒนธรรมสมัยใหม่ โสเภณี เป็นต้น ซึ่งจะช่วยให้มีข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับสถานการณ์ปัจจุบัน

6.2.2 แนวทางและกลไกในการจัดการ

สำหรับแนวทางและกลไกในการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนนั้น จะเป็นที่จะต้องทำให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาของจังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยเฉพาะยุทธศาสตร์การพัฒนาคมนาคมและสังคมที่คุณภาพ มีแผนการพัฒนาที่เน้นการเรียนรู้ตลอดชีวิต และเชิดชูคุณค่าความเป็นไทย และยุทธศาสตร์การพัฒนาเศรษฐกิจและการแข่งขัน โดยเฉพาะแผนการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และแผนขององค์กรปกครองท้องถิ่นจังหวัดแม่ฮ่องสอน ยุทธศาสตร์การพัฒนาด้านการอนุรักษ์ ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม จารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น และยุทธศาสตร์การพัฒนาด้านการท่องเที่ยว

สำหรับข้อเสนอสำหรับกลไกการดำเนินงานที่เป็นรูปธรรม โดยเป็นการทำงานร่วมกับภาคีอื่นๆ ในแต่ละช่วงของการทำวิจัย เพื่อทำให้เกิดส่วนร่วมในการแสวงหาและการจัดการความรู้ร่วมกัน คือ

1. การทำงานร่วมกับองค์กรท้องถิ่นในการสำรวจขึ้นทะเบียนและสืบค้น

โบราณคดีและประวัติศาสตร์ท้องถิ่น

ควรมีการทำงานร่วมกันระหว่างสภาวัฒนธรรมประจำอำเภอปายและองค์กรบริหารส่วนตำบลของทุกตำบล ในการสำรวจแหล่งโบราณคดี โบราณวัตถุสำคัญที่พบในหมู่บ้านต่างๆ โดยนักโบราณคดีอาจจะทำการอบรมเบื้องต้นเพื่อให้ทราบถึงหลักในการสังเกต และการประเมินคุณค่าของมรดกวัฒนธรรม การรวบรวมบันทึกข้อมูลเบื้องต้น และการจัดทำทะเบียนของแหล่งโบราณคดีและโบราณวัตถุ นอกจากนี้ สามารถจะพัฒนาเป็นกิจกรรมสำหรับเยาวชนในโรงเรียนต่างๆ การร่วมสำรวจได้

2. การพัฒนาศูนย์ข้อมูลและศูนย์การเรียนรู้เกี่ยวกับโบราณคดี ประวัติศาสตร์

ท้องถิ่น และศิลปวัฒนธรรมของอำเภอปาย

เมื่อได้ข้อมูลเบื้องต้นในการประมวลและสังเคราะห์ประวัติศาสตร์วัฒนธรรมของชุมชนในอำเภอปายแล้วก็สามารถจะนำข้อมูลเหล่านั้นมาเป็นฐานข้อมูลสำหรับการจัดแสดงความเป็นมาของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ลักษณะของวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ ประวัติของแหล่งโบราณคดี เช่น วัดร้าง พระธาตุ เจดีย์ รอยพระบาท เป็นต้น ศูนย์ข้อมูลนี้จะเป็นสิ่งที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวที่มีคุณภาพมาสู่อำเภอปาย เพราะมีนักท่องเที่ยวจำนวนมากที่กระหายความรู้เกี่ยวกับสถานที่ซึ่งตัวเองได้มาเยือน

3. การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นในโรงเรียนและวิทยาลัยชุมชน

ข้อมูลด้านโบราณคดีและประวัติศาสตร์สามารถนำมาใช้ในพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นให้กับโรงเรียนต่างๆ ในอำเภอปาย การศึกษานอกโรงเรียน และวิทยาลัยชุมชน โดยเฉพาะหลักสูตรเกี่ยวกับความรู้เรื่องท้องถิ่นในอำเภอปาย และจังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยครูและนักเรียนสามารถมีส่วนร่วมในการค้นคว้าหาข้อมูลร่วมกัน โดยอาจจะต้องทำการค้นหาครูที่สนใจเพื่อเป็นแกนนำในการดำเนินการจากแต่ละโรงเรียน และเข้าร่วมในการสำรวจในด้านต่างๆ แล้วแต่ความสนใจของครูหรืออาจารย์แต่ละคน โดยมีการระดมความคิดและอบรมเบื้องต้นในเรื่องของร่างของเนื้อหาที่ควรบรรจุไว้ในหลักสูตร และขั้นตอนในการสร้างหลักสูตรว่าจะรวบรวมและตรวจสอบข้อมูลให้มีความถูกต้องและน่าเชื่อถืออย่างไร

4. การทำงานร่วมกับวิทยาลัยชุมชน และเอกชน ในการพัฒนาโปรแกรมและเส้นทางท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

ข้อมูลพื้นฐานจากการศึกษาวิจัยสามารถนำไปใช้ในการพัฒนาหลักสูตรการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม โดยมีเป้าหมายคือการสร้างหนังสือแนะนำเที่ยวสำหรับอำเภอปาย และพัฒนาโปรแกรมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมใหม่ โดยมีพื้นฐานจากหนังสือที่ผลิตขึ้นมา หากเส้นทางและโปรแกรมได้รับการยอมรับและความสนใจจากคนท้องถิ่น ผู้ประกอบการ หรือนักท่องเที่ยว วิทยาลัยชุมชน ชมรมผู้ประกอบการท่องเที่ยว และการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยจะต้องมีการอบรมความรู้เกี่ยวกับอำเภอปายแก่ไกด์ท้องถิ่น และไกด์ต่างถิ่นทั้งที่เป็นภาษาไทยและอังกฤษ รวมทั้งสร้างกฎระเบียบข้อบังคับการท่องเที่ยวโดยชุมชนภายในอำเภอปายในเรื่องการให้ความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์วัฒนธรรมท้องถิ่น หากมีศูนย์ข้อมูล อาจจะต้องให้ทุกกลุ่มพานักท่องเที่ยวเข้าไปและมีไกด์ท้องถิ่นเป็นคนบรรยายให้ฟัง การทำงานร่วมกันเช่นนี้จะช่วยลดการเผชิญหน้าระหว่างผู้นำชุมชนที่หัวอนุรักษ์นิยมและผู้ประกอบการ ทำให้เกิดการประนีประนอมและร่วมกันอนุรักษ์และพัฒนาปายอย่างยั่งยืน ซึ่งก็จะช่วยสร้างให้เกิดจิตสำนึกความรักปายของคนที่อยู่อาศัยอยู่ในอำเภอปาย ไม่ว่าจะเป็นคนท้องถิ่นดั้งเดิมหรือคนนอกที่เข้าไปใช้ชีวิตหรือทำงานหาเงินในอำเภอนี้

6.3 ปัญหาที่พบระหว่างทำวิจัย

สำหรับปัญหาที่พบระหว่างการทำวิจัย สามารถจำแนกได้ดังนี้

6.3.1 ข้อมูลจากเอกสาร

การสำรวจเอกสารเบื้องต้นพบว่าข้อมูลเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการประวัติศาสตร์ ด้านานภูมิหลังเกี่ยวกับเมืองปายน้อยมาก การอ้างอิงข้อมูลส่วนใหญ่ก็มักจะมีการอ้างอิงแหล่งข้อมูลเดียวกัน นอกจากนี้เอกสารที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์วัฒนธรรมของเมืองปายนั้นยังไม่มีมีการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล ดังนั้นข้อมูลที่เป็นข้อมูลชั้นสองหรือสาม (หนังสือหรือเอกสารที่เรียบเรียง) จึงค่อนข้างจะกระจุกกระจาย หากมีการค้นคว้าวิจัยต่อไปจำเป็นต้องสืบสร้างอดีตของเมืองปายจากการรวบรวมข้อมูลชั้นต้นเอง เช่นจารึก หลักฐานทางประวัติศาสตร์โบราณคดี ประวัติศาสตร์บอกเล่า เป็นต้น

6.3.2 การสำรวจภาคสนาม

เนื่องจากระยะเวลาที่จำกัดมาก จึงไม่สามารถจะสำรวจพื้นที่อย่างละเอียดทุกหมู่บ้าน จึงใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างและดูภูมิประเทศโดยรวม และเลือกสำรวจแหล่งโบราณคดีหรือสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์จากการสัมภาษณ์ ซึ่งก็สามารถทำให้ภาพรวมกว้างๆ ของชุมชนแต่ละหมู่บ้านได้

6.3.3 ความร่วมมือจากรัฐ

การจัดเวทีระดมความคิดทั้ง 3 ครั้ง ได้รับความสนใจจากหน่วยงานของรัฐน้อยมาก อาจจะเป็นช่วงของการเปลี่ยนแปลงรัฐบาล หรือเป็นเพราะหน่วยงานที่รับผิดชอบไม่ได้สนใจกับการเรื่องประวัติศาสตร์วัฒนธรรมของชุมชน เนื่องจากไม่ได้มีผลหรือมีความเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานของตนเอง การจัดเวทีครั้งที่ 1 ได้เชิญผู้ว่าราชการจังหวัดและนักข่าวมาจำนวนมาก ก็ได้รับความสนใจในระดับหนึ่งจากหน่วยงานราชการ แต่การจัดครั้งต่อไป แทบจะไม่ได้ได้รับความสนใจจากหน่วยงานราชการหลักเลย แต่ได้รับความสนใจจากองค์กรบริการส่วนตำบล เช่นตำบลแม่สี แม่นาแดง เวียงเหนือ เป็นต้น ซึ่งเป็นนับว่าเป็นจุดเริ่มต้นที่ดีสำหรับการพัฒนาโครงการวิจัยต่อไป

6.3.4 ความหวาดระแวงของชุมชนท้องถิ่นและหน่วยงานท้องถิ่น

ปัญหาที่พบระหว่างการจัดเวทีและการเข้าพื้นที่ คือความหวาดระแวงของชุมชนและหน่วยงานท้องถิ่น เนื่องจากอำเภอป่าเป็นพื้นที่ที่มีความขัดแย้งสูงมากระหว่างชาวบ้านกับรัฐ ชาวบ้านกับหน่วยงานท้องถิ่นเช่นเทศบาล ชาวบ้านกับชาวบ้าน ชาวบ้านกับผู้ประกอบการ ประกอบกับมีการจัดเวทีหลายเวที ทำให้ชาวบ้านและหน่วยงานท้องถิ่นไม่ไว้วางใจว่าการจัดเวทีนี้จะนำไปสู่ผลการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้นหรือปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรมได้หรือไม่ เพราะผู้บริหารทั้งในส่วนราชการและเทศบาลก็มักไม่ค่อยเข้าร่วมประชุม เพราะเกรงจะถูกกดดันและต่อว่า ดังนั้นการผลักดันที่จะให้เป็นแผนพัฒนาโดยมีกลไกของรัฐเป็นหลักก็ดูเหมือนจะไม่มีหวัง ชาวบ้านจึงเกิดความเบื่อหน่ายที่จะเข้าร่วมประชุมระดมความคิดเห็นหากไม่รู้ว่าจะได้ประโยชน์อะไรจากการประชุม ดังนั้นการทำงานในพื้นที่จึงต้องทำอย่างต่อเนื่อง และพยายามทำให้เห็นการจัดการที่เป็นรูปธรรม

บรรณานุกรม

กรมทรัพยากรธรณี

- 2525 **ทรัพยากรธรณี** **อินทร์น้อย**. เอกสารกรมทรัพยากรธรณี เล่มที่ 1. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.

กวี วรกวิน

- 2547 **แผนที่ความรู้ท้องถิ่นภาคเหนือ**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์พัฒนาคุณภาพวิชาการ.

โกศล คันธะรส

- 2542 **เมืองปาย: ชุมทางชาติพันธุ์ตั้งแต่อดีต. ใน ภูมิปัญญาล้านนาในมิติวัฒนธรรม**. คณะอนุกรรมการวิจัยวัฒนธรรมภาคเหนือ. หน้า 183-202

คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ

- 2542 **วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาของจังหวัดแม่ฮ่องสอน**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา.

ดวงใจ หล่อธนาวิชย์

- 2549 จากปางมะผ้าสู่ปาย: บนเส้นทางพัฒนาการท่องเที่ยว. เอกสารประกอบการประชุมทางวิชาการ เรื่อง **พลวัตทางสังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมบนพื้นที่สูงในอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน**. วันที่ 9-10 สิงหาคม 2549. ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร. หน้า 473-491.

ดวงเดือน นาราสัจ และชมพูนุท นาศิริรักษ์

- 2543 **ความรู้พื้นฐานประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์. ใน คู่มือการจัดกิจกรรมการเรียนรู้การสอนประวัติศาสตร์ไทย**. กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา. หน้า 199.

พงษ์พอ อาสนจินดา และสุรพงษ์ เลิศทัศนีย์

- 2542 **รายงานการวิจัยธรณีวิทยา อำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน**. คณะวิทยาศาสตร์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

พวงเพชร สุรัตนกวีกุล, พรภิรมณ์ เชียงกุล, สมเกียรติ วันทะนะ, และมานิตย์ นวลละอ

- 2543 **ความรู้พื้นฐานประวัติศาสตร์ไทยยุคประชาธิปไตย. ใน คู่มือการจัดกิจกรรมการเรียนรู้การสอนประวัติศาสตร์ไทย**. กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา. หน้า 282-83.

รัศมี ชูทรงเดช

- 2547 **โบราณคดีบนพื้นที่สูงในอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน**. นครปฐม: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร.

วิวรรณ แสงจันทร์

- 2537 **เมืองน้อย ข้อมูลจากตำนานและหลักฐานทางโบราณคดี. เมืองโบราณ 20: 64-67.**

สภาวัฒนธรรมอำเภอปาย

2548 โครงการสืบค้นประวัติหมู่บ้าน อำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน. เอกสารโรเนียว.

สรัสวดี อ๋องสกุล

2544 ประวัติศาสตร์ล้านนา. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.

สรวัดน์ แน่นหนา และฉิมฉิม วิลาลัย

2543 การศึกษาแหล่งฝังศพทหารญี่ปุ่นสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 จังหวัดแม่ฮ่องสอน. เอกสารถ่ายสำเนา.

สุรศักดิ์ ศรีสำอากค์

2549 แม่ฮ่องสอน: สมัยล้านนา (ราวพ.ศ. 1985-2101). ใน ประวัติศาสตร์วัฒนธรรมจังหวัดแม่ฮ่องสอน. เชียงใหม่: เจริญวิวัฒน์การพิมพ์. หน้า 420-439.

สันติ เล็กสุขุม

2544 ศิลปะอยุธยา. พิมพ์ครั้งที่สอง. กรุงเทพฯ: คำนสุทธาการพิมพ์. หน้า 206-7.

สำนักงานวัฒนธรรมประจำจังหวัดแม่ฮ่องสอน

2549 ประวัติศาสตร์วัฒนธรรมจังหวัดแม่ฮ่องสอน. เชียงใหม่: เจริญวิวัฒน์การพิมพ์.

องค์การบริหารส่วนตำบลแม่นาเติง

2549 แผนพัฒนาสามปี (พ.ศ. 2550-2552). เอกสารโรเนียว.

องค์การบริหารส่วนตำบลเวียงเหนือ

2549 แผนพัฒนาสามปี (พ.ศ. 2550-2552). เอกสารโรเนียว.

องค์การบริหารส่วนตำบลเวียงใต้

2549 แผนพัฒนาสามปี (พ.ศ. 2550-2552). เอกสารโรเนียว.

องค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งยาว

2549ก แผนพัฒนาสามปี (พ.ศ. 2550-2552). เอกสารโรเนียว.

องค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งยาว

2549ข แผนยุทธศาสตร์การพัฒนา พ.ศ. 2550-2554. เอกสาร โรเนียว.

อุดร วงษ์ทับทิม และคณะ

2545 รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ เรื่อง โครงการชุมชนกับการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวัฒนธรรม ตำบลแม่ธิ อำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน. เสนอต่อสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

อุษณีย์ ธงไชย

2543 ความรู้พื้นฐานประวัติศาสตร์อยุธยา. ใน คู่มือการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ประวัติศาสตร์ไทย. กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา. หน้า 175.

ฮันส์ เพนซ์

2519 ศิลจารีกวดศรีเกิด อำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน พ.ศ. 2032-2033. ศิลปกร 19 (6): 1-9.

Wyatt, D.K.

1984 **Thailand: A Short History.** New Heaven: Yale University Press.

WEBSITE

WWW.search.com/reference/Battle_of_Imphal

ภาคผนวก

ภาคผนวก ที่ 1

ลำดับของราชวงศ์ในสมัยต่างๆ

รวบรวมและเรียบเรียง โดยรัศมี ชูทรงเดช

การนำเสนอลำดับราชวงศ์ในสมัยต่างๆ ก็เพื่อประโยชน์ในการเปรียบเทียบเหตุการณ์จากประวัติศาสตร์ ความทรงจำของบุคคลในอำเภอป่าว่ามีกรอบพหุเข้ามาตั้งถิ่นฐานเมื่อไหร่ จากเหตุการณ์อะไร ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของผู้คนที่อาศัยอยู่ในอำเภอป่า มีความสัมพันธ์กับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในระดับภูมิภาค การรวบรวมลำดับเวลาไว้ในที่เดียวกันจะช่วยให้การเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ของประวัติศาสตร์ล้านนาและประวัติศาสตร์ไทย

1. พระมหากษัตริย์และราชวงศ์สมัยล้านนา (สรีสวัสดิ์ อ่องสกุล 2544:206-7)

สมัยสร้างอาณาจักรล้านนา

1. พญามังราย	พ.ศ. 1804-1854
2. พญาไชยสงคราม	พ.ศ. 1854-1868
3. พญาแสนภู	พ.ศ. 1868-1877
4. พญาคำฟู	พ.ศ. 1877-1879
5. พญาผายู	พ.ศ. 1879-1898

สมัยอาณาจักรล้านนารุ่งเรือง

6. พญาเกือนา	พ.ศ. 1898-1928
7. พญาแสนเมืองมา	พ.ศ. 1928-1944
8. พญาสามพระยาฝ่งแกน	พ.ศ. 1945-1984
9. พระเจ้าติโลกราช	พ.ศ. 1984-2030
10. พระยอดเชียงราย	พ.ศ. 2030-2038
11. พญาแก้ว	พ.ศ. 2038-2068
12. พญาเกษมราช	พ.ศ. 2068-2081
13. ท้าวชาย	พ.ศ. 2081-2086
14. พญาเกษมราช	พ.ศ. 2086-2088
15. พระนางจิระประภา	พ.ศ. 2088-2089
16. พระไชยเชษฐา	พ.ศ. 2089-2090

ไม่มีกษัตริย์ เป็นเวลา 4 ปี ระหว่างพ.ศ. 2091-2094

17. ท้าวแม่กุ

พ.ศ. 2094-2107

พ.ศ. 2101-2317 อาณาจักรล้านนาตกเป็นของพม่า เลื่อมประมาณ 33 ปี

สมัยล้านนาเป็นเมืองประเทศราชแห่งราชอาณาจักรสยาม (รัตนโกสินทร์)

1. พระเจ้ากาวิละ พ.ศ. 2325-2356
2. พระยาธรรมลังกา พ.ศ. 2358-2364
3. พระยาคำฝั้น พ.ศ. 2366-2368
4. พระยาพุทธรังษี พ.ศ. 2369-2389
เริ่มทำการค้าไม้กับบริษัทยาสูบและบอมเบย์ เบอร์มา ของอังกฤษ
5. พระเจ้ามโหตรประเทศ พ.ศ. 2390-2397
มีการทำสนธิสัญญาเบาว์ริง พ.ศ. 2398
6. พระเจ้ากาวิโลรสสุริยวงศ์ พ.ศ. 2399-2413
7. พระเจ้าอินทรวชิรมุนี พ.ศ. 2416-2439
8. เจ้าอินทรวโรสุริยวงศ์ พ.ศ. 2444-2452
9. พลตรีเจ้าแก้วขวัญ พ.ศ. 2454-2482

ล้านนาสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ (รัตนโกสินทร์)

ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5-พ.ศ. 2475

2. พระมหากษัตริย์และราชวงศ์สมัยอยุธยา (อุษณีย์ ธงไชย 2543: 175; สันติ เล็กสุขุม

2544:206-7)

ราชวงศ์เชียงราย

1. สมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 (พระเจ้าอู่ทอง ตั้งราชวงศ์ใหม่) พ.ศ. 1893-1912
2. สมเด็จพระรามาธิบดี (โอรส) พ.ศ. 1912-1913

ราชวงศ์สุพรรณภูมิ

3. สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 1 (ขุนหลวงพะงั่ว) พ.ศ. 1913-1931
4. สมเด็จพระรามาธิบดี (โอรส) พ.ศ. 1931

ราชวงศ์เชียงราย

4. สมเด็จพระรามาธิบดี (ครั้งที่ 2) พ.ศ. 1931-1938
5. สมเด็จพระบรมราชาธิราช (โอรส) พ.ศ. 1938-1952

โครงการวิจัยระยะสั้น เรื่องการศึกษาข้อมูลเบื้องต้นสำหรับการฟื้นฟูอนุรักษ และจัดการสืบสานทรัพยากรทางวัฒนธรรม 54
อย่างยั่งยืนของชุมชนในอำเภอป่า จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ราชวงศ์สุพรรณภูมิ

6. สมเด็จพระนครินทราธิราช (นัคคาลุขที่ 3)	พ.ศ. 1952-1967
7. สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 2 (เจ้าสามพระยา) (โอรส)	พ.ศ. 1967-1991
8. สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ (โอรส)	พ.ศ. 1991-2031
9. สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 3 (โอรส)	พ.ศ. 2031-2034
10. สมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 (อนุชา)	พ.ศ. 2034-2072
11. สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 2 (โอรส)	พ.ศ. 2072-2076
12. สมเด็จพระรพีธิราช (โอรส)	พ.ศ. 2076-2077
13. สมเด็จพระชัยราชาธิราช (อนุชาเลขที่ 11)	พ.ศ. 2077-2089
14. สมเด็จพระยอศฬ (โอรส)	พ.ศ. 2089-2091
ขุนรวงศาธิราช	พ.ศ. 2091-2091
15. สมเด็จพระมหาจักรพรรดิ (อนุชาเลขที่ 13)	พ.ศ. 2091-2111
16. สมเด็จพระมหินทราธิราช (โอรส)	พ.ศ. 2111-2112

เสียกรุงครั้งที่ 1 เมื่อพ.ศ. 2112

ราชวงศ์สุโขทัย

17. สมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราช (ตั้งราชวงศ์ใหม่ อาจจะเกี่ยวข้องกับสุโขทัย)	พ.ศ. 2112-2133
18. สมเด็จพระนเรศวร (โอรส)	พ.ศ. 2133-2148
19. สมเด็จพระเอกาทศรถ (อนุชา)	พ.ศ. 2148-2153
20. สมเด็จพระศรีเสาวภาคย์ (โอรส)	พ.ศ. 2153-2154
21. สมเด็จพระเจ้าทรงธรรม (เชษฐา?)	พ.ศ. 2154-2171
22. สมเด็จพระเชษฐาธิราช (โอรส)	พ.ศ. 2171-2172
23. สมเด็จพระอาทิตย์วงศ์ (อนุชา)	พ.ศ. 2172-2172

ราชวงศ์ปราสาททอง

24. สมเด็จพระเจ้าปราสาททอง (ตั้งราชวงศ์ใหม่)	พ.ศ. 2172-2199
25. สมเด็จพระเจ้าฟ้าไชย (โอรส)	พ.ศ. 2199-2199
26. สมเด็จพระศรีสุธรรมราชา (อนุชาเลขที่ 24)	พ.ศ. 2199-2199
27. สมเด็จพระนารายณ์ (โอรสเลขที่ 24)	พ.ศ. 2199-2231

ราชวงศ์บ้านพลูหลวง

28. สมเด็จพระเจ้าเพทราชา
(ตั้งราชวงศ์ใหม่)	พ.ศ. 2231-2246
29. สมเด็จพระสรรเพชญ์ที่ 8 (พระเจ้าเสือ) (โอรส?)	พ.ศ. 2246-2251
30. สมเด็จพระเจ้าท้ายสระ (โอรส)	พ.ศ. 2251-2275
31. สมเด็จพระบรมโกศ (อนุชา)	พ.ศ. 2275-2301
32. สมเด็จพระเจ้าอุทุมพร (โอรส)	พ.ศ. 2301-2301
33. สมเด็จพระที่นั่งสุริยาศน์อมรินทร์(พระเจ้าเอกทัศ) (เชษฐา)	พ.ศ. 2301-2310
- เสียกรุงครั้งที่ 2 เมื่อพ.ศ. 2310

3. พระมหากษัตริย์และราชวงศ์สมัยธนบุรี (Wyatt 1984:313)

1. พระเจ้าตากสินมหาราช	พ.ศ. 2310-2325

4. พระมหากษัตริย์และราชวงศ์สมัยรัตนโกสินทร์ (ดวงเดือน นาราสัจจ์ และชมพูท นาภิรักษ์ 2543:201; Wyatt 1984:313)

ราชวงศ์จักรี

1. พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก
(ตั้งราชวงศ์ใหม่)	พ.ศ. 2325-2352
2. พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (โอรส)	พ.ศ. 2352-2367
3. พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (โอรส)	พ.ศ. 2367-2394
4. พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (อนุชา)	พ.ศ. 2394-2411
5. พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (โอรส)	พ.ศ. 2411-2453
6. พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (โอรส)	พ.ศ. 2453-2468
7. พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (อนุชา)	พ.ศ. 2468-2477
8. พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล (ราชนัดดา)	พ.ศ. 2477-2489
9. พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช (อนุชา)	พ.ศ. 2489-ปัจจุบัน (2550)

5. นายกรัฐมนตรี 20 คน ตั้งแต่พ.ศ. 2475-2519 (Wyatt 1984:314)

1. พระยามโนปกรณนิติธาดา	พ.ศ. 2475-2476
2. พระยาพหลพลพยุหเสนา	พ.ศ. 2476-2481
3. หลวงพิบูลสงคราม	พ.ศ. 2481-2487
8 ธันวาคม 2484 ญี่ปุ่นขอสิทธิเดินทัพผ่านประเทศไทยไปพม่าและมลายู*	
25 มกราคม 2485 รัฐบาลไทยประกาศสงครามกับฝ่ายพันธมิตร	

สิงหาคม 2486 สนธิสัญญาไทย-ญี่ปุ่น โดยญี่ปุ่นมอบดินแดนเชียงตุงและรัฐมลายู 4 รัฐ
ซึ่งอยู่ในการปกครองของญี่ปุ่นให้กับไทย

4. นายควง อภัยวงศ์	พ.ศ. 2487-2488
5. นายทวี บุญยเกษตร	พ.ศ. 2488-2488
6. ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช	พ.ศ. 2488-2489
7. นายควง อภัยวงศ์	พ.ศ. 2489-2489
8. นายปรีดี พนมยงค์	พ.ศ. 2489
9. หลวงธำรงนาวาสวัสดิ์	พ.ศ. 2489-2490
10. นายควง อภัยวงศ์	พ.ศ. 2490-2491
11. จอมพลป. พิบูลสงคราม	พ.ศ. 2491-2500
12. นายพจน์ สารสิน	พ.ศ. 2500-2500
13. จอมพลถนอม กิตติขจร	พ.ศ. 2501-2501
14. จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์	พ.ศ. 2502-2506
15. จอมพลถนอม กิตติขจร	พ.ศ. 2506-2516
16. นายสัญญา ธรรมศักดิ์	พ.ศ. 2516-2518
17. ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช	พ.ศ. 2518
18. ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช	พ.ศ. 2518-2519
19. ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช	พ.ศ. 2519-2519
20. นายธานินทร์ กรัยวิเชียร	พ.ศ. 2519-2520

* พวงเพชร สุรัตน์กวีกุล, พรภิรมณ์ เชียงกูล, สมเกียรติ วันทะนะ, และมานิตย์ นวลละออ 2543:282-83

ภาคผนวกที่ 2

ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์

สิริวรรณ สิริวนิชย์ และทรงศักดิ์ ปัญญา

สำหรับข้อมูลจากการสัมภาษณ์เป็นส่วนหนึ่งของการเก็บรวบรวมข้อมูลเบื้องต้น เมื่อเข้าพื้นที่และแสวงหาผู้รู้ท้องถิ่นประจำหมู่บ้าน โดยเป็นการสุ่มตัวอย่างกว้างๆ เป็นเพียง 3 ตำบล เพราะตำบลเวียงเหนือและเวียงใต้ มีข้อมูลบางส่วนจากการประชุมระดมความคิดครั้งที่ 1 แล้ว

ตำบลทุ่งยาว

พื้นที่ตำบลทุ่งยาว ในเบื้องต้นสำรวจ 3 หมู่บ้านคือ บ้านทุ่งยาวเหนือ บ้านทุ่งยาวใต้ บ้านดินธาตุ เนื่องจากว่าพื้นที่ตำบลทุ่งยาว เป็นพื้นที่ที่ยังไม่เคยสำรวจมาก่อน ดังนั้นจึงไปขอคำแนะนำจาก อ.บัณฑิต แสนคำ ประธานสภาวัฒนธรรมประจำอำเภอบาง

1. พ่ออุ้ยคำ พันมูล อายุ 75 ปี บ้านเลขที่ 32 หมู่ 3 ต.ทุ่งยาว อ.ปาย จ.แม่ฮ่องสอน

พ่ออุ้ยเป็นที่รู้จักของคนในหมู่บ้านว่า “พ่ออุ้ยคำ เกษตร” ทั้งนี้เนื่องจากว่าเมื่อก่อนนี้ พ่อมีความเชี่ยวชาญเรื่องการทำเกษตรและเป็นที่ปรึกษาด้านเกษตรให้แก่ชาวบ้าน เช่น เรื่องการทำปุ๋ยหมัก

พ่ออุ้ย สามารถให้ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติการก่อตั้งบ้านทุ่งยาวได้ (มีการจดบันทึกไว้) สรุปจากการสัมภาษณ์ได้ว่า คนที่มาตั้งทุ่งยาวได้คือ นายกัน โนกันขาว นายโน โนกันขาว และนายทอน เล็กอึ้ง ทั้งสามคนนี้เป็นชาวไทใหญ่ จากจังหวัดเชียงราย ต่อมาภายหลังมีชาวบ้านจากอำเภอสันป่าตอง เข้ามาปีละ 2-3 หลังคา เมื่อชาวบ้านเข้ามาอยู่มากขึ้น ก็ได้ตั้งเป็นหมู่บ้าน มีนายมา คำถา เป็นผู้ใหญ่บ้านคนแรก

พ่ออุ้ย มีความสามารถในการแต่งคำอ้อ เช่น คำวประเพณี คำวันเข้าพรรษา คำวันออกพรรษา คำวันปีใหม่ คำวาควันพุธ

นอกจากนี้ พ่ออุ้ย ยังกล่าวถึงที่มาของชื่อบ้านในเวียงใต้ เช่น ป๊อกเมืองพร้าว ป๊อกเจ้าหม้อ ป๊อกน่าน ที่เป็นพ่อค้าขายผ้า เข้ามาอยู่ ป๊อกป่าซาง ย้ายมาจากบ้านป่าซางหลวง สันป่าตอง

2. นานมา พุทธรักษาติ อายุ 73 ปี บ้านทุ่งยาวเหนือ

จากการสัมภาษณ์พ่อนานให้ข้อมูลว่า พ่อหม่อน(ทวด) ของพ่อนานมา ย้ายมาจากอ.สันป่าตอง นานมา บวชเป็นเณรที่วัดทุ่งยาว และบวชเป็นพระอยู่ที่เชียงใหม่ 5 ปี จากนั้นก็กลับมาเป็นมคทายกที่วัดทุ่งยาว ตั้งแต่ปีพ.ศ. 2526

พ่อนานมา สามารถให้ข้อมูลทางด้านประเพณีวัฒนธรรม ทางศาสนาได้เป็นอย่างดี เช่น ประเพณีกินสลาก วันออกพรรษา การเลี้ยงผี งานยี่เป็ง ตานข้าวใหม่ วันมาฆบูชา นอกจากนี้พ่อนานมายังเล่าถึงประวัติของพระธาตุจอมแจ้ง บรูณะโดยครูบาศรีวิชัย เมื่อปีพ.ศ. 2476 พุดถึงเส้นทางค้าวัวต่าง คือ

แม่ฮ่องสอน - ปาย - แม่มาลัย - เชียงใหม่ สินค้าส่วนใหญ่เป็น มะเขือ ปลาแห้ง พริกแห้ง ถั่วเน่า และก็เข้ามาซื้อข้าว ความ จาก ปายไปขายก็มี และจำได้ว่ามีน้ำท่วมปายหนักๆ มี 4 ครั้ง ครั้งที่ 1 ปีพ.ศ. 2497 ครั้งที่ 2 พ.ศ. 2516 ครั้งที่ 3 พ.ศ. 2538 ครั้งที่ 4 พ.ศ. 2548

และได้เล่าถึงภูมิปัญญาเรื่องเหมืองฝาย พ่อหนานเล่าถึงการตีฝายไม้ของคนในชุมชน ที่เรียกว่า “ฝายบัง” เป็นการสร้างฝายโดยใช้วัสดุที่พียง่าย เช่น ไม้ปักแล้วเอาซี่ดินโปะไว้ เพื่อกันทรายกับโคลนที่จะเข้ามาในลำเหมือง

3. พ่อน้อยคำหน้อย ปัญญาเป้ง อายุ 86 ปี บ้านดินธาตุ

จากการสัมภาษณ์ บ้านดินธาตุ เป็นหมู่บ้านที่ย้ายมาจากบ้านทุ่งยาวเหนือ ทุ่งยาวใต้ในช่วงปีพ.ศ. 2470 มีพ่ออุย พ่อตาน พ่อแก้วเข้ามาแผ้วถาง เมื่อมาอยู่แรกๆ มีเพียง 3 หลังเท่านั้น ต่อมาก็บ้านก็ขยายขึ้นเรื่อยๆ และตั้งเป็นหมู่บ้านในราวปี 2474-75 ตั้งชื่อบ้านว่า บ้านดินธาตุ เนื่องจากอยู่ทางด้านล่างของพระธาตุจอมแจ้ง

พระธาตุจอมแจ้ง สร้างเมื่อไหร่ไม่ทราบ ไม่มีตำนาน เท่าที่จำได้ก็เป็นอย่างนี้แล้ว ที่มาหลอมบูรณะใหม่ในสมัยครูบาศรีวิชัย ไม่เคยเห็นธาตุเก่า นอกจากพระธาตุจอมแจ้ง แต่มีวัดร้างอยู่ที่ทางทุ่งยาวใต้ เห็นแต่เป็นดินที่ ที่หน้าวัดทุ่งยาวก็เป็นวัดร้าง เคยเห็นพระพุทธรูปหน้าตักประมาณหนึ่งศอกกว่า รู้ประวัติพระประธานที่วัดทุ่งยาว สร้างช่วงปี 2476

ตามคำบอกเล่าของคนรุ่นก่อนบอกว่าคนบ้านทุ่งยาวจะถูกจ้างไปเป็นยามที่ในเวียง และบริเวณที่ขั้วมุงทางตะวันออกเคยพบกระดูกคนที่เสียชีวิตจากศึกสงคราม(อาจจะเป็นลานประหารชีวิต) สมัยก่อนเวลาถึงสงครามผู้หญิงที่ดำขำจะหาบข้าวสารไปซ่อน ที่ห้วยเคื่องซึ่งเป็นนางข้าว ใกล้กับห้วย

พื้นที่ตำบลแม่มาลัย

1. พ่ออุย อายุ 75 ปี บ้านหมอแปง (บ้านอยู่ทางไปน้ำตกหมอแปง)

ตามคำบอกเล่าบ้านหมอแปงเริ่มตั้งขึ้นเมื่อมีชาวไทยใหญ่ชื่อ ปู่แปงเป็นพรานป่าอพยพหนีศึกสงครามจากพม่าเข้ามาอยู่ที่บ้านหมอแปงซึ่งในสมัยนั้นเมืองปายเป็นเมืองภายใต้การปกครองของไทยใหญ่ ในภาษาไทยใหญ่เรียกพรานป่าว่า “ หมอเถื่อน ” และบริเวณแถบนี้ยังมีสัตว์ป่าชุกชุมรวมทั้งสัตว์ใหญ่เช่นวัวป่า กระทิง ควายป่า เป็นต้น ตามคำบอกเล่า ปู่แปงอพยพมาพร้อมกับเมีย ต่อมาภายหลังประมาณ 4-5 ปี ญาติพี่น้องของปู่แปงทางเมืองเชียงทองทราบข่าวว่าที่ทำมาหากินทางบ้านหมอแปงอุดมสมบูรณ์จึงย้ายเข้ามาอยู่และมีคนไทยใหญ่ย้ายเข้ามาตั้งบ้านเรือนเพิ่มขึ้น เมื่อปู่แปงเสียชีวิตจึงเอาชื่อมาตั้งเป็นชื่อหมู่บ้านเรียกว่า “บ้านหมอแปง” คนส่วนใหญ่ที่บ้านหมอแปงเป็น คนไต (ไทใหญ่) มีคนจากลำปางย้ายมาอยู่ 4-5 หลัง มีคนลาว 1-2 หลัง

อายุบ้านหมอแปง น่าจะประมาณ 200 กว่าปี ตั้งแต่รุ่นพ่อหมอนแม่หมอน พ่ออุย เป็นพ่อหลวงบ้านเก่า เป็นได้ 11-12 ปี จำปีที่เป็นไม่ได้ ปัจจุบันไม่มีคนรุ่นเดียวที่สามารถให้ข้อมูลได้เพราะเสียชีวิตไปหมดแล้ว

โบราณสถานในหมู่บ้านอยู่บริเวณทางทิศตะวันตกเรียกว่า ดอยกองมู มีพระธาตุหรือเจดีย์เก่า 3 แห่ง จึงเรียกว่าดอยกองมู เพราะ “กองมู” ในภาษาไทยใหญ่ แปลว่าเจดีย์ ในรอบสิบกว่าปีมีคนเข้ามาหาของเก่าโดยใช้เครื่องตรวจจับโลหะได้วัตถุโบราณจำพวกทองสัมฤทธิ์ไปจำนวนหนึ่ง เช่น พระพุทธรูป เป็นต้น

2. พ่อน้อยพงษ์ อายุ 79 ปี บ้านม่วงสร้อย

ประวัติส่วนตัว พ่อน้อยพงษ์เป็นสละรักษาโรค สิบชะตา สะเคะเคราะห์ ของไทใหญ่และเป็นปูเมืองหรือผู้ที่ติดต่อกับเสื้อบ้านเสื้อเมืองของหมู่บ้าน ภาษาไทใหญ่เรียก “เจ้าเมือง” สามารถอ่านภาษาไทใหญ่และसानเสื้อผิวไม้ไผ่ เคยเป็นคนเลี้ยงม้าให้ทหารไทยช่วงกรณีพิพาทเรื่องเขตแดนกับฝรั่งเศสก่อนสงครามโลกครั้งที่สอง ปัจจุบันเหลือคนรุ่นราวคราวเดียวกันประมาณ 2-3 คนในหมู่บ้าน

บ้านม่วงสร้อยเดิมชื่อบ้านปางช้าง มีชาวไทใหญ่นำโดยพ่อหนั้น พ่อน้อยโหลง เข้ามาตั้งบ้านเรือนเป็นครอบครัวแรก ตามคำบอกเล่าบอกว่าได้หนีการปล้นสะดมจากบ้านหาด ซึ่งมีการปล้นสะดมบ่อยครั้งจากกลุ่มโจรที่มีจำนวนประมาณ 500 – 5000 คน ก่อนการปล้นจะมีการส่งหนังสือไปบอกในแต่ละหมู่บ้านประมาณ 4-5 วัน ทำให้มีชาวบ้านบางส่วนอพยพหนีการปล้นไปตั้งบ้านเรือนในที่อื่นๆ ประวัติของบ้านม่วงสร้อยนั้นมีความเกี่ยวข้องกับประวัติบ้านหมอแปง ตามคำบอกเล่ากล่าวว่ามีคนไทใหญ่และกระเหรี่ยงได้พยายามที่จะจับช้างเชือกหนึ่งทีอาศัยอยู่ในบริเวณเทือกเขาทางทิศตะวันตกของบ้านหมอแปงปัจจุบัน โดยชาวกระเหรี่ยงได้ทำห่อฝิ่นขึ้นเพื่อที่จะจับช้าง พอตกลงกลางคืนฝิ่นช้างได้รู้ว่าจะมีคนมาจับ ช้างจึงหนีขึ้นไปตามภูเขาไปทางเมืองหมอกใหม่ บริเวณที่ตั้งห่อฝิ่น จึงเรียกกันว่า “หมอแปง” คำเมืองหมายถึงห่อที่คนหรือพรานป่าสร้างขึ้นเพื่อที่จะจับช้าง และในบริเวณบ้านม่วงสร้อยก็เรียกว่าปางช้าง ต่อมาเมื่อมีคนมาอาศัยอยู่มากขึ้นก็ได้มีคนนำดินมะม่วงมาปลูกเป็นแถวชื่อหมู่บ้านจึงถูกเรียกว่าบ้านม่วงสร้อย ในภายหลัง

โบราณสถานในหมู่บ้านเคยพบเศษอิฐดินเผามีลักษณะคล้ายแท่นและกลิ้งยาสูบ ในบริเวณตามไร่นา ซึ่งปัจจุบันถูกปรับเป็นที่นาที่สวนทั้งหมด นอกจากนั้นชาวบ้านม่วงสร้อยก็ใช้เส้นทางทางเทือกเขาตะวันตกหรือบริเวณดอยกองมูเป็นที่เก็บใบตองตึงมาทำหลังคาบ้านสมัยก่อน รวมทั้งหาของป่า เลี้ยงวัวควายและเป็นเส้นทางเดินเดินไปทำงานที่เหมืองแร่ และยังมีพระธาตุเก่าตั้งอยู่ในบริเวณบ้านสันติชลอีก 1 แห่ง

หลักฐานความทรงจำเกี่ยวกับลัวะและโบราณสถานของไทใหญ่จะอยู่ในรูปของตำนาน เรื่องเล่า นิทาน เช่น เรื่องการตั้งถิ่นฐานของลัวะ “สาวก่อฟ้า ลัวะก่อเมือง” “มอฆ่าช้างจ่าน” เป็นต้น

3. นายคักดี ใจแปง เป็นนายกอบต.แม่มาตัง และเป็นหลาน พ่อหนานดวงดี ใจแปง (เวียงเหนือ)

สามารถเล่าภาพรวมของตำบลแม่มาตังได้ จากการพูดคุย สรุปได้ว่า ตำบลแม่มาตัง เป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลายของผู้คน ทั้ง คนไต คนเมือง ชาวลีซอ มูเซอ.. และมีความแตกต่างทางวัฒนธรรมประเพณีของแต่ละบ้าน นายคักดีถึงวัฒนธรรมของชนเผ่าลีซอ กับ มูเซอ ที่ยังรักษาวัฒนธรรมไว้อย่างดีเมื่อเทียบกับคนพื้นราบอย่างเช่น ประเพณีกินวอ ของชาวลีซอ บ้านปางแปก บ้านไทรงาม

ให้ข้อมูลเกี่ยวกับบ้านปางแปก หมู่ที่ 7 ต.แม่มาตัง เป็นหมู่บ้านชาวลีซอ ประมาณ 140 ครัวเรือน สภาพพื้นที่ เป็นหมู่บ้านที่อยู่ทางตะวันตกเฉียงเหนือของปาย ค่อนไปทางอ.ปางมะผ้า เป็นหมู่บ้านที่อยู่บนดอย ค่อนข้างสูงชัน

หมู่บ้านนี้ก่อตั้งเมื่อประมาณปีพ.ศ. 2508 เป็นชาวลีซอที่ย้ายมาจากเชียงราย และเชียงใหม่ ทางแม่แตง ฝาง เมืองพร้าว จากการสอบถามไม่เคยเห็นซากเจดีย์เก่า เมื่อก่อนชาวบ้านทำไร่ฝิ่นเกือบทุกหลังคาเรือน แต่ส่วนใหญ่จะขายมากกว่าสูบ เพื่อเอาเงินมาซื้อของใช้ของกินภายในบ้าน และกฎหมายก็ยังไม่เคร่งครัดเท่าไรนัก

ประเพณีวัฒนธรรมของชาวลีซอ ที่สำคัญ คือ ประเพณีกินวอ จะมีสองครั้ง คือ กินวอใหญ่ และกินวอน้อย และ ประเพณีกินข้าวสาเลีหม่ ที่จะจัดขึ้นในเดือนที่ฝนตก ช่วงเดือนสิงหาคมของทุกปี

กินวอใหญ่ จัดขึ้นในวันตรุษจีน ประมาณเดือนกุมภาพันธ์ของทุกปี

กินวอน้อย จัดขึ้นในเดือนมกราคม มีงานเพียงหนึ่งคืน

การกินวอ คือ งานเลี้ยง กินข้าวกินเนื้อ ใส่เสื้อผ้าใหม่ๆ เดินรำกันทุกบ้าน เดินกันจนกว่าจะครบทุกบ้าน ถ้าผ่านคืนที่สองก็จะมีหมอมือ ทำพิธีตรงกับวันศีล อีกวันก็จะไปดำหัวผู้ใหญ่บ้าน อบต. จนกว่าจะครบ งานกินวอจะใช้ระยะเวลาประมาณ 7-8 วัน

เรื่องเล่าเกี่ยวกับลือซอ เล่าสืบกันมาว่าชาวลือซอมาจากประเทศจีน

ชาวลือซอไม่มีภาษาเขียนมีแต่ภาษาพูด

ชาวลือซอที่บ้านปางแปก ยังมีการไหว้ผิอยู่ แล้วก็มี การนับถือทั้งศาสนาคริสต์และพุทธด้วย

ในบ้านปางแปก ยังมีการทำเสื้อผ้า กระเป๋ายูส แต่เหลือน้อย และก็มีที่เข้าไปขายในเมืองปาย คนส่วนใหญ่ที่ทำได้จะเป็นคนอายุ 30-40 ปีขึ้นไป ส่วนวัยรุ่นที่เรียนหนังสือ ไม่สนใจ

ในบ้านปางแปก ยังมีคนเฒ่าคนแก่ที่สามารถถักนิตหรือเรื่องเล่าได้อยู่

ตำบลแม่ธิ

บ้านแม่ปิง และ บ้านห้วยแก้ว เป็นหมู่บ้านชาวปกากะญอ อาชีพส่วนใหญ่ปลูกข้าว ปลูกหอม เลี้ยงวัวควาย ทอผ้าพื้นเมือง

1. นายไพฑูรย์ สมาชิกอบต.แม่ธิ

เล่าถึงประวัติการก่อตั้งบ้านแม่ปิง ว่าเป็นชุมชนที่ย้ายมาจากบ้านเมืองแพร่ ในเวียงใต้ ในสมัยพะกาขันนะ ชาวไต เข้ามาเป็นเจ้าฟ้า เห็นว่าไม่สมควรที่ปกากะญอ จะอยู่ในเวียง จึงให้อพยพย้ายจากที่นั่น ขึ้นมาอยู่ที่บ้านแม่ปิงในปัจจุบัน

เดิม บ้านแม่ปิง มีชื่อเรียกว่า “บ้านแม่เลี้ยง” เพราะว่าเมื่อก่อนนี้ ชาวปกากะญอ จะเลี้ยงช้าง ม้า และจะเรียกคนที่ขี่ช้าง ม้า เอะว่า พ่อเลี้ยง แม่เลี้ยง ที่หมู่บ้านนี้มีผู้หญิงคนหนึ่งมีช้างเอะกว่าที่อื่น จึงเรียกชื่อบ้านนี้ว่า “บ้านแม่เลี้ยง” ปัจจุบันคือ บ้านโฮ้ง ต่อมาน้ำท่วม จึงย้ายมาอยู่ที่ “บ้านทุ่งเก็ง” เรียกชื่อบ้านตามโค้งก่อนเข้าหมู่บ้าน และเป็นบ้านที่มีลำน้ำห้วยใสเหมือนแม่ปิง จึงเรียกว่า “บ้านแม่ปิง” ต่อมาเมื่อบ้านแม่ปิง หมู่ที่ 4 เกิดการขยายตัวจึงแยกออกเป็น บ้านห้วยแก้ว หมู่ที่ 6

ภาคผนวก ที่ 3
เอกสารประกอบการจัดเวที 3 ครั้ง

ครั้งที่ 1	หัวข้อ “เสน่ห์ของปายในอดีต”
ครั้งที่ 2	หัวข้อ “ของดีบ้านแม่ฮี้”
ครั้งที่ 3	หัวข้อ “อนาคตของปายจะไปทางไหน”

ภาคผนวกที่ 4.1

เวทีที่ 1 : สรุปเสนอห้ปายในอดีต

วันเสาร์ 26 สิงหาคม 2549

1. ครูจันทร์ อินทสาร

“ประวัติศาสตร์เมืองจากมุมมองท้องถิ่น”

พ่อจันทร์ เป็นปราชญ์ท้องถิ่น ที่เดินทางไปคัดลอกเอกสารไทใหญ่ที่พม่า จากการศึกษาเอกสารทางประวัติศาสตร์ทั้งไทยและพม่าของพ่อจันทร์ สามารถแบ่งช่วงเวลาทางประวัติศาสตร์ของปายออกเป็น 4 ช่วงเวลา คือ

1. ช่วงเวลาก่อนเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2 (พ.ศ. 2310)
2. ช่วงเวลาหลังเสียกรุงครั้งที่ 2 (พ.ศ. 2311-2322 (ปีที่สร้างวัดหลวง))
3. ช่วงเวลาสมัยรัชกาลที่ 5 เปลี่ยนการปกครองจากบ้านมาเป็นเวียง
4. ช่วงหลังรัชกาลที่ 5 ตั้งแต่พ.ศ. 2454 ยกฐานะเวียงมาเป็นอำเภอ

ประเด็นสำคัญ:

1. การเล่าเรื่องประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของพ่อจันทร์ ที่ได้ศึกษาจากเอกสาร หลักฐานทางประวัติศาสตร์ และความทรงจำของพ่อจันทร์ ช่วยให้เห็นถึงพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของเมืองปายและการตั้งถิ่นฐานของชาวบ้านเมืองปาย รวมทั้งประวัติของสถานที่ต่างๆที่มีความสอดคล้องกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่นจากพ่อจันทร์ เช่น ห้วยช้างเผือก ห้วยช้างแก้ว

2. ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของปายในประวัติศาสตร์ที่มีความสำคัญในการใช้เป็นเส้นทางเดินทัพที่ออกสู่พม่า

3. เห็นถึงขอบเขตเมืองปาย ที่ไม่ได้มีแค่ปายเท่านั้น แต่ยังมีเวียงเล็กเวียงน้อยที่อยู่ภายในและในพื้นที่ใกล้เคียง เช่น “บ้านดอน” เป็นชุมชนหนึ่งในเมืองปายที่มีความสำคัญ และมีหลักฐานการกล่าวถึงเรื่องการค้าเคลื่อนทัพของพม่าและเชียงใหม่ที่เข้ามาตีเมืองปาย

4. การขยายตัวของประชากรในปาย ส่งผลให้การจัดระเบียบการปกครองของปายต้องมีความกระชับ อำนาจและมีความสามารถในการจัดเก็บภาษีอากร 4 บาทต่อครัวเรือนให้แก่เชียงใหม่ ดังเช่น ในสมัยของพระเจ้ากาวิโรรส (พ.ศ. 2412) ที่ได้แบ่งปายออกเป็น 2 เวียง คือ เวียงเหนือ (เวียงที่สร้างขึ้นก่อนและอยู่เหนือน้ำปายปากตะวันออก) และ เวียงใต้ (อยู่ทางใต้ของน้ำปาย) จนกระทั่งปีพ.ศ. 2454 ยกเลิกการปกครองแบบเวียง วัง คลัง นา และยกฐานะเป็นอำเภอปาย ส่วนเวียงใต้และเวียงเหนือ กลายเป็นตำบลหนึ่งในอำเภอปาย

2. บันทึก แสนคำ

“ประวัติศาสตร์หมู่บ้านในเมืองปายปัจจุบัน”

ประเด็นสำคัญ:

1. ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของปายมีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ และมีความสำคัญในฐานะที่เป็นเมืองประวัติศาสตร์ โดยที่ปายประกอบด้วยเมืองที่มีความสำคัญหลักๆ 3 เมือง คือ เมืองน้อย เมืองปาย และเมืองแปง

2. เมืองแปง เป็นเมืองที่ไม่ถูกกล่าวถึงในประวัติศาสตร์ปาย พบหลักฐานทางโบราณคดีที่เป็นซากวัดร้างมากกว่า 50 วัด และมีลายแทง....*0*

ช่วงซักถาม

ดร.รณิ : 1) เสนอให้จัดสัมมนาในพื้นที่เมืองแปง

2) “ผีแมน” ในความคิดของชาวบ้านคืออะไร

บันทึก: ชาวบ้านเชื่อว่าเป็นผีที่ดี แต่ก็ไม่แน่ใจว่าคืออะไร

3. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. รัศมี ชูทรงเดช

“โบราณคดีของปายมองจากปางมะผ้า”

ประเด็นสำคัญ: 1) ทำไมต้องศึกษาประวัติศาสตร์โบราณคดีที่ปาย

2) ทำไมต้องศึกษาโบราณคดีที่ปายโดยมองผ่านปางมะผ้า

นำเสนองานศึกษาทางโบราณคดีที่ปางมะผ้าทั้งในเรื่องของที่ตั้ง ภูมิศาสตร์ ที่ช่วยให้เห็นถึงพัฒนาการทางโบราณคดีบนพื้นที่สูงในอำเภอปางมะผ้าที่มีความเก่าแก่และความต่อเนื่อง โดยดูจากหลักฐานทางโบราณคดีที่ค้นพบในพื้นที่ปางมะผ้า ที่มีความเก่าแก่และมีความสำคัญ

ดังนั้นการศึกษาทางโบราณคดีที่ปายจึงต้องมองผ่านปางมะผ้า เนื่องจากว่า มีความสัมพันธ์ทางภูมิศาสตร์ที่ตั้ง และลำน้ำ (แม่น้ำสาละวิน) ซึ่งจะการศึกษาทางโบราณคดีที่ปายน่าจะมีความคล้ายคลึงกับที่ปางมะผ้า ในเรื่องของพัฒนาการการตั้งถิ่นฐานทางสังคมและวัฒนธรรมและการปรับตัวทางสภาพแวดล้อม

นอกจากนี้ การศึกษายานโบราณคดีที่ปายอาจช่วยให้เห็นถึง ความสัมพันธ์และการเคลื่อนย้ายทางวัฒนธรรมของผู้คนในอดีตที่สามารถช่วยต่อเติมประเด็นศึกษาในพื้นที่ปางมะผ้าหรือพื้นที่อื่นให้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น รวมทั้งชี้ให้เห็นถึงการศึกษาทางโบราณคดีที่ปางมะผ้าก็เป็นส่วนหนึ่งในพื้นที่ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เนื่องจากว่า โลงผีแมน ที่พบมากในปางมะผ้า พบในประเทศอื่นๆอีกเช่น จีน พม่า และอินโดนีเซีย

4. ชินวุฒิ วิทยาลัย

“เมืองน้อยในบริบทประวัติศาสตร์ล้านนา”

เมืองน้อย ตั้งอยู่ในเขต อำเภอปาย ทางต้นน้ำปาย ตั้งอยู่บนเขตภูเขาที่สลับซับซ้อน ปัจจุบันพบหลักฐานทางโบราณคดีที่เป็นโบราณสถานขนาดใหญ่

เมืองน้อย เป็นชุมชนขนาดใหญ่ แต่จากหลักฐานไม่พบการขุดคูน้ำคันดิน เนื่องจากว่ามีธรรมชาติเป็นปราการกันเขตแดน พบเจดีย์ขนาดใหญ่และมีกำแพงแก้วรอบ ที่เรียกว่า “วัดหลวง” ลายปูนที่ฐานเจดีย์ใกล้เคียงกับที่พบที่เชียงใหม่ น่าจะมีอายุช่วงพ.ศ. 2000 กว่าๆ

ประเด็นสำคัญ:

เมืองน้อยในเอกสารประวัติศาสตร์

- พบจากเอกสารทางกรมศิลปากร ที่กล่าวถึงเมืองน้อย ตั้งอยู่ในแอ่งที่ราบ
 - พบในพงศาวดารโยนกที่กล่าวถึงเมืองน้อยในช่วงเวลา พ.ศ. 2070-2100
- “พระเมืองแก้วสวรรคต อัญเชิญพระเกตุแก้วจากเมืองน้อย ปกครองเมืองเชียงใหม่ เป็น พระยอดเชียงราย”
- “พระยอดเชียงรายส่งโอรส ทำบุญเรื่องมาอยู่ เมืองน้อย”

ความสำคัญของเมืองน้อยในประวัติศาสตร์ปาย

- มีความสำคัญในแง่ของขอบเขตและยุทธศาสตร์การบรรจบระหว่างพม่า เนื่องจากที่ตั้งของเมืองน้อยอยู่ในตำแหน่งที่สูงกว่าเวียงแหง และเป็นเส้นทางเดินทัพที่มาจากเวียงแหงและออกสู่พม่า
- ในแอ่งที่ราบปาย น่าจะเป็นแหล่งเสบียงและทรัพยากรที่ส่งให้เมืองน้อย

5. ดร.รณิ เลิศเลื่อมใส

“เมืองปายในประวัติศาสตร์ไทใหญ่”

เสนองานวิจัยเกี่ยวกับชาวไทอาหม ที่อยู่ระหว่างจีนกับพม่า และการอพยพเคลื่อนย้ายมุ่งสู่ทางทิศตะวันตก และ ทิศใต้ ในรัฐฉาน ปาย แม่ฮ่องสอน

ประเด็นสำคัญ:

ประเด็นสำคัญในเรื่องมโนทัศน์ทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวกับปาย แบ่งเป็น 3 ประเด็นได้แก่

1) ในเอกสารทางประวัติศาสตร์ พบ เมืองปาย ในรัฐฉาน

อยู่ทางตะวันตกถัดจากแม่ฮ่องสอน กล่าวถึง ในปีพ.ศ. 2225 ผู้ปกครองปายหนีมาลี้ภัยกับสยาม และร่วมมือกันฆ่าข้าหลวงพม่า ต่อมาปีพ.ศ. 2235 พม่าเข้ามาตีเมืองปายแล้วเมืองก็ร้าง จนกระทั่งเมื่อปี พ.ศ. 2302 มีชาวไทยใหญ่และชาติพันธุ์อื่นๆ อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐาน และตั้งหมู่บ้านเพิ่มอีกหลายแห่ง ต่อมาก็มีการตั้งเจ้าเมืองปกครอง

2) พระนางสุพรรณกัลยา

ไม่มีหลักฐานใดๆ ทางประวัติศาสตร์ที่อ้างถึง ส่วนหลักฐานทางพม่า กล่าวถึง ลูกหลานที่สืบสานมาจากเจ้าหญิงพิษณุโลก (สายพระนางสุพรรณกัลยา) แต่ไม่พบหลักฐานที่กล่าวถึงพระนางสุพรรณกัลยาโดยตรง

3) ฐานะเมืองปายในอาณาบริเวณลุ่มน้ำปาย และเมืองแม่ฮ่องสอน

- เป็นชุมชนเกษตรกรรมพื้นราบ
- เป็นเมืองรอยต่อใน 3 รัฐใหญ่ คือรัฐฉานนา รัฐเมืองมอใหม่ (ตรงข้ามแม่ฮ่องสอนในเขตพม่า) และรัฐกันตาวดี (หรือ คะริณี หรือรัฐกะเหรี่ยงแดง)

“ ปาย แม่ฮ่องสอนและขุนยวม ตกอยู่ในฐานะเมืองที่มียุทธศาสตร์การทำการค้ากับพม่าบ่อยครั้ง ”

- ปายในฐานะที่เป็นเมืองการค้า และในช่วงที่แม่ฮ่องสอนทำสัมปทานป่าไม้กับอังกฤษก็ยิ่งส่งเสริมให้เกิดการอพยพแรงงานชาวไทยใหญ่ที่เข้ามาเป็นแรงงานและค้าขายในเมืองปายและแม่ฮ่องสอนมากขึ้น
- ปาย ในฐานะที่เป็นเมืองตั้งขึ้นใหม่ ในช่วงสมัยเจ้าเจ็ดตน ที่เรียกว่า “ยุคเก็บผักใส่ส้า เก็บข้าใส่เมือง” ส่งผลให้เกิดความหลากหลายทางชาติพันธุ์ในพื้นที่

ข้อเสนอและควรพิจารณา

1) ควรพิจารณาให้ไทใหญ่เป็นคนกลุ่มใหญ่ในรัฐฉานนา

2) ไทใหญ่ เป็นใคร ?

คติความเชื่อเรื่องการนับถือผีของไทใหญ่ที่มีความแตกต่างจากลัวะ หรือยอง คือ เมื่อต้องอพยพย้ายถิ่นชาวไทยใหญ่จะไม่เอาผีติดตัวมา แต่จะนับถือผีเดิมของพื้นที่นั้น เช่น เมื่อเข้ามาอยู่ในเชียงใหม่ จะนับถือผีเชียงใหม่

**** ผีในที่นี้หมายถึง ผีเจ้าเมือง

3) ควรนึกถึงการเชื่อมโยงคนไทใหญ่เข้ากับรัฐฉาน

เช่น เจ้าคำไจ้่น้อย ที่เป็นเจ้าฟ้าเมืองแสนหัวคนหนึ่ง ในสมัยบุเรงนอง และเป็นเชลยที่อยุธยาแล้ว พระเนรศวรเรียกเข้ารับราชการ หรือ เจ้าฟ้าเมืองนาย ที่เป็นผู้ครองนครเมืองเชียงใหม่ก่อนบุเรงนอง ตะเบงชะเวตี้จะเข้ามาตี ซึ่งพม่าให้ความเคารพนับถืออย่างมาก จนยกให้เป็น ผีนัด คนหนึ่ง ในฐานะผีเจ้านาย

ข้อสังเกต : คร.รณิ ได้ตั้งข้อสังเกตว่าเหตุใดชาวไทใหญ่ เป็นกลุ่มชาวไทที่หลงเหลืออยู่จำนวนมากในจังหวัดแม่ฮ่องสอน

ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากว่า ชาวไทใหญ่เป็นกลุ่มที่มีการอพยพเคลื่อนย้ายสูงมาก ส่งผลให้คนไทใหญ่มีลักษณะที่เป็นคนเดินเร็ว ขยัน อดทน และร่วมฟันฝ่าอุปสรรคปัญหาต่างๆ ตลอดจนความสามารถของผู้นำที่ใช้สติปัญญาในการตัดสินใจเข้าร่วมกับศัตรูสยาม

6. ดร.อันส์ เพนซ์

“ประวัติศาสตร์เมืองปายจากจารึกและเอกสารโบราณ”

ประเด็นสำคัญ : จากศิลาจารึก พบหลักฐานทางประวัติศาสตร์ พระพุทธศาสนา ชื่อของเจ้าเมือง และ คนไทยวน ในเมืองปาย

- จารึกที่ฐานพระพุทธรูปขัดสมาธิเพชร ของวัดหลวง กล่าวถึงการสร้างอุโบสถ บนที่ดินต้องแยกที่ดินของวัดออกจากที่ดินของพระเจ้าแผ่นดินแล้วก็ระบุถึง ข้าวัด และ ข้าแผ่นดิน ที่มีการพูดถึงเรื่องของคนที่ถวายตัวเป็นข้าวัด ข้าแผ่นดิน ขอให้เจริญ ส่วนคนที่ไม่ทำขอให้ฉิบหาย
- จารึกที่ฐานพระพุทธรูป “พระแสนแซ่” ที่วัดหมอกแปง กล่าวว่า เจ้าเมืองปาย สร้างพระพุทธรูปตนนี้เมื่อปี พ.ศ. 2045 และประดิษฐานไว้ที่วัดนี้

ช่วงซักถาม

พ้อจันทร์ : เพิ่มเติมในเรื่องของ เมืองปาย ในพม่า ยืนยันว่ามีอยู่จริง แต่เรียกว่า “บ้านปาย” อยู่ทางทิศตะวันตกของเมืองแสนหวี คนส่วนใหญ่เป็นชาวไทใหญ่

ดร.รณิ : กล่าวถึงเรื่อง ตำแหน่ง “เจ้าฟ้า” และเพิ่มเติมเรื่องของชาวไทใหญ่

เดิมรัฐไทใหญ่ในพม่ามีอยู่ 5 รัฐ แต่เมื่อขุนนางเข้ามา ก็แตกออกเป็นเมืองเล็กเมืองน้อย ส่วนตำแหน่งเจ้าฟ้า เป็นตำแหน่งที่ชาวบ้านไทใหญ่เป็นคนตั้งเอง เนื่องจากว่าประวัติศาสตร์ไทใหญ่ เป็นประวัติศาสตร์ที่ต้องต่อสู้อยู่เสมอ ตำแหน่งเจ้าฟ้าจึงเป็นเหมือนตำแหน่งที่ชาวบ้านยกย่องความสามารถและตั้งให้ ในภาษาพม่าเรียกว่า “ส้อมวา” ส่วนตำแหน่ง “เจ้าฟ้าอ่อน” เป็นตำแหน่งที่รองลงมาจากเจ้าฟ้า

ความหมายของ เจ้าฟ้า ในรัฐกะฉิ่น มีสถานะที่ต่ำลงจนมีความหมายแค่ นายอำเภอ ดังนั้น ต้องดูที่บริบทของความหมายที่ใช้

จากหลักฐานทางเอกสารพบว่า ในช่วงปี พ.ศ. 2315-2357 ชาวไทใหญ่ในพม่าอพยพเข้ามาสยามมากถึงจำนวน สองแสนคน เห็นได้ว่า ประวัติการก่อตั้งเมืองของชาวไทใหญ่เริ่มต้นเมื่อร้อยกว่าปี

ที่แล้ว ตามรอยชายแดนพม่าและชียงใหม่ แต่มีเพียงจังหวัดแม่ฮ่องสอนเท่านั้นที่ยังคงมีชาวไทใหญ่อยู่เป็นจำนวนมาก

ดร.รณี ให้ข้อมูลเรื่องของ **เจ้าฟ้าโกหล่าน** เป็นเจ้าฟ้าเมืองหมอกไหม มีความสัมพันธ์อันดีกับพระเจ้ากาวิโรรส บุตรชายของเจ้าฟ้าโกหล่านสมรสกับเจ้าอุบลวรรณ ซึ่งเป็นลูกสาวของพระเจ้ากาวิโรรส ทั้งนี้เนื่องจากว่า เจ้าฟ้าโกหล่าน มีปัญหากับเจ้าฟ้าอ่อน ของกะเหรี่ยงแดง ที่โจมตีและชอบจับคนไปเป็นทาส “เศรษฐกิจค้าทาส” แต่ต่อมา เจ้าฟ้าโกหล่าน เกิดความขัดแย้งกับพระเจ้ากาวิโรรส

แม่หลวง หมู่ที่ 4 บ้านเมืองแร่: ถ้ามองเรื่องจารีกวัคหลวง ที่อ.โกสลง ยืมไปศึกษาแล้วไว้ที่โรงเรียนประชารายบุรี อยากรู้ได้มาไว้ที่วัดหลวง ทำได้หรือไม่?

ดร.ฮันส์: ผมไม่ทราบ

ชินณวุฒิ: ต้องคุยกันเองระหว่างชาวบ้าน แต่ปัญหาไม่ได้อยู่ที่ว่าจะไว้ที่ไหน แต่ขึ้นอยู่กับการจัดเก็บรักษามากกว่า

วันอาทิตย์ 27 สิงหาคม 2549

7. รศ. นาฏสุตา ภูมิจำนงค์

“ประวัติศาสตร์การทำป่าไม้ในเมืองปาย”

ประเด็นสำคัญ:

ไม้สัก มีความสำคัญและการกระจายตัวทางเศรษฐกิจในอินเดีย พม่า ไทย

“วงปี” คือ ขนาดความกว้างวงปีของไม้สัก 1 ปี มีขนาดวงกว้างประมาณ 1-2 มิลลิเมตร และ ไม้สักที่มีคุณภาพสามารถตัดได้ต้องมีอายุไม้ต่ำกว่า 50 ปี

ระยะแรก การทำไม้ก่อนจัดตั้งกรมป่าไม้ (ก่อนพ.ศ. 2439)

การทำไม้แบ่งออกเป็น 2 ประเภทคือ ทำไม้สักและทำไม้กระยาเลย

วิธีการจัดการ การทำไม้ เริ่มต้นจาก ผู้ที่ต้องการทำไม้ จ่ายค่าต่อไม้ให้กับ

- เจ้าของป่า (เจ้านายฝ่ายเหนือ)
- พนักงานผู้เก็บค่าต่อไม้
- เจ้าผู้ครองนคร

ระยะที่สอง รัฐเริ่มเข้าควบคุมการทำไม้ ในปีพ.ศ. 2372 (ร. 3)

ขุนจำเรณูรักษา เป็นเจ้าภีษณายกราชทำไม้สัก และในช่วงนี้มีการให้สัมปทานทำไม้แก่ชาวต่างชาติ คือ อังกฤษ และอินเดีย

และมีการตราพรบ. เกี่ยวกับป่าไม้ 2 ฉบับ 1) พ.ร.บ. รักษาเมือง ทำกับต่างชาติที่เข้ามาทำกิจการค้าไม้สัก 2) พ.ร.บ. ว่าด้วยภาษีขนไม้ ทั้งไม้สักและไม้กระยาเลย ที่ปรับปรุงให้มีมาตรฐานในการจัดเก็บภาษี

ระยะที่สาม การสถาปนากรมป่าไม้ พ.ศ. 2439

กรมพระยาดำรงราชานุภาพ เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย มีความคิดจัดตั้งหน่วยงานด้านการป่าไม้ โดยให้ Mr. H.A Slade เจ้าหน้าที่ป่าไม้ในกรมป่าไม้พม่าจากรัฐบาลอินเดีย เสนอแนวทางการจัดการที่สำคัญ 5 เรื่อง

- วิธีการจัดการป่าไม้ในพม่า
- การไถ่ถอนการทำไม้ในพม่า
- การทำป่าไม้ทั้งหมดต้องเป็นของทางรัฐบาล
- การจัดตั้งกรมป่าไม้ เพื่อทำหน้าที่ดูแลจัดการป่าไม้
- การให้สัมปทาน ปรับปรุงวิธีการและวิธีเก็บค่าต่อไม้

และในปีพ.ศ. 2439 จึงได้มีการจัดตั้งกรมป่าไม้ที่นครเชียงใหม่ ก่อให้เกิดแนวคิดที่สำคัญในเรื่อง การเอาพื้นที่ป่ามาเป็นของรัฐบาลกลาง และส่งผลกระทบต่อผลประโยชน์ในการจัดเก็บภาษีของเจ้านายฝ่ายเหนืออย่างมาก

ประเด็นสำคัญ: วิธีการจัดการป่าไม้ในประวัติศาสตร์ไทยที่ผ่านมา มักมองแต่ผลประโยชน์ในเชิงเศรษฐกิจเท่านั้น เช่น เรื่องการให้สัมปทานและการจัดเก็บภาษี แต่ไม่ได้คุณค่าของป่าไม้ที่นอกเหนือจากคุณค่าทางเศรษฐกิจ เช่นคุณค่าทางระบบนิเวศ เป็นต้น

8. พ.อ. หญิง นงลักษณ์ ลิ้มศิริ

“เมืองปาย: อีกหนึ่งรอยต่อของประวัติศาสตร์มหาเอเชียบูรพา”

เสนอเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 โดยชี้ให้เห็นถึงบทบาทของสงครามออกเป็น 3 ส่วน คือ

- 1) ช่วงที่ญี่ปุ่นบุกไทย
- 2) ช่วงที่ญี่ปุ่นเข้ามาตั้งฐานทัพในไทย เพื่อส่งกำลังต่อไปยังพม่า มาเลเซีย สิงคโปร์
- 3) ช่วงที่ญี่ปุ่นพ่ายแพ้สงคราม และถอยกำลังรบเข้ามาสู่ไทย

ในปีค.ศ. 1940 ญี่ปุ่นส่งกองกำลังผ่านเข้ามายังเส้นทางกาญจนบุรี และพม่า อีกส่วนหนึ่งไปทางเชียงใหม่ ลำปาง และเข้าสู่ทางตอนเหนือ

ในปีค.ศ. 1942 เมื่อยึดพม่าได้แล้ว ก็เคลื่อนกองกำลังไปที่อินเดีย (แคว้นอัสสัม) ที่เรียกว่า **“ยุทธศาสตร์อิมพาว”** ที่แตกต่างจากการยึดพม่าอย่างรวดเร็ว รวมทั้งกองกำลังของอินเดียและอังกฤษร่วมมือกันตอบโต้ญี่ปุ่น

จากเอกสารญี่ปุ่นกล่าวถึงการเคลื่อนทัพหนีลงมาสู่แม่ฮ่องสอน แปลเป็นภาษาไทยว่า **“เส้นทางโพรงกระดูกสีขาว”** เพราะมีทหารญี่ปุ่นตายตามเส้นทางเป็นจำนวนมาก

ประเด็นสำคัญ: ภาพของสงครามโลกครั้งที่ 2 กับแม่ฮ่องสอนไม่ค่อยมีการพูดถึง นักวิชาการส่วนใหญ่พูดถึงเรื่องของความกดขี่แรงงานจากญี่ปุ่น ขบวนการเสรีไท

อย่างไรก็ตาม ในช่วงที่ญี่ปุ่นแพ้สงคราม เป็นช่วงที่แม่ฮ่องสอนมีความสำคัญในเรื่องของเส้นทางเดินทัพกลับของทหารญี่ปุ่น

พ.อ. หญิงนงลักษณ์ มีข้อเสนอแนะใน 2 เรื่องคือ

- ให้เร่งศึกษาประวัติศาสตร์บอกเล่าเกี่ยวกับสงครามโลกครั้งที่ 2 กับแม่ฮ่องสอน
- ให้ศึกษาสงครามโลกครั้งที่ 2 ที่ปาย เพื่อชี้ให้เห็นถึงการเชื่อมต่อของข้อมูลในพื้นที่ขุนยวมที่ได้มีการศึกษาค้นคว้าไว้จำนวนหนึ่งแล้ว

ช่วงซักถาม:

อ.ดวงใจ : พื้นที่หลังวัดป่าขามมีสุสานทหารญี่ปุ่นฝังอยู่ เจ้าอาวาสวัดกลางเคยเล่าให้ฟังว่าเมื่อ 20 ปีก่อน มีมูลนิธิของญี่ปุ่นเข้ามาขุดศพแล้วทำพิธีให้อย่างสมเกียรติ และเล่าถึงประสบการณ์ของ

ทหารญี่ปุ่นที่รอดจากสงครามที่เปรียบเสมือนการอยู่อย่างไร้เกียรติ และไม่ยอมรับว่าตนเองเป็นทหาร
ญี่ปุ่น เนื่องจากว่าอับอายที่ยังมีชีวิตรอดจากสงคราม

9. สมชาย บุษกร

“ประวัติศาสตร์ชุมชนมุสลิมในเมืองปาย”

เล่าถึงประสบการณ์ตอนที่ครอบครัวของอิหม่ามย้ายมาที่ปาย ในช่วงแรกที่เข้ามานั้นมีชุมชน
มุสลิมอยู่ก่อนหน้านี้แล้ว เป็นชุมชนมุสลิมที่เป็นชาวจีนยูนนาน ที่เข้ามาแต่งงานกับคนพื้นเมืองที่นี่ (ชาวไท
ใหญ่)

และก็บรรยายถึงสภาพบ้านเรือนที่ปายที่ยังคงมีสภาพเรือนลักษณะทรงไทใหญ่ หลังคามุง
ใบตองคิ่ง และชีวิตความเป็นอยู่ของชาวมุสลิมกับชาวพื้นเมือง จนมีคำเรียกติดปากว่า

“แขกกินน้ำมันงา จะล่ากินน้ำมันหมู”

ช่วงซักถาม:

อ.รัศมี: ทำไมชาวมุสลิมถึงย้ายเข้ามาอยู่ที่นี่ และตามความเข้าใจของชาวมุสลิม พื้นที่ปายเป็นอย่างไร

อิหม่าม: เข้าใจว่าพื้นที่นี้มีคนจีนมุสลิมเดินทางเข้ามาค้าขาย ทางเชียงตุง เชียงราย ฝาง แม่ฮ่องสอน
และมีกลุ่มที่เข้ามาค้าขายที่นี้ก่อนหน้านี้แล้ว ส่วนใหญ่มักทำการค้ากับชาวเขา

นักศึกษาวิทยาลัยชุมชน: ในมุมมองของมุสลิมที่มองเห็นการเปลี่ยนแปลงในอดีต เช่นเรื่องของ
การศึกษา จะรับมือกับกระแสการเปลี่ยนแปลงในเรื่องของการหลังไหลของการท่องเที่ยวอย่างไร

อิหม่าม: ศาสนาอิสลามเป็นศาสนาที่ไม่ได้แยกการปฏิบัติออกจากชีวิตประจำวัน ดังนั้นเชื่อว่ามุสลิม
น่าจะปรับตัวตามกระแสการเปลี่ยนแปลงได้ ส่วนในเรื่องการเรียนการสอนก็มีการเปิดสอนกันเองภายใน
ชุมชนมุสลิมด้วย

พิบ้อง : ทำไมต้องศึกษาโบราณคดีและประวัติศาสตร์ที่ปาย เราจะได้ประโยชน์อะไร

อ.รัศมี: เพื่อต้องการค้นหาของดีที่มีอยู่ในชุมชนของตนเอง และช่วยให้เราเข้าใจประวัติความเป็นมา
ตลอดจนใช้เป็นแนวทางในการจัดการในอนาคต เช่นเรื่องการท่องเที่ยวที่ปาย

10. ผศ. ดร. สาวิต มีจุ้ย

“มองการเปลี่ยนแปลงของปายจากภาพและแผนที่”

ประเด็นสำคัญ:

เสนอการเปลี่ยนแปลงของปายในเรื่องการตั้งถิ่นฐาน และการกระจายตัวของครัวเรือนผ่านแผนที่ทาง
ภูมิศาสตร์ของอำเภอปาย ในช่วง 20 กว่าปีที่ผ่านมา ซึ่งให้เห็นว่าการตั้งถิ่นฐานของชุมชนนั้นกระจายตัวตาม